

Міністерство освіти і науки України

ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ

ПРАКТИКУМ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Навчально-методичний посібник для студентів-іноземців усіх
факультетів
з дисципліни «Українська мова як іноземна»

Харків 2015

Затверджено
кафедрою іноземних мов
протокол № 16 від .14.05 .2015 р.

Рецензент: канд. філол. наук, доц. Руденко С.М.

Вступ

Матеріал тестових завдань сформовано відповідно до робочої програми з української мови, розробленої кафедрою іноземних мов ХДУХТ у відповідності з II середнім рівнем (B2) стандартів з української мови як іноземної (наказ Міністерства освіти і науки України від 24.06.2014 № 750), а також з урахуванням особливостей тестового письмового опитування під час викладання української мови як іноземної. Вони охоплюють теоретичний і практичний матеріал усіх основних розділів курсу сучасної української мови і передбачають різні за функціональним призначенням завдання.

Використання пропонованих навчально-методичних матеріалів студентами іноземцями сприятиме актуалізації і систематизації знань, формуванню мовної культури, застосуванню свого інтелектуального потенціалу на різних етапах контролю і перевірки знань.

ЛЕКСИКОЛОГІЯ

Лексикологія – розділ мовознавчої науки, що вивчає словниковий склад мови, або лексику.

Лексика – сукупність слів певної мови.

Лексичне значення слова – те, що слово означає. Кожне повнозначне слово може мати одне або кілька лексичних значень. Лексичне значення слів пояснено в тлумачних словниках.

Групи слів за значенням, походженням, уживанням та емоційним забарвленням

Групи слів		Значення	Приклади
За значенням	Однозначні слова	Мають одне лексичне значення	<i>м'яч, диктант, Дніпро, парта</i>
	Багатозначні слова	Мають декілька лексичних значень. Багатозначні слова можуть уживатися в прямому та переносному значеннях.	<i>голова, урок, земля, поле, іти, свіжий</i>
		<i>Пряме</i> – основне, головне, первинне значення слова.	<i>солодкий чай, крила чайки, дрімає бабуся</i>
		<i>Переносне</i> – вторинне, виникло шляхом перенесення назви з одного явища дійсності на інше за подібністю їхніх ознак	<i>солодкий сон, крила пісні, дрімає ліс</i>
	Омоніми	Слова, однакові за звучанням, але різні за значенням	<i>бал – оцінка успішності; бал – танцювальний вечір</i>
Синоніми	Слова, різні за звучанням і написанням, але однакові або близькі за значенням	<i>небосхил, обрій, горизонт, виднокруг, крайнебо, небосхил, обрій, овид</i>	

	Антоніми	Слова з протилежним лексичним значенням	<i>свято – будень, високій – низький, сваритися – миритися</i>	
За походженням	Власне українська лексика	Слова, що вживаються лише в українській мові	багаття, рушниця, кмітливий, полохливий	
	Запозичена лексика	Слова, що ввійшли до української мови з інших мов (слова іншомовного походження)	козак, олімпіада, сервер, тротуар	
За вживанням	Загальноживані слова	Активно вживають усі носії мови	<i>повітря, жито, близький, багато, читати, син</i>	
	Професійні слова	Використовують люди певних професій Окрема група професійних слів – <i>терміни</i> – слова, що мають чітко окреслене значення й поняття з різних галузей науки, техніки, мистецтва	<i>спідометр, карбюратор</i> <i>звук, підмет, іменник, напруга, кислота, реакція, палуба, верстка</i>	
	Діалектні слова	Уживають мешканці певної місцевості	плай (стежка), бульба (картопля)	
	Неологізми	Нові слова, що виникають у мові У художній літературі існують <i>авторські неологізми</i> , які творить сам письменник	<i>менеджер, маркетинг, імідж</i> <i>Не дивися так привітно, <u>яблунево-цвітно</u></i>	
	Застарілі слова	Історизми	Слова, що вийшли з активного вжитку через зникнення понять, які вони називали	<i>кріпак, волость, нарком, соцмагання</i>
		Архаїзми	Слова, які витіснилися з активного вжитку іншими словами	<i>град – місто, перст – палець, ректи - говорити</i>

За емоційним забарвленням	Нейтральна лексика	Слова, якими користуються всі носії мови в повсякденному житті	<i>вітер, вода, холодний, небо, ходити, знати</i>
	Емоційно забарвлена лексика	Слова, які у своєму значенні мають позитивну або негативну емоційність і слугують для вираження почуттів (радість, горе, любов, ніжність...)	<i>ласкавий, ненависний, вітерець, хмарнице, солоденький, водиця.</i>

ФРАЗЕОЛОГІЯ

Фразеологія – розділ мовознавчої науки, що вивчає фразеологізми.

Фразеологізм – стійке сполучення слів, яке за значенням дорівнює одному слову (*зарубати на носі* – запам’ятати; *як кіт наплакав* – мало; *розбити глек* – посваритися).

У реченні фразеологізм виступає одним членом речення (*Ми ніколи не кривили душею*).

Фразеологізми можуть утворювати	
синонімічні ряди <i>(п’ятами наживати – дати драла – винести ноги)</i>	антонімічні пари <i>(хоч голки збирай – хоч око виколи)</i>

Основні джерела походження фразеологізмів	
Мова народу	<i>заварити кашу, тримати язик за зубами</i>
Усна народна творчість	<i>язиката Хвеська</i>
Біблія	<i>і один у полі воїн, земля обітована, наріжний камінь</i>
Антична міфологія	<i>ахіллесова п’ята, дамоклів меч</i>

Близькими до фразеологізмів є прислів’я, приказки (*Що посієш, те й пожнеш. Судженого конем не об’їдеш*); крилаті вислови – загальновідомі слова видатних людей (*Борітеся – поборете*. Т.

Шевченко); афоризми – стислі узагальнені думки (*Краще вмерти стоячи, ніж жити на колінах*).

БУДОВА СЛОВА. СЛОВОТВІР

Морфеміка (будова слова) – розділ мовознавства, що вивчає значущі частини слова (морфеми).

Значущими частинами слова є корінь, префікс, суфікс, закінчення.

Основа – частина слова без закінчення. Вона виражає лексичне значення слова, тому є спільною для всіх форм слова (*міст-о, міст-а, міст-у, міст-ом*).

Закінчення – змінна значуща частина слова, що виражає його граматичне значення (*рід, число, відмінок, особу, час тощо*) і слугує для зв'язку у словосполученні й реченні. Наприклад, у слові *весняна* закінчення *-а* вказує на жіночий рід, однину, називний відмінок. Закінчення мають усі змінні слова, хоча воно може бути *нульовим*, тобто таким, що не виражається звуком і не позначається літерою, але має певне граматичне значення: *ліс__*, (чоловічий рід, однина), *прочитав_* (минулий час, чоловічий рід, однина).

Не мають закінчень незмінювані слова:

- прислівники (*тихо, увечері, здалеку*);
- діеприслівники (*співаючи, прибігши*);
- інфінітив дієслова (*любити, знати*);
- незмінювані слова іншомовного походження (*таксі, поні, бюро*).

Корінь - головна значуща частина слова, що містить спільне значення спільнокореневих слів (*воля, воденька, звільнити*).

Зуважте! Треба відрізнати спільнокореневі слова від слів з омонімічними коренями. Так, у словах *гора, горе, горювати, угорі* однаковий корінь гор, однак ці слова не є спільнокореневими, оскільки корінь у них має різне лексичне значення. Тому маємо дві групи споріднених слів: *гора, угорі, гірка; горе, горенько, горювати*.

Префікс – значуща частина слова, що стоїть перед коренем і слугує для творення слів із новим лексичним значенням або відтінком у значенні: *осінній – передосінній, чекати – зачекати*.

Суфікс – значуща частина слова, яка стоїть після кореня та слугує для творення слів з новим лексичним значенням або відтінком у значенні: *учити – учитель, калина – калинонька*.

Різновидом суфікса є частка *-ся (-сь)*, яка стоїть у кінці дієслів. Такий різновид суфікса називається **постфікс**: *хвилюватися*

Словотвір – розділ мовознавства, що вивчає способи та особливості творення похідних слів.

<i>Непохідні слова</i> – не утворені від інших слів (основа складається лише з кореня: <u>небо, літо, тихий</u>)	<i>Похідні слова</i> – утворені від інших слів; можна простежити їхній спосіб творення: <i>небесний, літній, тихенько</i>
---	---

Твірне слово – слово, яке повністю «лягає» в основу похідного слова: *холод – холодний, ліс – праліс*.

Твірна основа – частина слова, від якої творяться нові слова: *кобза – кобзар, читати – читання*.

Словотворчі засоби – префікси та суфікси, за допомогою яких утворюються нові слова: *підсніжник - сніг*

Основні способи словотворення

Спосіб словотворення	Як утворюється слово	Приклади
----------------------	----------------------	----------

префіксальний	за допомогою префікса	<i>зависокий←високий</i>
суфіксальний	за допомогою суфікса	<i>вітерець←вітер</i>
префіксально-суфіксальний	за допомогою префікса та суфікса, які приєднуються одночасно	<i>безмежний←межа</i>
безафіксний (без суфіксальний)	відкиданням суфіксів	<i>перехід←переходити</i>
складання слів або основ	поєднанням слів, їхніх основ або частин	<i>хліб-сіль, медсестра (медична сестра), спецкор (спеціальний кореспондент)</i>
перехід слів однієї частини мови в іншу	шляхом переходу слів з однієї частини мови в іншу	<i>минуле життя→історичне минуле (прикметник→іменник)</i>

Сполучні о, е, (є) у складних словах

Літера <i>о</i> пишеться, якщо перша частина слова утворена від прикметника або закінчується на твердий приголосний (у тому числі шиплячий)	Літера <i>е</i> пишеться, якщо перша частина слова утворена від іменника з м'якою основою	Літера <i>є</i> пишеться, якщо перша частина слова закінчується на [й] або подовжений приголосний
<i>ясноокій, середньовіччя, пішохід, вужоподібний (але овочесховище)</i>	<i>зорепад, буревій, сталевар</i>	<i>змісподібний, життєлюбний</i>

МОРФОЛОГІЯ

ІМЕННИК

Іменник – самостійна частина мови, що називає предмет, особу, явище і відповідає на питання **хто? що?** (*лисиця, книга, веселка*).

Морфологічні ознаки. Іменники належать до певного роду, змінюються за відмінками й числами.

Синтаксична роль. У реченні іменник може виступати будь-яким членом речення (найчастіше підметом і додатком): *Весна іде, красу несе. Заглядає у вікно цвіт яблуні. Книги — морська глибина. Пливають у піднебессі кучеряві хмарки.*

Групи іменників за значенням

1	Назви загальні (<i>князь, місто, собака, цукерки, дискети</i>)	Назви власні (<i>Ярослав Мудрий, Харків, Сірко, Карпати, «Київ вечірній»</i>)
2	Назви неістот (<i>будинок, ромашка, майдан, озеро, народ, студентство</i>)	Назви істот (<i>друг, батько, цуценя, комар, русалка, водяник</i>)
3	Конкретні (<i>ліс, вулиця, листя, зерно, монітор</i>)	Абстрактні (<i>соборність, радість, любов, сум, швидкість, глибина</i>)

Рід іменників

Усі іменники (крім множинних) належать до одного з трьох родів: **чоловічого** (*жайвір, клен, дріб, рояль*), **жіночого** (*путь, любов, земля, стаття*), **середнього** (*сонце, поле, обличчя, дитинча*).

Іменники **спільного** роду — це слова, які можуть називати осіб як чоловічої, так і жіночої статі (вони здебільшого характеризують певні якості особи): *нероба, рева, базіка, нікчема, ледацо* тощо (мають закінчення **-а**, рідше **-о**). У реченні узгоджуються з іншими частинами мови як у жіночому, так і в чоловічому роді: *нестерпна базіка — нестерпний базіка*.

Назви осіб за професією чи видом діяльності належать до іменників чоловічого роду, хоча можуть називати осіб як чоловічої,

так і жіночої статі: *Молодий інженер розробив проект. Досвідчений лікар проконсультувала пацієнта.*

Рід незмінюваних іменників іншомовного походження

Назви осіб чоловічої статі — іменники чоловічого роду, жіночої статі — жіночого роду	<i>мадам</i> (жіночий), <i>маестро</i> (чоловічий)
Назви тварин — іменники чоловічого роду	<i>поні, шимпанзе, кенгуру</i>
Назви неістот — іменники середнього роду	<i>резюме, таксі, бюро</i>
Географічні назви — рід визначається за загальною назвою	<i>Канрі (острів)</i> — чоловічий, <i>Сочі (місто)</i> — середній, <i>Міссісіпі (ріка)</i> — жіночий
Запам'ятайте: <i>цеце (муха)</i> — жін., <i>івасі, путасу (риба)</i> — жін., <i>авеню (вулиця)</i> — жін., <i>кольрабі (капуста)</i> — жін., <i>салямі (ковбаса)</i> — жін., <i>гінді (мова)</i> — жін., <i>сироко, торнадо (вітер)</i> — чол. Іменник <i>пальто</i> відмінюється.	

Рід складноскорочених слів

Незмінювані складноскорочені слова — рід визначається за головним словом	<i>ГЕС</i> — жін., бо <i>електростанція</i>
Змінювані складноскорочені слова — рід визначаємо граматично за типом відмінювання (здебільшого як іменники чоловічого роду)	<i>ВАК, виш, неп</i>

Число іменників

Іменники, що мають форму і однини, і множини	Іменники, що мають лише форму однини (назви речовин, почуттів, власні назви)	Іменники, що мають лише форму множини (назви парних предметів, речовин, сукупностей предметів, почуттів, географічні назви тощо)
<i>місто</i> — <i>міста</i> , <i>голос</i> — <i>голоси</i> , <i>висновок</i> — <i>висновки</i>	<i>молоко, олія, вірність</i> , <i>страх</i>	<i>окуляри, консерви</i> , <i>парфуми, меблі, шахи</i> , <i>Карпати</i>

Зуважте! Іменники, що називають сукупність однакових чи подібних істот, або предмети, які сприймаються як одне ціле, називаються **збірними** (*студентство, листя, насіння, молодь*). Вони мають форму лише однини.

Відмінки іменників

Іменники відмінюються за сімома відмінками: називний (*хто?* *що?*), родовий (*кого?* *чого?*), давальний (*кому?* *чому?*), знахідний (*кого?* *що?*), орудний (*ким?* *чим?*), місцевий (*на кому?* *на чому?*), кличний (уживається для звертання).

Називний відмінок однини — початкова форма іменника.

Називний відмінок є прямим, решта — непрямі.

Відміни іменників

I відміна	II відміна		III відміна	IV відміна
чоловічий, жіночий, спільний рід, закінчення -а (-я)	чоловічий рід, закінчення нульове або -о	середній рід, закінчення -о, -е, -а (-я)	жіночий рід, нульове закінчення, а також іменник <i>мати</i>	середній рід, закінчення (а) (-я), за відмінювання з'являються суфікси -ат(-ят-), -ен-
мрія, робота, суддя, рілля	Петро, сад	<i>море, весло, весілля</i>	<i>радість, любов, подорож</i>	<i>курча, теля, цуценя, ім'я</i>

Зуважте! До відмін не належать:

- множинні іменники (*сани, ворота*);
- іменники прикметникового походження (*майбутнє*);
- незмінювані іменники іншомовного походження (*амплуа, торе*);
- жіночі прізвища на приголосний та **-о** (*Козак Ольга, Карпенко Соломія*).

Жіночі імена по батькові є іменниками I відміни (*Іванівна, Іванівни, Іванівні...*), чоловічі імена по батькові — іменниками II відміни (*Петрович, Петровича, Петровичу...*).

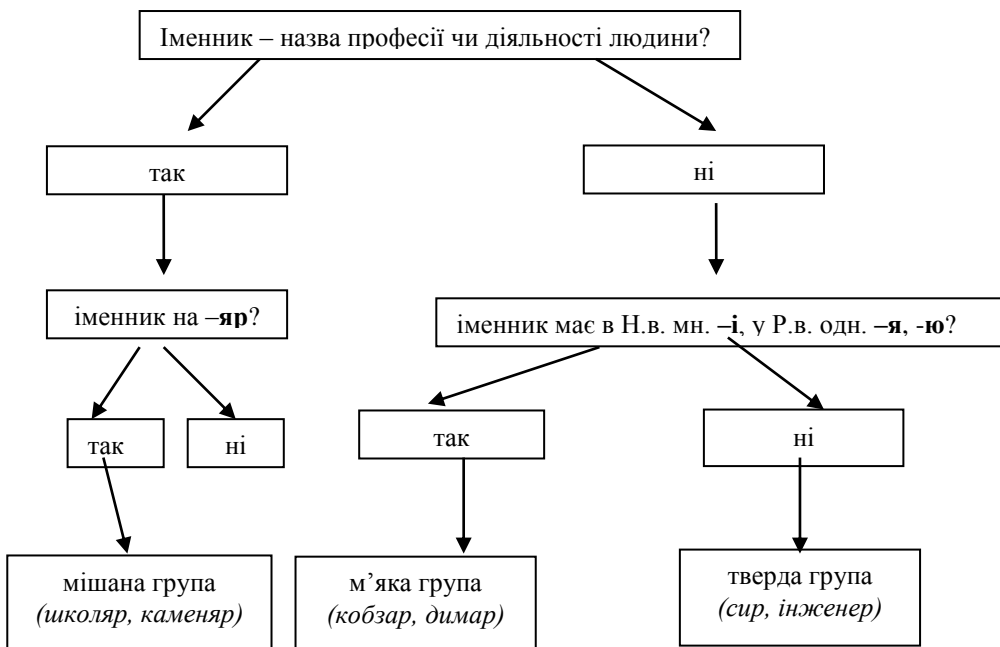
Поділ іменників на групи

Іменники I та II відмін, залежно від відмінкових закінчень, поділяються на тверду, м'яку, мішану групи.

Відміна	Тверда група	М'яка група	Мішана група
I	Основа на твердий нешиплячий приголосний:	Основа на м'який приголосний: <i>крапля, надія, Ілля</i>	Основа на шиплячий приголосний: <i>тиша, круча, вежа</i>

	<i>допомога, староста</i>		
II	Іменники чоловічого роду з основою на твердий нешиплячий приголосний: <i>степ, батько</i>	Іменники чоловічого роду з основою на м'який приголосний: <i>велетень, урожай, тюль</i>	Іменники з основою на шиплячий приголосний, крім іменників середнього роду на -я : <i>кущ, сторож, плече, явище</i>
III	Іменники середнього роду із закінченням -о : <i>місто, золото</i>	Іменники середнього роду із закінченням -я : <i>обличчя, навчання, зілля</i>	
		Іменники середнього роду із закінченням -е , крім основи на шиплячий: <i>поле, сонце, море</i>	

Іменники II відміни на **-р** можуть належати і до твердої, і до м'якої, і до мішаної груп:

Зауважте! Іменники *комар, снігур, звір* належать до твердої групи, хоч у називному множини мають закінчення **-і**.

До м'якої групи належать: *Ігор, Лазар, цар, аптекар, бібліотекар, якір*.

Правопис окремих відмінкових закінчень іменників I відміни

Однина	Відмінок	Група іменників	Закінчення	Приклади	
	орудний		тверда	-от	<i>казкою</i>
			м'яка та мішана	-єю (-єю)	<i>землею, кручею, фантазією</i>
	кличний		тверда	-о	<i>колего! Миколо!</i>
		м'яка та мішана	-е (-є)	<i>мріє! зозуле! душе!</i>	

Зауважте! Деякі пестливі форми іменників I відміни м'якої групи мають у кличному відмінку однини **-ю** (*доню! бабусю! Наталю! але Насте!*).

У родовому відмінку множини деякі іменники мають паралельні форми: *баб — бабів, губ — губів, легень — легенів, сосон — сосен, воєн — війн*.

Закінчення родового відмінка однини іменників чоловічого роду II відміни

-а (-я)	-у (ю)
Назви чітко окреслених предметів: <i>олівця, принтера</i>	Назви збірних понять: <i>гурту, хору, саду, але гуртка, садка</i>
Назви істот: <i>студента, Мороза</i>	Назви речовин і матеріалів: <i>піску, кисню</i>
Назви мір, місяців, днів тижня: <i>грама, метра, квітня, понеділка</i>	Назви явищ природи: <i>вітру, морозу</i>
Назви населених пунктів, крім тих, де друга частина співзвучна із загальною назвою: <i>Парижа, Харкова, але Кривого Рогу, Широкого Яру</i>	Назви установ, організацій, споруд, приміщень: <i>лицею, магазину, але гаража, хліва, млина</i>
	Назви просторових понять: <i>степу, майдану</i>
Наукові терміни (здебільшого точних наук і мовознавства): <i>синуса,</i>	Назви ігор, танців: <i>футболу, вальсу, але гопака</i>

ромба, присудка	Назви абстрактних понять, процесів: <i>галасу, суму</i>
	Терміни (здебільшого літературознавчі, хімічні, фізичні): <i>жанру, сюжету, імпульсу</i>
	Географічні назви: <i>Сибіру, Байкалу, Криму, Бугу, але</i> в назвах річок із наголосом на закінченні — <i>а Дністра, Дінця</i>

Зауважте! Деякі іменники можуть мати паралельні закінчення **-а (-я)** або **-у (-ю)**. Це залежить від наголосу або від значення: *моста* і *мосту*, *стола* і *столу*, *двора* і *двору*, *папера* (документа) і *паперу* (матеріалу), *каменя* (предмета) і *каменю* (матеріалу) тощо.

Правопис окремих відмінкових закінчень іменників II відміни

	Відмінок	Іменники	Закінчення	Приклади		
Однина	давальний	твердої групи	-ові	<i>батькові</i>		
		м'якої та мішаної групи	-еві	<i>учителеві, товаришеві</i>		
	орудний	твердої групи	-ом	<i>столом, столяром</i>		
		м'якої та мішаної групи	-ем (-єм)	<i>часм, велетнем, піснярем</i>		
	кличний	твердої групи із суфіксами -к-, -ик-, -ок-		-у	<i>синку, братику</i>	
					іншомовні імена на г, к, х	<i>Фрідріху, Жаку</i>
					деякі іменники мішаної групи, крім основи на -жс, -р	<i>читачу, товаришу</i>
			більшість іменників м'якої групи	-ю	<i>місяцю, кобзарю, краю</i>	
			безсуфіксні іменники твердої групи	-е	<i>друже, соколе, юначе</i>	
			м'якої групи із суфіксом -ець		<i>стрільче, хлопче, але бійцю, знавцю, мудрецю</i>	

		більшість іменників мішаної групи		<i>стороже, маляр, Довбуше</i>
Множина	родовий	більшість іменників середнього роду	нульове	<i>бажань, весіль</i>
		чоловічого роду, які в множині втрачають суфікс -ин-		<i>болгар, селян, але грузинів, осетинів</i>

Зуважте! Деякі іменники в родовому відмінку множини мають паралельні форми: *полів — піль, кіловатів — кіловат, ватів — ват.*

Написання та відмінювання імен по батькові

Імена по батькові	Суфікс	Приклади
чоловічі	-ович (-йович)	<i>Петрович, Андрійович</i>
жіночі	-івн(а), -ївн(а)	<i>Петрівна, Андріївна</i>

Зуважте! 1. Чоловічі імена по батькові відмінюються як іменники II відміни мішаної групи (*Івана Павловича*), жіночі імена по батькові — як іменники I відміни твердої групи (*Оксани Богданівни*).

2. Ім'я *Лев* має паралельні відмінкові форми (*Лева і Льва, Левові і Львові*).

3. У звертаннях на ім'я по батькові обидва слова ставляться у форму кличного відмінка: *Остапе Романовичу, Ольго Ігорівно*.

4. Зверніть увагу на творення окремих імен по батькові.

Ім'я	Чоловіче ім'я по батькові	Жіноче ім'я по батькові
<i>Григорій</i>	<i>Григорович</i>	<i>Григорівна</i>
<i>Ілля</i>	<i>Ілліч</i>	<i>Іллівна</i>
<i>Лука</i>	<i>Лукич (Лукович)</i>	<i>Луківна</i>
<i>Кузьма</i>	<i>Кузьмич (Кузьмович)</i>	<i>Кузьмівна</i>
<i>Микола</i>	<i>Миколайович (Миколович)</i>	<i>Миколаївна (Миколівна)</i>
<i>Хома</i>	<i>Хомич (Хомович)</i>	<i>Хомівна</i>
<i>Сава</i>	<i>Савич (Савович)</i>	<i>Савівна</i>
<i>Яків</i>	<i>Якович</i>	<i>Яківна</i>

ПРИКМЕТНИК

Прикметник - відповідає на питання **який? (яка? яке? які?), чий? (чия? чие? чий?),** цікава повість, батькове слово.

Морфологічні ознаки. Прикметник має ознаки роду, числа, відмінка, які узгоджуються з родом, числом і відмінком іменника:

глибокий яр, *глибокою* рікою, *глибокому* озеру, *глибоких* морів. Початкова форма прикметника — чоловічий рід називного відмінка однини.

Синтаксична роль. У реченні прикметник найчастіше виступає означенням (*Білявий день втомився і притих*), рідше — присудком (*Наше місто старовинне*).

Розряди прикметників за значенням

Якісні	виражають ознаку предмета, яка може виявлятися більшою чи меншою мірою	тихий — тихіший — найтихіший; міцний — менш міцний - найменш міцний
Відносні	виражають ознаку предмета опосередковано, стосовно іншого предмета, дії чи обставини	<i>кришталева</i> ваза (ваза з кристалю), <i>лісова</i> стежка (стежка в лісі), <i>народна</i> творчість (творчість народу)
Присвійні	виражають належність предмета певній людині чи тварині й відповідають на питання чий?	<i>Франкові</i> твори, <i>братів</i> портфель, <i>заяча</i> лапа

Зауважте! Прикметники із суфіксом **-ськ-** належать до відносних: *шевченківська* тематика, *материнська* порада, *учнівський* щоденник.

Прикметники мають властивість переходити з одного розряду до іншого (залежно від іменників, з якими узгоджуються): *лисячий* хвіст (присвійний) — *лисячий* комір (відносний) — *лисячий* характер (якісний).

Особливості відмінювання прикметників

Прикметники змінюються за родами, числами й відмінками. Відмінкові закінчення залежать від групи прикметника — твердої чи м'якої.

До **твердої групи** належать прикметники з основою на твердий приголосний: *смачний*, *близький*.

До **м'якої групи** належать прикметники з основою на м'який приголосний: *крайній*, *безкрайй*.

Прикметники на **-лиций** (білолиций, круглолиций, смагляволиций) не належать ані до твердої, ані до м'якої групи, вони відмінюються за окремим зразком.

Відмінкові закінчення прикметників

	Тверда група			М'яка група			Прикметники на <i>-лиций</i>		
	Чол., сер. р. р.	Жін. р.	Мн.	Чол., сер. р.	Жін. р.	Мн.	Чол., сер. р.	Жін. р.	Мн.
Н.	<i>-ий, -е</i>	<i>-а</i>	<i>-і</i>	<i>-ій, -є</i>	<i>-я</i>	<i>-і(-ї)</i>	<i>-лиций, -лице</i>	<i>-лиця</i>	<i>-лиці</i>
Р.	<i>-ого</i>	<i>-ої</i>	<i>-их</i>	<i>-(ь)ого</i>	<i>-(ь)ої</i>	<i>-іх(-їх)</i>	<i>-лицього</i>	<i>-лицьої</i>	<i>-лицих</i>
Д.	<i>-ому</i>	<i>-ій</i>	<i>-им</i>	<i>-(ь)ому</i>	<i>-ій (-їй)</i>	<i>ім(їм)</i>	<i>-лицьому</i>	<i>-лицій</i>	<i>-лицим</i>
З.	Н. або Р.	<i>-у</i>	Н. або Р.	Н. або Р.	<i>-ю</i>	Н. або Р.	Н. або Р.	<i>-лицю</i>	Н. або Р.
Ор.	<i>-им</i>	<i>-ою</i>	<i>-ими</i>	<i>-ім (-їм)</i>	<i>-(ь)ою</i>	<i>-їми, -їми</i>	<i>-лицим</i>	<i>-лицьою</i>	<i>-лицими</i>
М.	<i>-ому, -ім</i>	<i>-ій</i>	<i>-их</i>	<i>-(ь)ому, -ім (-їм)</i>	<i>-ій (-їй)</i>	<i>-іх(-їх)</i>	<i>-лицьому</i>	<i>-лицій</i>	<i>-лицих</i>

Ступені порівняння прикметників

	Вищий ступінь	Найвищий ступінь
Проста форма	<i>-ший</i> -тонкий – тонший, теплий - тепліший	<i>найнайшириший,</i> <i>найглибший</i>
Складена форма	<i>більш, менш</i> - + <i>більш відомий,</i> <i>менш присмний</i>	<i>найбільш,</i> <i>найменш</i> <i>найбільш</i> <i>сильний,</i> <i>найменш успішний</i>

Зуважте! За творення форм вищого ступеня порівняння із суфіксом **-ш-** основа прикметника може зазнавати змін:

- суфікси **-к-, -ок-, -ен-** випадають: *короткий* — *коротший*;
- **с + ш = шч (щ): високий** — **вищий**;
- **г, ж, з + ш = жч:** *близький* — *ближчий*, *дорогий* — *дорожчий*, *дужий* - *дужчий*.

Винятки: *довгий* — *довший*, *легкий* — *легший*.

Значення форм найвищого ступеня можна посилити префіксами **як-, що-, якнайширший, щонайдобріший**.

Інколи найвищий ступінь виражається додаванням до форми вищого ступеня слів від (за) усіх, над усе: *веселіший* від *усіх*, *важливіший* над *усе*.

Деякі прикметники утворюють форми вищого ступеня порівняння від іншої основи: *великий* — *більший*, *малий* — *менший*, *поганий* — *гірший*.

Від деяких прикметників можна утворити форми ступенів порівняння і за допомогою суфікса *-ш-*, і за допомогою суфікса *-іш-*: *здоровий* — *здоровший* — *здоровіший*, *старий* — *старший* — *старіший*.

Не утворюють форм ступенів порівняння такі прикметники:

- з префіксами **пре-, за-, над-, пра-, архі-, ультра-**: *предалекий*, *зависокий*, *архіважливий*;

- із суфіксами **-уват- (-юват-), -ав- (-яв-), -еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-, -єзн-, -єнн-**: *глибочезний*, *білявий*, *повнуватий*, *дрібненький* тощо;

- з абсолютною ознакою: *німий*, *глухий*, *сліпий*, *хворий*, *голий*, *живий*, *порожній*, *мертвий*, *готовий*, *кривий*, *горбатий*, *лисий* тощо;

- назви мастей тварин: *гнідий*, *вороний*, *карий*, *буланий* тощо;

- які перейшли з відносних або присвійних у якісні: *каштановий*, *малиновий*, *кремовий* тощо;

- складні прикметники: *синьоокий*, *білосніжний*, *темно-зелений* тощо.

Помилковими є форми ступенів порівняння, утворені за допомогою слова *самий* (*самий розумний*) або додаванням слів *більш*, *менш*, *найбільш*, *найменш* до простої форми вищого ступеня:

~~*самий активніший*~~ — *найактивніший*, ~~*більш важливіший*~~ — *більш важливий*, ~~*найменш відоміший*~~ — *найменш відомий*.

Правопис суфіксів **-ов-, -ев-(-єв-)** у прикметниках

Суфікс	Випадок написання	Приклади
-ов-	1) якщо прикметник утворений від іменника з основою на твердий приголосний; 2) якщо прикметник має перед	<i>сливовий</i> , <i>грозовий</i> , <i>крайовий</i> , <i>доцзовий</i> , <i>тіньовий</i>

	суфіксом м'який приголосний, жс, ч, ш, щ, й та наголос на закінченні	
-ев- (-єв-)	якщо прикметник утворений від іменника з основою на м'який приголосний і має <u>наголос на основі слова</u> (-єв- пишемо після й або літер на позначення подовженого м'якого приголосного)	<i>замшевий, яблуневий миттєвий, суттєвий</i>

Зауважте! Окремі прикметники мають паралельні форми: життєвий — життьовий, дієвий — дійовий.

Правопис суфіксів **-ичн-, -ічн-, -ин-, -ів-** у прикметниках

Суфікс	Випадок написання	Приклади
-ичн-	у прикметниках, утворених від іншомовних слів, після букв д, т, з, с, ц, ч, ш, ж, р (правило «дев'ятки»)	<i>історичний, демократичний</i>
-ічн- (-ічн-)	після приголосних, що не входять до «дев'ятки» (-ічн- — після голосних)	<i>географічний героїчний</i>
-ин-	у присвійних прикметниках, утворених від іменників I відміни (крім іменників з основою на -[й])	<i>матусин, Наталин</i>
-ін- (-ін-)	у присвійних прикметниках, утворених від іменників I відміни з основою на -[й]	<i>Надійн, зміїний</i>
-ів- (-ів-)	у присвійних прикметниках, утворених від іменників II відміни (-ів- пишемо, якщо іменник з основою на -[й])	<i>синів, дідусів Андріїв</i>

Зауважте! Суфікс **-ів-** чергується із суфіксом **-ов-**, якщо прикметник утворено від іменника твердої групи (батьків — батькова), та із суфіксом **-ев- (-єв-)**, якщо прикметник утворено від іменника м'якої групи (Ігорів - Ігорева, Олексіїв — Олексієва).

ЧИСЛІВНИК

Числівник — самостійна частина мови, яка означає число, кількість або порядок предметів при лічбі й відповідає на питання **скільки? котрий?** Наприклад: шість, сорок один, десятий.

Зуважте! Не треба плутати числівники з іншими частинами мови, які мають числове значення: **двійка, десяток, сотня, половина, третина, чверть** — іменники, **триповерховий, поодинокий, парний** — прикметники, **утроє, двічі, по-перше** — прислівники, **подвоїти, розполовинити** — дієслова.

Слова **мало, багато** в сполученні з іменниками — назвами предметів та осіб — є числівниками (мало книжок, багато студентів), у сполученні з дієсловами — прислівниками (мало знати, багато читати).

Розряди числівників за значенням і граматичними ознаками

Кількісні (скільки?)				Порядкові (котрий?)
власне кількісні	дробові	збірні	неозначено-кількісні	
два, сто п'ять, мільйон	півтора, три п'яті, дві цілі і одна друга	двоє, обидва, семеро	багато, кілька, кільканадцять	перший, двадцять третьй, сотий

Розряди числівників за будовою

Прості	Складні	Складені
три, десять, сорок	дванадцять, тридцять, шістсот	сто вісімдесят сім

Відмінювання власне кількісних, збірних і неозначено-кількісних числівників

1. Числівник **один** змінюється за родами, числами, відмінками, як займенник **той**.

	Чол. р.	Сер. р.	Жін. р.	Мн.
<i>Н.</i>	один	одне, одно	одна	одні
<i>Р.</i>	одного		однієї, одної	одних
<i>Д.</i>	одному		одній	одним
<i>З.</i>	<i>Н. або Р.</i>	одне, одно	одну	<i>Н. або Р.</i>
<i>О.</i>	одним		однією, одною	одними
<i>М.</i>	(на) одному, однім		(на) одній	(на) одних

2. Числівники *два, обидва, обидві, обоє, три, чотири, багато, кілька* відмінюються за зразком числівника *два*.

Н.	<i>два, дві</i>
Р.	<i>двох</i>
Д.	<i>двом</i>
Зн.	<i>Н. або Р.</i>
Ор.	<i>двома</i>
М.	<i>(на) двох</i>

Зуважте! Числівники **чотири** та **багато** в орудному відмінку мають лише закінчення **-ма** (чотирма, багатьма, а не чотирьома, багатьома).

Числівники **обидва, обидві, обоє** в непрямих відмінках мають форми **обох, обом, обома**.

3. Числівники від **п'яти** до **тридцяти** та **кільканадцять** відмінюються, як **п'ять**.

Н.	<i>п'ять (п'ятеро)</i>	<i>сім</i>	<i>вісім</i>
Р.	<i>п'яти (п'ятьох)</i>	<i>семи (сімох)</i>	<i>восьми (вісьмох)</i>
Д.	<i>п'яти (п'ятьом)</i>	<i>семи (сімом)</i>	<i>восьми (вісьмом)</i>
Зн.	<i>п'ять (п'ятьох)</i>	<i>сім (сімох)</i>	<i>вісім (вісьмох)</i>
Ор.	<i>п'ятьма (п'ятьома)</i>	<i>сьома (сімома)</i>	<i>вісьма (вісьмома)</i>
М.	<i>(на) п'яти (п'ятьох)</i>	<i>(на) семи (сімох)</i>	<i>(на) восьми (вісьмох)</i>

Зуважте! Збірні числівники можна утворити лише від числівників **два-двадцять** і **тридцять** (двоє, обидва, обидві, обоє, троє, четверо, п'ятеро *тощо*). За відмінювання вони втрачають суфікс **-ер(о)** і мають у непрямих відмінках такі самі форми, як і власне кількісні числівники. Збірні числівники можуть мати пестливе значення (двійко, трійко).

4. У складних числівниках **п'ятдесят-вісімдесят, кількадесят** відмінюється лише друга частина (за зразком числівника **п'ять**).

Н.	<i>п'ятдесят</i>
Р.	<i>п'ятдесяти (п'ятдесятьох)</i>
Д.	<i>п'ятдесяти (п'ятдесятьом)</i>
Зн.	<i>п'ятдесят (п'ятдесятьох)</i>
Ор.	<i>п'ятдесятьма (п'ятдесятьома)</i>
М.	<i>п'ятдесяти (п'ятдесятьох)</i>

5. Числівники **сорок, дев'яносто, сто** в усіх відмінках, крім називного та знахідного, мають закінчення **-а**

Н., Зн.	<i>сорок</i>	<i>дев'яносто</i>	<i>сто</i>
Р., Д., Ор., М.	<i>сорока</i>	<i>дев'яноста</i>	<i>ста</i>

6. У складних числівниках від **двохсот** до **дев'ятисот**, а також **кількасот** відмінюються обидві частини. Паралельні форми має лише форма орудного відмінка.

Н.	<i>двісті</i>	<i>чотириста</i>	<i>шістсот</i>
Р.	<i>двохсот</i>	<i>чотирьохсот</i>	<i>шестисот</i>
Д.	<i>двомастам</i>	<i>чотирьомстам</i>	<i>шестистам</i>
Зн.	<i>двісті</i>	<i>чотириста</i>	<i>шістсот</i>
Ор.	<i>двомастами</i>	<i>чотирмастами</i>	<i>шістьмастами, шістьомастами</i>
М.	<i>(на) двохстах</i>	<i>(на) чотирьохстах</i>	<i>(на) шестистах</i>

7. Числівники **нуль, тисяча, мільйон, мільярд** відмінюються, як відповідні іменники.

Зауважте! У кількісних складених числівниках відмінюється кожне слово за своїм типом відмінювання, до того ж варто пам'ятати про паралельні форми: двадцяти п'яти, двадцятьох п'ятьох (а не двадцятьох п'яти).

Відмінювання порядкових числівників

Порядкові числівники змінюються, як прикметники, за родами, відмінками, числами. У складних порядкових числівниках

відмінюється тільки останнє слово: сто двадцять восьмий, сто двадцять восьмого, сто двадцять восьмому тощо.

Відмінювання дробових числівників

У дробових числівниках чисельник відмінюється як відповідний кількісний числівник, а знаменник — як порядковий, до того ж при чисельнику **два, три, чотири** знаменник стоїть у називному відмінку множини (дві треті, чотири сьомі (частини), а після **п'ять** і далі — у формі родового відмінка множини (п'ять шостих, вісім десятих).

Н.	<i>дві треті</i>
Р.	<i>двох третіх</i>
Д.	<i>двом третім</i>
Зн.	<i>дві треті</i>
Ор.	<i>двома третіми</i>
М.	<i>(на) двох третіх</i>

Дробові числівники **півтора, півтори, півтора**ста не відмінюються.

Зв'язок числівника з іменником

1. Числівник **один (одна, одно, одне, одні)** узгоджується з іменником у роді, числі, відмінку: одна презентація, одне озеро, одні двері.

2. Числівники **два, три, чотири** узгоджуються з іменником в називному відмінку множини: два програмісти, три будинки, чотири помаранчі.

3. Після числівника **п'ять** і більше іменник уживається в родовому відмінку множини: п'ять моніторів, шість зошитів.

4. Іменники при **складених** числівниках уживаються в тому відмінку, якого вимагає останнє слово: сто один стіл, сто три столи, сто десять столів.

5. Після **дробових** числівників іменник уживається в родовому відмінку однини: одна друга торта, дві цілі й одна третя тонни.

Зауважте! При числівнику з іменником, який має числове значення, іменник узгоджується з числівником: **п'ять** з половиною **кілограмів**, **два** з третиною **апельсини**.

Числівник **півтора** узгоджується з іменником чоловічого або середнього роду в родовому відмінку однини, а числівник **півтори** — з

іменником жіночого роду в родовому відмінку однини: півтора місяця, півтори тонни.

7. Збірні числівники вживаються з іменниками, які:

- є назвами істот чоловічого роду: п'ятеро лікарів, четверо вовків;
- належать до IV відміни: *трое поросят, семеро козятят*;
- є назвами неістот середнього роду: троє імен;
- є множинними іменниками: *трое дверей, четверо воріт*.

Позначення часу

Для позначення конкретної години використовуємо порядкові числівники: дванадцята година, о п'ятій годині.

На позначення половини використовуємо прийменник **на**: *пів на шосту, о пів на третю*.

	<i>Котра година?</i>
<i>10.00</i>	<i>десята година</i>
<i>10.30</i>	<i>пів на одинадцятю</i>
<i>10.15</i>	<i>десята година п'ятнадцять хвилин, п'ятнадцять хвилин по десятій, п'ятнадцять хвилин на одинадцятю, чверть по десятій, чверть на одинадцятю</i>
<i>10.45</i>	<i>за п'ятнадцять одинадцятя, за чверть одинадцятя, чверть до одинадцяті</i>

ЗАЙМЕННИК

Займенник — самостійна частина мови, яка вказує на предмети, ознаки або кількість, але не називає їх. Займенники співвідносяться з певними іменниками, прикметниками, числівниками, тому, подібно до цих частин мови, відповідають на питання **хто? що? який? чий? котрий? скільки?**

Розряди займенників за значенням

Розряд	Приклади
Особові	<i>я, ми — 1 ос., ти, ви — 2 ос., він, вона, воно, вони — 3 ос.</i>
Зворотний	<i>себе</i>

Присвійні	<i>мій, твій, свій, наш, ваш, його, її, їх, їхній</i>
Вказівні	<i>той, цей, такий, стільки</i>
Питальні (містять питання про предмет, ознаку, кількість)	<i>хто? що? який? чий? котрий? скільки?</i>
Відносні (приєднують підрядну частину складнопідрядного речення до головного)	<i>хто, що, який, чий, котрий, скільки</i>
Означальні	<i>весь (увесь), всякий (всяк), кожний (кожен), жодний (жоден), інший, сам, самий</i>
Неозначені (створяться від відносних за допомогою часток)	<i>дехто, абиякий, казна-чий, котрийсь, скільки-небудь</i>
Заперечні (створяться від відносних за допомогою частки <i>ні</i>)	<i>ніхто, ніщо, ніякий, нічий, нікотрий, ніскільки</i>

Морфологічні ознаки. Усі займенники змінюються за відмінками, а співвідносні з прикметниками можуть мати ознаки роду й числа.

Синтаксична роль. У реченні займенники виступають тими самими членами речення, що й іменники, прикметники, числівники, з якими вони співвідносяться: Так ніхто (підмет) не кохав. Незнаний нам (додаток) початок і кінець. Моя (означення) любов чолом сягала неба.

Зауважте! Слово *що* може виступати в складнопідрядному реченні в ролі займенника (як сполучне слово) і в ролі сполучника. **Займенник *що*** в реченні відповідає на питання, виконує синтаксичну роль і може бути замінений на займенник **який** або інше повнозначне слово. **Сполучник *що*** не відповідає на питання, не є членом речення і не може бути замінений на повнозначне слово.

Правопис займенників

Разом	Пишемо неозначені займенники, утворені за допомогою часток аби-, де-, -сь , та заперечні займенники з часткою ні	<i>абичий, дехто, когось, ніхто</i>
Окремо	Якщо між займенником і часткою стоїть прийменник	<i>ні в чому, де з ким, будь у що</i>
Через дефіс	Пишемо неозначені займенники, утворені за допомогою часток казна-, бозна-, хтозна-, будь-, -небудь	<i>казна-хто, хтозна-який, будь-що, чий-небудь</i>

ДІЄСЛОВО

Дієслово — самостійна частина мови, що називає дію або стан предмета і відповідає на питання **що робити? що зробити? що роблять? що зробимо?** тощо: слухати, повернутися, допоміг.

Морфологічні ознаки:

- вид (доконаний і недоконаний);
- спосіб (дійсний, умовний, наказовий);
- час (теперішній, минулий, майбутній);
- число, особа (у теперішньому і майбутньому часі) або рід (у минулому часі).

Синтаксична роль. У реченні дієслово найчастіше виступає присудком (*Тихо плакала (присудок) за вікном осінь*), хоча інфінітив може виступати й будь-яким іншим членом речення (Лиш боротись — значить жити. Здійснилася моя мрія побувати (означення) в Парижі. Лікарка порекомендувала поїхати в санаторій. Їдьмо в Карпати кататися (обставина) на лижах).

Форми дієслова

Форма		Що означає	На які питання відповідає	Приклади
Дієвідмінюванні	особові	дію або стан предмета	що робить? що зробимо? зробила? тощо	<i>відповідаю, полетів, чекають</i>

Відміню-вана	дієприкметник	ознаку предмета за дією або станом	який? яка? яке? які?	<i>пошитий, сказаний, опалий</i>
	дієприслівник	додаткову дію або стан	що роблячи? що зробивши?	<i>читаючи, прочитавши</i>
Незмінні	інфінітив (неозначена форма)	дію або стан, не вказуючи на рід, число, особу, спосіб, час	що робити? що зробити?	<i>працювати, дізнатися</i>
	безособові	дію або стан безвідносно до її виконавця	що відбувається? що зроблено?	<i>світає, хмариться, виконано, розкрито</i>

Вид дієслова

Вид дієслова	Дія, яку позначає	Питання	Форма	Приклади
Доконаний	завершена, обмежена в часі	що зробити?	інфінітив	<i>сказати, привезти</i>
		що зробив? що зробила? тощо	минулого часу	<i>віддали, змалював</i>
		що зроблю? що зробииш? тощо	майбутнього часу (проста форма)	<i>покажу, подарую</i>
Недоконаний	не завершена, обмежена в часі	що робити?	інфінітив	<i>говорити, квітнути</i>
		що робив? тощо	минулого часу	<i>шукав, писав</i>
		що робить? тощо	теперішнього часу	<i>розповідає, запрошують</i>

		що робитиме? тощо	майбутнього часу (складна, складена форма)	мандрувати-му, буде викладати
--	--	-----------------------------	---	-------------------------------

Спосіб і час дієслова

Спосіб	Дійсний			Умовний	Наказовий
Що виражає	дійсну, реальну дію			бажану, можливу за певних умов дію	спонукання дії (наказ, прохання тощо)
На які питання відповідає	що робить? що зробив? що робили? тощо			що робив би? що зробив би?	що роби? що зроби?
Як змінюється	форми минулого часу	форми теперішнього часу	форми майбутнього часу	за числами та родами	за числами й особами
	за родами та числами	за особами та числами	за особами та числами		
Приклад	ч.р. заспівав ж.р. заспівала с.р. заспівало мн. заспівали	Однина 1 ос. люблю 2 ос. любиш 3 ос. любить	1.ос. розкажу 2 ос. розкажеш 3 ос. розкаже	ч.р. мовчав би ж.р. мовчало б мн. мовчали б	Однина 1 ос. – 2 ос. працюй 3 ос. хай (нехай) працює)
		множина 1 ос. любимо 2 ос. любите 3 ос. люблять	множина 1 ос. розкажемо 2 ос. розкажете 3 ос. розкажуть		множина 1 ос. працюймо 2 ос. працюйте 3 ос. хай (нехай) працюють

У майбутньому часі від дієслів доконаного виду утворюються прості форми, а від дієслів недоконаного виду — складні та складені форми.

	Складна форма		Складена форма	
1 ос.	<i>садитиму</i>	<i>садитимемо</i>	<i>буду садити</i>	<i>будемо садити</i>
2 ос.	<i>садитимеш</i>	<i>садитимете</i>	<i>будеш садити</i>	<i>будете садити</i>
3 ос.	<i>садитиме</i>	<i>садитимуть</i>	<i>буде садити</i>	<i>будуть садити</i>

Зауважте! Творення форми наказового способу за допомогою часток *давай, давайте* (давай зупинимось, давайте читати) не відповідає літературній нормі (використовується лише в розмовному стилі).

Інколи дієслова у формі одного способу вживаються в значенні іншого способу: *Чи не допоміг би ти мені розв'язати задачу?* (умовний у значенні наказового); *Усі чекають мене на подвір'ї школи!* (дійсний у значенні наказового); *Стояти струнко!* (інфінітив у значенні наказового способу).

Дієвідміни дієслів

Визначати дієвідміну дієслів треба для того, щоб установити правильні особові закінчення.

	жити (I дієвідміна)		сидіти (II дієвідміна)	
1 ос.	<i>живу</i>	<i>живемо</i>	<i>сиджу</i>	<i>сидимо</i>
2 ос.	<i>живеш</i>	<i>живете</i>	<i>сидиш</i>	<i>сидите</i>
3 ос.	<i>живе</i>	<i>живуть</i>	<i>сидить</i>	<i>сидять</i>

Отже, дієслова I дієвідміни в особових закінченнях мають літеру *е* (або *є*): можеш, чарує, кличемо, пишете, а II дієвідміни — літеру **и** (**ї**): шумиш, стоїть, боїмося, варите, возите.

Визначити, до якої дієвідміни належить дієслово, можна двома спо- собами:

І спосіб – за закінченнями 3 ос. множини

-уть, -ють (закінчення) – І дієвідміна (*читати – читають, знати – знають*);

-ать, -ять (закінчення) – II дієвідміна (*любити – люблять, говорити – говорять*).

II спосіб — за основою інфінітива (частина слова без *-ти*)

Дієвідміна	Умова	Приклад
II	якщо дієслово в інфінітиві має суфікси -и-, -і- (-ї-) або після ж, ч, ш, щ суфікс -а- , які зникають у I особі однини	<i>кле[йі]ти — кле[йу]</i> (<i>-и-</i> випадає), <i>мовчати — мовчу</i> (<i>-а-</i> після шиплячого, випадає), <i>стелити — стелю</i> (<i>-и-</i> випадає)
I	усі інші дієслова (з іншими суфіксами, із суфіксами -и-, -і- (-ї-) , які залишаються, із суфіксом -а- не після згаданих приголосних)	полоти (відсутні згадувані суфікси), сипати (<i>-а-</i> не після шиплячих), червоніти (<i>-і-</i> зберігається: червонію)
Винятки	<i>бігти, спати, стояти, боятися</i> — II дієвідміна; <i>хотіти, гудіти, іржати, ревіти, соніти</i> — I дієвідміна.	

Дієвідмінювання дієслів **дати, їсти, ...повідати, бути**

Дієслова **дати, їсти, ...повідати** (розповісти, доповісти тощо) та похідні від них (**продати, доїсти** тощо) не належать до дієвідмін, бо мають форму давньої системи дієвідмінювання.

	Однина			Множина		
1 ос.	<i>дам</i>	<i>їм</i>	<i>відповім</i>	<i>дамо</i>	<i>їмо</i>	<i>відповімо</i>
2 ос.	<i>даси</i>	<i>їси</i>	<i>відповіси</i>	<i>дасте</i>	<i>їсте</i>	<i>відповісте</i>
3 ос.	<i>дасть</i>	<i>їсть</i>	<i>відповість</i>	<i>дадуть</i>	<i>їдять</i>	<i>відповідять</i>

Видові пари таких дієслів (**давати, доїдати, заповідати** тощо) дієвідмінюються за сучасним зразком: давати — даю, даєш, дає, даємо, даєте, дають тощо.

Дієслово **бути** в усіх формах теперішнього часу має форму **є**, іноді з стилістичною метою вживаються архаїчні форми: я єсмь, ти еси, він єсть.

	Чергування приголосних	У яких формах відбувається	Приклади
I дієвідміна	Г - Ж	у всіх особових формах теперішнього або майбутнього часу	<i>могти — могу...</i>
	К — Ч		<i>текти — течу...</i>
	Х — Ш		<i>коляхати — колишу...</i>
	З - Ж		<i>казати — кажу...</i>
	С — Ш		<i>тесати — тешу...</i>
	Т — Ч		<i>хотіти — хочу...</i>
	СК — Щ		<i>полоскати — полощу...</i>
	СТ — Щ		<i>свистати — свищу...</i>
	губний — губний + л		<i>сипати — сиплю...</i>
II дієвідміна	С — Ш	лише у формах I особи однини теперішнього або майбутнього часу (простої форми)	<i>просити — прошу...</i>
	З — Ж		<i>возити — вожу...</i>
	Т — Ч		<i>тремтіти — тремчу...</i>
	Д — ДЖ		<i>водити — воджу...</i>
	СТ — Щ		<i>постити — пощу...</i>
	ЗД — ЖДЖ		<i>їздити — їжджу...</i>
	губний — губний + л		<i>любити — люблю...</i>

ДІЄПРИКМЕТНИК

Дієприкметник — особлива форма дієслова, що називає ознаку за дією або станом і відповідає на запитання **який?** (пожовклий, засипаний, забутий). Дієприкметник має спільні ознаки з дієсловом і прикметником.

Дієслівні ознаки	Прикметникові ознаки
вид (доконаний — протоптані, недоконаний — мелений)	відповідає на питання який? яка? тощо
час (теперішній — квітучий, минулий — зниклий)	змінюється за родами, числами, відмінками: почутий, почута, почуте, почуті, почутого тощо

залежні слова (іменник, займенник, прислівник: <i>вишитий шовком</i>)	залежить від іменника (<i>прочитана повість, спечений хліб</i>)
	у реченні виступає означенням або частиною складеного іменного присудка: Принишки <u>вкриті</u> (<i>означення</i>) рососою трави. Небо <u>захмарене</u> (<i>СПП</i>).

Активні та пасивні дієприкметники

	Активні		Пасивні
	виражають ознаку за дією, яку виконує сам предмет		виражають ознаку за дією, яку хтось виконує над предметом
Час, вид	теперішній час (недоконаний вид)	минулий час (доконаний вид)	минулий час (доконаний і недоконаний вид)
Суфікси	-уч-, -юч-; -ач-, -яч-	-л-	-н-, -ен-, -т-
Приклади	<i>сяючий, правлячий</i>	<i>потемнілий, зчорнілий</i>	<i>обраний, здійснений, тертий</i>

Зауважте! Активні дієприкметники теперішнього часу (пануючий, працюючий тощо) у сучасній мові вживаються обмежено. Замість них треба використовувати відповідні іменники, прикметники, пасивні дієприкметники або дієприслівникові звороти чи підрядні речення: На зустріч запрошуємо всіх бажаючих. — На зустріч запрошуємо всіх охочих. До уваги працюючих у другу зміну. — До уваги працівників другої зміни.

Відмінювання дієприкметників

Дієприкметники, як і прикметники, змінюються за родами, числами й відмінками. Усі дієприкметники відмінюються за твердою групою відмінювання прикметників.

Дієприкметниковий зворот

Дієприкметниковий зворот — це дієприкметник разом із залежними словами. У реченні дієприкметниковий зворот виступає означенням:

Одцвітають чорнобриві, посажені маминими руками.

↓
пояснюване (означуване) слово

Дієслівні ознаки	Прислівникові ознаки
вид (доконаний — побачивши, недоконаний — співаючи)	незмінюваність (<i>стоячи, замріявшись</i>)
залежні слова (іменник, займенник, прислівник: пояснюючи тему)	у реченні виконує роль обставини: <i>Обабіч шляху, <u>замислившись</u> (обставина), вишикувалися тополі.</i>

Творення дієприслівників недоконаного та доконаного виду

Вид дієприслівника	Суфікси	Вид дієслова	Основа	Приклади
недоконаний	- уч и - ю чи - (I дієвідміна)	недоконаний	теперішнього часу	<i>шукаю</i> —
	<i>шукаючи</i>			
	-ачи-, -ячи- (II дієвідміна)			<i>дзвоню</i> — <i>дзвонячи</i>
доконаний	-ши-, -вши-	доконаний	інфінітива	<i>прибігти</i> — <i>прибігши,</i> <i>подолати</i> — <i>подолавши</i>

Зауважте! Не треба плутати дієприслівники з дієприкметниками в називному відмінку множини. Дієприкметники мають закінчення **-і**, відповідають на питання **які?** У дієприслівникових суфіксах завжди пишеться **и**: сяюч^і (дієприкметник) вогні — сяюч^и вогнями (дієприслівник).

Дієприслівниковий зворот і одиничний дієприслівник

Дієприслівник разом із залежними словами утворює дієприслівниковий зворот, який у реченні, незалежно від позиції, завжди виконує роль відокремленої обставини, а тому виділяється комами: *Відлітаючи у вирій, курличуть у синьому небі журавлі.*

Одиничний дієприслівник у реченні теж відокремлюється комами: *Співаючи, (обставина) ідуть дівчата.*

Не відокремлюється комами:

— дієприслівниковий зворот, який став фразеологізмом;

— одиничний дієприслівник, який стоїть після присудка й означає спосіб дії (відповідає на питання **як?**).

Зауважте! *Дія*, названа дієприслівником, повинна стосуватися в реченні того ж діяча, що й дія, названа присудком.

Неправильно	Правильно
<i>Побачивши друзів, мене охопила радість.</i>	<i>Коли я побачив друзів, мене охопила радість.</i>

Не може мати дієприслівникового звороту односкладне безособове речення.

Неправильно	Правильно
<i>Перебуваючи в Парижі, мені хочеться відвідати Лувр.</i>	<i>Перебуваючи в Парижі, я хочу відвідати Лувр.</i>

ПРИСЛІВНИК

Прислівник — самостійна незмінювана частина мови, що виражає ознаку дії, стану, ознаку іншої ознаки або предмета і відповідає на питання **як? де? куди? звідки? коли? чому?** (швидко виконувати, увечері повертатися, дуже веселий, кава по-турецьки).

Синтаксична роль. У реченні прислівник виступає найчастіше обставиною (*Мова завжди (обставина) живе поряд з пісню*), рідше — присудком (*На серці сумно (присудок)*), означенням (*Каву по-віденськи готують з молоком*).

Розряди прислівників за значенням

Значення	Розряд	На які питання відповідають	Приклади
Ознака дії	способу дії	як? яким способом?	<i>добре, тихо, повесняному, разом, тепло</i>
	міри і ступеня дії	якою мірою? як багато?	<i>дочиста, утричі, ледве, дуже</i>
	місця дії, напрямку	де? куди? звідки?	<i>праворуч, знизу, здалеку, надворі</i>
	час дії	коли? з якого часу? відколи? допоки?	<i>сьогодні, зранку, ніколи, донині</i>
	причини дії	чому? з якої причини?	<i>спересердя, спросоння, мимоволі, чомусь</i>

	мети дії	з якою метою? для чого? навіщо?	<i>навмисне, напоказ, навіщо</i>
Ознака предмета	ознаки (пояснює іменник)	який? яка? яке? які?	<i>котлета (яка?) по- київськи, стежка (яка?) навпростець</i>

Ступені порівняння прислівників

Ступені порівняння можуть утворювати прислівники на **-о, -е**, які є похідними від якісних прикметників. Форми ступенів порівняння прислівників утворюються так само, як і в прикметників: гучно — гучніше, більш гучно, найгучніше, найбільш гучно, якнайгучніше, щонайгучніше.

За творення форм ступенів порівняння прислівників відбуваються ті самі зміни приголосних, що і в прикметниках: високо — вище, вузько — вужче, глибоко — глибше.

Правопис прислівників

Разом пишуться прислівники			
утворені сполученням прийменників з іменниками, прикметниками, числівниками, займенниками, прислівниками	утворені сполученням кількох прийменників із будь-якою частиною мови	утворені з кількох основ (з прийменником чи без)	утворені приєднанням часток аби-, ані-, де-, чи-, що-, як- до різних частин мови
<i>насміх, востаннє, утрете, заодно, позавчора, передусім</i>	<i>навздогін, навкруги, завтовшики, знадвору, спідлоба</i>	<i>нашвидкуруч, мимохідь, горілиць, натщесерце</i>	<i>абиколи, анітрохи, дедалі, щосили, якомога</i>

Зуважте! Частка **що** після прислівника пишеться окремо: *тільки що, дарма що, поки що*.

Прислівники треба відрізнити від однозвучних сполучень прийменника з іменником, прикметником, числівником тощо: вивчити вірш напам'ять — подарувати картину на пам'ять; повторити питання вдруге — визирнути в друге вікно.

Через дефіс пишуться прислівники		
З префіксом <i>по-</i> і суфіксами <i>-е, -и, -ому, -ему (-єму)</i>	З частками <i>казна-, хтозна-, бозна-, будь-, небудь, -таки, -от</i>	Утворені повторенням однакових, синонімічних чи антонімічних слів
<i>по-перше, по-нашому, по-східному, по-вірменськи</i> , а також прислівник <i>по-латині</i>	<i>казна-коли, бозна-де, будь-як, як-небудь</i>	<i>ледве-ледве, десь-інде, тишком-нишком, часто-густо, не сьогодні-завтра, з діда-прадіда</i>

Зауважте! Запам'ятайте: *будь-що-будь, віч-на-віч, всього-на-всього, де-не-де, коли-не-коли, пліч-о-пліч, хоч-не-хоч, як-не-як.*

Прислівникові сполуки, утворені поєднанням однакових повнозначних слів у різних відмінкових формах, пишуться окремо: *кінець кінцем, сома самотою, одним одна, з року в рік, день у день.*

Окремо пишуться прислівники (прислівникові сполуки)		
утворені сполученням прийменника з іменником, частини яких зберігають відносну самостійність значення (між ними часто можна вставити означення)	утворені сполученням прийменника з прикметником чоловічого роду або прийменника по зі збірним числівником	утворені сполученням двох іменників і одного чи двох прийменників
<i>без відома, до смаку, в ногу, в обмін, на щастя</i>	<i>в цілому, в основному, по двох, по десятеро</i>	<i>час від часу, з ранку до вечора, день у день, раз у раз</i>

Літера **и** пишеться в кінці прислівників після **г, к, х** (навкруги, завшишки, верхи), після **к, ч** у прислівниках з префіксом **по-** (по-болгарськи, по-вовчи) і в кінці прислівників безвісти, почасти, восени.

Літера **і** пишеться в кінці прислівників після літер на позначення м'яких і пом'якшених приголосних: тричі, вранці, вповні.

СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ ТА ВИГУК ПРИЙМЕННИК

Прийменник — службова частина мови, яка виражає залежність іменника, займенника, числівника від інших слів у словосполученні й реченні: *трави в росі, узяти без дозволу.*

Групи прийменників за походженням

Непохідні (первинні)	Похідні (вторинні)		
прийменники, які не походять від інших частин мови	утворені складанням двох чи кількох непохідних прийменників	утворені поєднанням іменників та прислівників з непохідними прийменниками	утворені переходом слів інших частин мови в прийменники
<i>у, на, до, з, без, для</i>	<i>задля, поміж, з-за</i>	<i>під час, назустріч, відповідно до</i>	<i>близько, кінець, шляхом</i>

Групи прийменників за будовою

Прості	Складні (пишуться разом, з першою частиною з-, із- - через дефіс)	Складені (пишуться окремо)
<i>без, до, по, близько</i>	<i>з-над, попід, понад, заради</i>	<i>у зв'язку з, згідно з, на чолі</i>

Зв'язок прийменника з непрямыми відмінками іменника

Прийменники вживаються з іменниками в усіх відмінках, крім називного та кличного. Форма місцевого відмінка завжди виступає з прийменником (*у комп'ютері, на моніторі*), інші відмінкові форми можуть бути з прийменниками чи без них.

Прийменники	Відмінки	Приклади
<i>без, біля, до, з-за, з-під, проти, серед</i>	родовий	<i>без допомоги, до лісу, з-за обрїю, серед міста</i>
<i>назустріч, напереріз, наперекір, усупереч, навздогін</i>	давальний	<i>назустріч долі, наперекір батькові, усупереч теорії</i>
<i>над, під, перед, поза</i>	знахідний, орудний	<i>над усе, під листя, над усім, під сонцем</i>

на, об, о, по	знахідний, місцевий	<i>на роботу, об землю, на небі, о першій годині</i>
з (із, зі), між, за	родовий, знахідний, орудний	<i>з дерева, з дерево (завшишки), з деревом</i>
у (в)	родовий, знахідний, місцевий	<i>у тебе, у книгу, у повісті</i>

СПОЛУЧНИК

Сполучник — службова частина мови, яка вживається для сполучення однорідних членів речення або частин складного речення і виражає смислові зв'язки між ними (Реве (та) стогне Дніпр широкий. Соловей не співає, (якщо) їжі вже не має).

Групи сполучників за значенням

Сурядні (з'єднують однорідні члени речення або частини складносурядного речення)	Підрядні (поєднують головну та залежну частини складнопідрядного речення)
єднальні: і, й, та (і), і...і, ні...ні, ані...ані, не тільки ... а й	причинові: бо, тому що, через те що, оскільки, у зв'язку з тим що
	часові: коли, тільки, як, щойно, ледве, як тільки, після того як
протиставні: а, але, та (але), зате, проте, однак	умовні: якщо, якби, як, аби, коли, коли б, якщо...то
	мети: щоб, аби, для того щоб, з тим щоб
розділові: або, чи, хоч, або...або, чи...чи, хоч...хоч, то...то, чи то...чи то, не то...не то	допустові: хоч, хоча, дарма що, незважаючи на те що, хай, нехай
	порівняльні: як, мов, наче, неначе, немов, ніби, немовбито
	з'ясувальні: що, щоб, як
	міри та ступеня: аж, що аж, що й
	наслідкові: так що

Групи сполучників за будовою

Прості	Складні (пишуться завжди разом)	Складені (пишуться завжди окремо)
і, й, а, але, та, чи, бо, як, коли, хоч	якби (як + би), щоб (що + б), зате (за + те), немов (не + мов)	тому що, дарма що, для того щоб, так що

Групи сполучників за вживанням

Одиничні	Повторювані	Парні
<i>а, але, зате, проте, однак, бо, коли</i> (<i>Караюсь, мучуся, але не каюсь</i>)	і...і, ні...ні, або...або, то...то, не то...не то (<i>Місяць ...то виринав, то потопав</i>).	хоч...але, не тільки...а й, як...так і, якби...то й <i>д(Як дбаєш, так і</i>

Треба відрізнати сполучники від однозвучних з ними повнозначних слів із прийменниками або частками, які пишуться окремо.

Сполучники	Однозвучні слова
• не мають лексичного значення	• мають лексичне значення
• не є членами речення	• є членами речення
• не відповідають на питання	• відповідають на питання
• можна замінити сполучником-синонімом	• не можна замінити сполучником-синонімом
• здебільшого не наголошуються	• на повнозначне слово падає наголос
проте, зате (=але, однак) <i>Землю омив рясний дощ, проте не приніс прохолоди.</i>	про те, за те (<i>прийменник із займенником</i>) <i>Я думаю про те, до якого університету вступати.</i>
якби, якщо (=коли б) <i>Якби ви вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя.</i>	як би (<i>прислівник з часткою</i>), як що (<i>займенник з часткою</i>) <i>Як би ти не знав багато, а більше за всіх не знатимеш.</i>

щоб (=аби) <i>Щоб руки вміли, треба працювати головою.</i>	що б (займенник із часткою) <i>Що б не трапилося, усе мине.</i>
---	---

Зауважте! Разом пишуться сполучники *мовби, немовби, немовбито, нібито, притому, причому* і подібні.

Через дефіс пишуться сполучники *тим-то, отож-то, тільки-но, тому-то*.

ЧАСТКА

Частка — службова частина мови, яка надає реченню чи окремим його членам відтінків значення або слугує для творення певних граматичних форм.

Група	Роль у мовленні	Приклади
Формотворчі	утворюють форми дієслів: <ul style="list-style-type: none"> • умовного способу • наказового способу 	<i>би, б</i> <i>хай, нехай</i>
Заперечні	передають заперечення	<i>не, ні, ані</i>
Модальні	уживаються для <ul style="list-style-type: none"> • оформлення запитання • ствердження думки • підсилення думки • виділення окремих слів і підсилення їхнього значення • вказівки на предмет, дію, місце • вказівки на кількість • спонукування до дії 	<i>чи, хіба, невже</i> <i>еге, атож, так, аякже</i> <i>як, та, що за, що то</i> <i>навіть, тільки, хоч, хоча</i> <i>б, лише, лишень, аж,</i> <i>же, таки, уже, собі</i> <i>от, це, то, ото, он, ген</i> <i>приблизно, майже, мало</i> <i>не, трохи не, чи не</i> <i>годі, бодай, -бо, -но, ну</i>

Правопис часток

Спосіб написання	Умова	Приклади
Разом	частки аби, ані, де, чи, чим, що, як у складі будь-якої частини мови	<i>абиякий, аніскільки, чимдуж, щосили</i>
	частки би, б, же, ж, то, що в складі сполучників або інших часток	<i>мовби, нібито, аякже, абощо</i>
	частка -ся (-сь) у зворотних дієсловах і в складі займенників і прислівників	<i>купається, вклонивсь, колись, когось</i>
Через дефіс	частки -бо, -но, -то, -от, -таки , що стоять безпосередньо після слова, якого стосуються	<i>чекай-но, тому-то, знайшов-таки (але таки знайшов, усе ж таки)</i>
	частки казна-, хтозна-, бозна-, будь-, -небудь , які стали префіксами або суфіксами в прислівниках і займенниках	<i>казна-хто, бозна-чому, хто-небудь</i>
Окремо	формотворчі частки	<i>хотілося б, нехай готує</i>
	частки, що надають словам смислових чи емоційних відтінків	<i>аж, ж, саме, ще, хоч</i>
	частки у сполуках слів (здебільшого в сполучних словах)	<i>поки що, навряд чи, дарма що, що за, що ж до</i>

ВИГУК

Вигук — особлива незмінна частина мови, що виражає почуття і волевиявлення, не називаючи їх (**ой, ах, гей, ну, ого-го, алло, гайда** тощо). Вигук не належить ані до самостійних, ані до службових частин мови.

Групи вигуків

За походженням	непохідні (утворені з одного або кількох звуків)	<i>о! ого! ех! гм!</i>
	похідні (утворені від інших частин мови)	<i>жах! отакої! прощавай!</i>

За значенням	емоційні (передають почуття, емоції, переживання)	<i>Боже мій! еге!</i>
	волевиявлення (виражають спонукання до певної дії)	<i>годи! геть! алло! марш!</i>
	мовного етикету (виражають привітання, прощання, подяку, вибачення тощо)	<i>привіт! будьте! перепрошую! будь ласка!</i>
Звуконаслідувальні слова	окремий вид слів, що їх умовно зараховують до вигуків (відтворюють голоси істот і шуми)	<i>ку-ку! ш-ш-ш! дзень-дзень!</i>

СИНТАКСИС

Синтаксис — розділ граматики, який вивчає будову й граматичне значення словосполучень і речень.

Пунктуація — розділ науки про мову, що вивчає правила вживаним розділових знаків у реченні.

СЛОВСПОЛУЧЕННЯ

Словосполучення — це синтаксична одиниця, утворена поєднанням двох або більше повнозначних слів на основі підрядного зв'язку (одне із слів у ньому є головним, а інші граматично залежні від нього): читати (що?) новелу; пишатися (ким?) братом; пишний (який?) сад.

Не вважаються словосполученнями:

а) поєднання службового слова (прийменника, сполучника, частки) з повнозначним: навколо озера, якби проспівав, для тебе, ідть же;

б) складені форми майбутнього часу: *буду писати (писатиму), будемо плавати (плаватимемо)*, складені форми вищого й найвищого ступенів порівняння прикметників і прислівників: *більш вибагливий, найменш успішний, менш певнено, найбільш урочисто*;

в) фразеологізми: *не в тім'я битий, ловити гав, ахіллесова п'ята*;

г) підмет з присудком: *соловей співає, минають дні*,

г) сполуки слів із сурядним зв'язком (однорідні члени): небо і земля, батьки і діти, не друг, а ворог.

За будовою словосполучення поділяються на **прості** (вони складаються з двох повнозначних слів: стиглі вишні, виразно читати,

іти з батьком) і **складні** (до складу входить більше ніж два повнозначних слова: слухати цікаву лекцію, старанно готувати піцу).
Зауважте! Типовими помилками в будові словосполучень є такі:

Неправильно	Правильно
три хлопця	три хлопці (числівники два, три, чотири вживаються з іменниками у формі називного відмінка множини)
бити по вікнам	бити по вікнах (іменники у формі місцевого відмінка слід уживати із закінченням -ах (-ях))
перетворитися в тополю	перетворитися на тополь
вищий брата	вищий за брата, вищий від брата
знущатися над кимсь	знущатися з когось
хворіти віспою	хворіти на віспу
не чути промову	не чути промови
дякувати брата	дякувати братові

ГОЛОВНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

Підмет — головний член речення, що називає предмет або поняття й відповідає на питання **хто? що?** За будовою підмети поділяються на **прості** (виражені одним словом) і **складені** (виражені кількома словами): Вітри з розгону поламали скрипку (Л. Костенко). Багато літ перевернулось, води чимало утекло (Т. Шевченко).

Способи вираження підмета	Приклади
іменник	<i><u>Щипщина</u> важко віддає плоди (Л. Костенко).</i>
займенник	<i><u>Той</u> безперервно стягає поля, <u>цей</u> іноземних заводить телят (Г. Сковорода).</i>

інша частина мови в значенні іменника	<i>Старий</i> [прикметник] <i>підбадьорював своїх дітей енергійними вигуками</i> (О. Гончар). <i>3 хвилини на хвилину можуть бити поранені</i> [дієприкметник] (Ю. Збанацький). <i>У великій світлиці за столом сиділо троє</i> [числівник] (Ю. Мушкетик). <i>Це «добре»</i> [прислівник] <i>прозвучало тепер м'яко</i> (Ірина Вільде).
інфінітив	<i>Жити</i> — це не значить тільки брати, а й давати (Д. Ткач).
словосполучення, що узгоджується з присудком у множині	<i>Серпень з вереснем схрестили</i> (присудок) <i>довгі шаги</i> (М. Рильський). Порівняйте: <i>Батько з дочкою вийшли</i> (присудок) <i>на балкон</i> . <i>Батько з дочкою вийшов</i> (присудок) <i>на балкон</i> .
словосполучення з двох займенників	<i>Нехай кожен із нас пізнає себе</i> (Ю. Мушкетик). <i>Усі ми прагнемо миру</i> (3 газети).
словосполучення з кількісним значенням	<i>Мільярди вір зариті у чорнозем, мільярди щастя розвіяні у прах</i> (В. Симоненко).
фразеологізм	<i>Бити байдики</i> — улюблена справа ледарів.
складна власна назва	<i>«Так ніхто не кохав»</i> — яскравий зразок інтимної лірики. <i>Андрій Семенович запізнюється</i> .

Зауважте! Щоб не помилитись у визначенні підмета, потрібно ставити до нього подвійне питання хто? що? чи кого? що? Наприклад: Сестрі подарували польові квіти (додаток). Подарували не хто? що?, а кого? що? У цьому реченні іменник «квіти» виступає в ролі додатка, а не підмета. Порівняйте: На підвіконні у вазі — польові квіти.

Присудок — головний член речення, що називає дію, стан або змінну ознаку діяча й відповідає на питання **що робить предмет? що з ним робиться? у якому він стані? який він є? хто або що він є?** За будовою розрізняють **простий і складений** присудок.

Простий дієслівний присудок може виражатися дієсловом або фразеологізмом: Любить (ПДП) травинку, і тваринку, і сонце завтрашнього дня (Л. Костенко). Важко з напруженням дихає кінь, він вибивається з останніх сил (ПДП) (О. Донченко).

Зауважте! Простим дієслівним присудком вважаються аналітичні форми дієслів майбутнього часу: Будуть вишні, акації й клени так привітно, тепло шуміть (ПДП) (В. Сосюра).

Складений присудок буває дієслівним та іменним.

Тип присудка	Спосіб вираження	Приклади
Складений дієслівний	допоміжне дієслово + інфінітив: <u>допоміжним</u> дієсловом найчастіше бувають такі слова: починати, продовжувати, закінчувати (фазове дієслово); могти, хотіти, мусити, мати, пробувати, наміритися, уміти (вираження волевиявлення); певен, згоден, ладен, рад (короткі форми прикметників)	<i>Яким вогнем <u>спокутувати</u> мушу</i> (СДП) <i>хронічну українську доброту?!</i> (Л. Костенко). <i>Я мені за все <u>схильний проповідувати</u></i> (СДП) <i>благодушність</i> (М. Рильський). <i>Жваво, з юнацькою енергією <u>заходився Семен ставити</u></i> (СДП) <i>хату</i> (М. Коцюбинський). <i>Я для вас <u>рад жити</u></i> (СДП) (І. Франко). <i>Сократ <u>почав промовляти знову</u></i> (Ю. Мушкетик).
Складений іменний	дієслово-зв'язка + іменна частина: - <u>дієслово-зв'язки</u> : <i>бути, являти, становити, ставати, робитися, називатися, вважатися</i> і под. <u>-іменною частиною</u> може бути іменна частина мови, тобто іменник, прикметник, займенник або числівник у формі називного чи орудного відмінка, а ще - дієприкметник	<i>Брат <u>став дизайнером</u></i> . (ППП) <i>У нас <u>був</u> дід дуже <u>схожий</u></i> (ППП) <i>на Бога</i> (О. Довженко). <i><u>Картинками</u> старих дитячих книг <u>здається</u></i> (ППП) <i>далеч</i> (М. Рильський).

Зауважте! Дієслово-зв'язку у формі теперішнього часу часто пропускають (на її місці, як правило, ставиться тире): Здоров'я — всьому голова (Нар. тв.).

Зауважте! Не вважаються складеним дієслівним присудком два граматично пов'язаних дієслова, якщо кожне з них означає окрему дію і виконуються ці дії в різний час: Батько пішов косити. Батько спочатку пішов, а лише потім почав виконувати наступну дію — косити. Отже, слово пішов у цьому реченні — простий дієслівний присудок, а косити — обставина мети (з якою метою пішов?).

ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

Додаток — другорядний член речення, що означає предмет, на який спрямовано дію, і відповідає на питання *кого? чого? кому? чому? кого? що? ким? чим? на кому? на чому?* Додаток найчастіше виражений іменником чи займенником, рідше — прикметником у значенні іменника чи інфінітивом: Мохнатий джміль із будяків червоних співає мед (М. Рильський). Нас інші ждуть обірвані мости (А. Малишко). Чужим не розбагатієш (Нар. тв.). Любить людей мене навчила мати (В. Симоненко). Додаток залежить від присудка, рідше — від підмета. Додаток може мати при собі означення: Співає ліс захриплими (означення) басами, веде за повід стежечку худу (означення) (Л. Костенко).

Обставина — другорядний член речення, який указує на спосіб здійснення дії, її якість або інтенсивність, а також місце, час, причину, мету, умову, з якими пов'язана дія чи вияв ознаки. Обставина відповідає на питання *як? яким чином? де? коли? з якою метою? чому? якою мірою?* та ін. Обставина залежить від присудка і при собі може мати означення: І якщо впадеш ти на чужому (означення) полі прийдуть з України верби і тополі (В. Симоненко).

Обставина може виражатися:

- а) прислівником: Коні шалено мчали полем (Ю. Мушкетик);
- б) дієприслівником: Осіротівши, клени мріють про весняне листя (І. Коваль);
- в) дієприслівниковим зворотом: За хвилину діти з галасом вскочили у виноградник, випереджаючи матір (М. Коцюбинський);
- г) іменником у непрямих відмінках: Ішов дід з містечка, через гору у свій присілок (Л. Костенко);
- г) інфінітивом: Осінь сіла в лісі відпочити (М. Вінграновський);
- д) порівняльним зворотом: Сонце, мов здорова чевона діжа, випливало з-за краю землі (М. Коцюбинський).

Означення — другорядний член речення, що вказує на ознаку предмета (його якість, властивість, належність, порядок при лічбі). Означення відповідає на питання *який? чий? котрий?* Означення може залежати від підмета, додатка чи обставини, рідше — від присудка (складеного іменного): З вітром весняним сосна розмовляла (Леся Українка).

Означення може виражатися:

- а) прикметником: В пахучій хмарі дощової глиці стоїть туман (Л. Костенко);

- б) дієприкметником: *Сірі води густо спливали з сірого неба на посірілу землю* (М. Коцюбинський);
- в) дієприкметниковим зворотом: *Стара черемха заздро поглядала на першу вишню, визрілу несміло* (В. Беля);
- г) іменником у непрягих відмінках: Промінь сонця золотом розмальовує світанок (І. Коваль);
- г) прислівником: *Каву по-східному готують у піску* (3 газети);
- д) інфінітивом: *Бажання освіжитися підсилювало прохолодне й бурхливе море.*

КЛАСИФІКАЦІЯ РЕЧЕНЬ

1. За будовою речення бувають **прості й складні**.

Просте речення має одну граматичну основу: *Непомітно вечір (підмет) підкрався (присудок). Дедалі більше сіріє (присудок). Тиша (підмет)* (І. Коваль).

Складне речення має кілька граматичних основ (дві або більше): *І буде (присудок) день (підмет), і знов огорне (присудок) ніч (підмет), по колу підуть (присудок) зустрічі, прощання (підмет)* (В. Беля). *Навіщо має битися (присудок) серце (підмет), якщо його ніхто (підмет) не чує (присудок)* (В. Думанський).

2. За емоційним забарвленням — **окличні й неокличні**: *Як ти зжилася з тугою чайною! Як часто лицемірив твої Парнас! Шматок землі, ти звешся Україною. Ти був до нас. Ти будеш після нас* (Л. Костенко).

3. За метою висловлювання — **розповідні, питальні й спонукальні**.

Розповідне речення містить повідомлення або опис певних явищ дійсності: *У цьому короткому нарисі автобіографічного кінооповідання автор поспішає зробити відразу деякі визнання: у його реальний повсякденний світ, що не день, то частіше починають вторгатися спогади* (О. Довженко).

Питальне речення містить запитання: *Ви знаєте, як сплять старі гай? (П. Тичина). Ти знаєш, що ти — людина? Ти знаєш про це чи ні? (В. Симоненко).*

Спонукальне речення виражає волевиявлення (прохання, побажання, заклик, наказ до дії): *Говори, говори. Розпечи гнівом небесну баню. Покрий її хмарами, щоб були блискавка й грім. Освіжи небо і землю. Погаси сонце й засвіти друге на небі. Говори, говори...* (М. Коцюбинський).

4. За наявністю головних членів прості речення поділяють на **односкладні й двоскладні**.

Односкладні речення мають один головний член — або підмет, або присудок: Йду. (присудок) Гладжу (присудок) рукою соболіну шерсть ячменів, шовк колосистої хвилі (М. Коцюбинський). Стою. (присудок) Молюсь. (присудок) Так тихо-тихо (присудок) скрізь (П. Тичина). Київ. (підмет) Старий Поділ. (підмет) Тиша (підмет) (В. Підмогильний).

Двоскладні речення мають два головні члени — і підмет, і присудок: Вітер (підмет) вірить (присудок) мені і в дарунок привітно посилає (присудок) в пісні запах ніжного цвіту (Г. Чубач). Чужа душа (підмет) — то, кажуть, темний ліс (присудок) (Л. Костенко).

5. За наявністю другорядних членів — **поширені й непоширені**.

Поширені речення мають один або більше другорядних членів речення: На небі (обставина) сонце (М. Коцюбинський). Мріють (присудок) крилами з туману (обставина) лебеді (підмет) рожеві (означення) (В. Симоненко).

Непоширені речення не містять другорядних членів: Засурмив (присудок) листопад (підмет) (Р. Лубківський). Усі ми (підмет) не в тім'я биті (присудок) (Нар. тв.).

6. За наявністю ускладнюючих компонентів — **ускладнені й неускладнені**.

Ускладнюються речення звертаннями, вставними і вставленими конструкціями, однорідними членами, відокремленими членами речення: А якою мовою ти плачеш (присудок) і смієшся ? (присудок) (Л. Таран). Не знаючи броду (обставина), не лізь у воду (Нар. тв.).

7. За наявністю чи відсутністю необхідних членів речення — **повні й неповні**.

Повне речення містить усі необхідні для розуміння його змісту члени: Поезія згубила камертон (Л. Костенко). Снігопади нарешті припинились (В. Думанський).

У **неповних реченнях** одна з ланок його будови не вимовляється, однак фіксується свідомістю (її відновлюють з контексту чи ситуації мовлення): Над містом розмовляють голуби. Про що, не знаю. Про цікаві речі Про той собор. Про людство. Про війну. Про білий світ, про небо з далиною (Л. Костенко). А довкола — млисто-бузкова далеч (О. Гончар). В останньому реченні присудок домислюється зі змісту другорядного члени (обставини місця довкола), тут присудком можуть бути слова є, розляглася, видніється та ін.

Зауважте!

1. Односкладне речення хоч і не містить у своїй будові одного з головних членів, проте вважається повним: Любіть і боріться за щастя

безкрає, згоріть без останку за край дорогий (В. Сосюра). Осінь. Київ. Поділ. Слухаю вечорову тишу (І. Коваль).

2. Двоскладне речення з пропущеним дієсловом-зв'язкою вважається повним: Книги — морська глибина (І. Франко).

ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ

Тип односкладного речення	Спосіб вираження головного члена	Приклад
Означено-особові (дію виконує певна особа, яку можна встановити)	<ul style="list-style-type: none"> дієслово у формі 1-ї чи 2-ї особи теперішнього або майбутнього часу; дієслово наказового способу 	<p><u>Йди</u> (присудок) поміж люди (М. Коцюбинський).</p> <p><u>Не милуй</u> (присудок) мене шовково (П. Тичина).</p>
Неозначено-особові (дію виконує невизначена особа)	<ul style="list-style-type: none"> дієслово у формі 3-ї особи множини; дієслово минулого часу у формі множини 	<p><u>Вже і пороги ось-ось одягнуть</u> (присудок) в крицю та граніт (Є. Плужник).</p> <p><u>На другий день тільки про повинь і <u>говорили</u></u> (присудок) (О. Довженко).</p>
Безособові (дія або стан, що мисляться незалежно від активного діяча)	<ul style="list-style-type: none"> безособове дієслово; безособові форми на -но, -то; особове дієслово в значенні безособового; прислівник (часто сполучається з дієсловом-зв'язкою); інфінітив; <ul style="list-style-type: none"> заперечне слово нема (немає) 	<p><u>Надворі <u>світає</u></u> (присудок). <u>Багато слів <u>написано</u></u> (присудок) пером (Л. Костенко).</p> <p><u>З поля <u>тягне</u></u> (присудок) холодом (А. Головка).</p> <p><u>На серці у Насті <u>було тихо, весело</u></u> (присудок) (М. Коцюбинський).</p> <p><u><u>Доволі <u>мовчати!</u></u></u> (присудок) (О. Олесь).</p> <p><u><u>Нема</u> на світі Заходу і Сходу</u> (О. Пахльовська).</p>

<p>Узагальнено-особові (дія сприймається узагальнено як властива будь-якій особі)</p>	<ul style="list-style-type: none"> дієслово у формі 2-ї особи однини; дієслово 1-ї або 3-ї особи множини 	<p><i>Хоч вовком <u>вий!</u></i> (присудок) (Нар. тв.). <i>Лежачого не <u>б'ють</u></i> (присудок) (Нар. тв.)</p>
<p>Називні (ствердження існування предмета чи явища)</p>	<p>іменник у формі називного відмінка</p>	<p><i>Сухе <u>надвечір'я</u></i> (підмет) (3 газети). <i><u>Океан</u></i> (підмет) <i>чистоти й сяйва</i> (О. Гончар).</p>

Зауважте! Двоскладним є речення, у якому присудок – дієслово у формі 3-ої особи однини теперю, майб. чкасу або у формі однини минулого часу: *Зустрічав схід сонця.*

Двоскладним є речення *А ось поруч – усміх, ласка, мати* (Є. Маланюк). Про пропущений присудок (є) свідчить наявність у реченні обставини, яка саме від нього (присудка) залежить.

УСКЛАДНЕНЕ РЕЧЕННЯ

Просте речення може ускладнюватись однорідними членами речення, відокремленими членами речення, вставними і вставленими конструкціями, звертаннями: Благословенна будь, **моя незаймана дівице Десно** (ВЧР), що, **згадуючи тебе вже много літ** (ВЧР), я завжди **добришав, почував себе** (присудок) невичерпно **багатим і щедрим** (присудок) (О. Довженко). Першу частину цього складного речення ускладнено поширеним звертанням (виділено жирним), а другу — відокремленою обставиною й однорідними присудками.

Однорідні члени речення

Однорідними називають члени речення, що поєднані сурядним зв'язком, вони відповідають на однакове питання, відносяться до одного члена речення й виконують однакову синтаксичну роль: Червоне сонце **закотилося** (присудок) в імлу, **розчинилося** (присудок) **в ній десь там** (ВЧР), **за непроникною пеленою** (ВЧР), **пірнуло** (присудок) за обрій (В. Думанський).

Розділовий знак	Правило	Приклади
Кома ставиться між однорідним и членами речення	поєднаними безсполучниковим зв'язком [О, О, О]	<i>Ось виструнчилися у весняному святковому вбранні <u>вишні</u>, <u>сливи</u>, <u>черешні</u>, <u>груші</u> (О. Копиленко).</i>
	поєднаними протиставним сполучником а, але, та (=але), зате, проте, однак [О, а О]	<i>Будь сміливим <u>не язиком</u> (ОЧР), <u>а ділом</u> (ОЧР) (Нар. тв.).</i>
	поєднаними повторюваними сполучниками <i>[і О, і О]; [ні О, ні О]; [то О, то О]; [чи О, чи О]; [чи то О, чи то О]; [не то О, не то О]; [або О, або О]</i> Зверніть увагу! Якщо частина однорідних членів поєднана безсполучниковим зв'язком, а частина за допомогою сполучників, то кома ставиться між усіма однорідними членами (у тому числі й перед першим сполучником) [О, О, і О, і О]	<i>Не то <u>сон</u>, не то <u>забуття</u> склепляло повіки (М. Коцюбинський). <i>Чорні <u>поле</u>, <u>і гай</u>, <u>і гори</u> (Т. Шевченко).</i></i>
	уведеними парами Зверніть увагу! Якщо однорідні члени поєднані парними сполучниками не тільки..., а й...; не тільки..., але й; як..., так і...; хоч..., але...; не стільки..., скільки...; не стільки..., як...; не так..., як... , то кома ставиться перед другим компонентом [як О , так О]	<i><u>По хуторах і пасіках, по байраках і долинах</u> (ОЧР) <u>ні на хвилину не затихав спів</u> (В. Шевчук). <i>Батько <u>хоч і нічого не говорить</u>, (ОЧР) <u>та все пильно на мене поглядає</u> (ОЧР) (Марко Вовчок)</i></i>

Крапка з комою ставиться	між поширеними однорідними членами речення, особливо якщо в середині хоч би одного з них є коми [О; О]	<i>На паничині тиєницю <u>жала</u>, <u>втомилася</u>; <u>не спочивать</u> <u>пішла</u> в снопі, <u>пошкандибала</u> (ОЧР) Івана сина годувать</i> (Т. Шевченко)
Тире	Між однорідними членами речення з безсполучниковим протиставним зв'язком (на місці ніби пропущеного сполучника а) [О-О]	<i>З городу <u>не біжить</u> — вихопом <u>вилітає</u></i> (ОЧР) Мар'яна (М. Стельмах).

Зауважте! Кома не ставиться між компонентами усталених сполук типу і так і с'як, і туди і сюди, і вдень і вночі, ні туди ні сюди, ні с'як ні так, ні вдень ні вночі, *ні риба* ні м'ясо, а також між однорідними членами речення, що поєднуються повторюваним сполучником і утворюють тісну смислову єдність: **Ні вдень ні вночі** не стихає klepanня коси.

Однорідні й неоднорідні означення

Означення однорідні, якщо	Приклади
характеризують предмет в одному плані	<i>Пливла весна, на степи-килими сипала <u>сині</u>, <u>блакитні</u>, <u>жовті</u>, <u>зелені стрічки</u></i> (означення) (С. Васильченко).
суто позитивні або суто негативні за значенням	<i>На липах з'явилося <u>свіже</u>, <u>молоде</u>, <u>пахуче</u></i> (означення) <i>листя</i> (В. Собко). <i>Холодний, різкий</i> (означення) <i>вітер</i> немилосердно бив в обличчя (М. Коцюбинський).
вжиті в переносному значенні (епітети)	<i>Із невлежаного туману <u>вийшов синьоокий</u>, <u>золоточубий</u></i> (означення) <i>вересень</i> (М. Стельмах).
перше непоширене (прикметник чи дієприкметник), а друге поширене (словосполучення)	<i>Де-не-де ще тремтів на гілці <u>одинокий</u>, <u>скручений дудочкою</u></i> (означення) <i>листочок</i> (О. Донченко).
кожне наступне означення підсилює, уточнює або пояснює попереднє	<i>Батьків на випускному вечорі полонило <u>особливе</u>, <u>ніжнє</u></i> (означення) <i>почуття</i> до своїх дітей і до школи (3 газети).

стоять після означуваного слова	<i>Бери шаблю <u>гостру, довгу</u>(означення) та йди воювати (Нар. тв.).</i>
---------------------------------	---

Зауважте! Якщо прикметники-означення характеризують предмет у різних планах, то вони неоднорідні й між ними кома не ставиться: Київські сизі гори (*предмет*) стали фіолетові (І. Нечуй-Левицький).

Зауважте! Якщо із двох означень перше поширене (словосполучення), а друге непоширене (прикметник чи дієприкметник), то вони неоднорідні й між ними кома не ставиться, порівняйте: Понад самою Ворсклою на вилизаному хвилею вологому піску лежали впродовж берега люди (О. Гончар) і Понад самою Ворсклою на вологому, вилизаному хвилею піску лежали впродовж берега люди.

Двокрапка й тире при однорідних членах речення з узагальнювальним словом

Узагальнювальне слово — назва, що охоплює всі перелічувані в реченні предмети, ознаки, дії чи обставини (вони є однорідними членами). Значення узагальнювального слова розкривається через однорідні члени речення: Крикнула Мотря на порозі так, що двері з обох хат разом одчинились і з дверей повискакували всі: і Карпо, й Лаврін, і Кайдашиха, й Мелашка (І. Нечуй-Левицький).

Узагальнювальними словами, як правило, бувають займенники (все, всі, ніхто, ніщо) й прислівники (всюди, скрізь, ніде та ін.), рідше — словосполучення. Узагальнювальні слова виступають тим самим членом речення, що й однорідні члени.

Розділовий знак	Правило	Приклади
двокрапка	після узагальнювального слова перед однорідними членами речення (після узагальнювального слова можуть стояти слова як-от, а саме, наприклад ; у такому разі перед цими словами треба ставити кому, а після них — двокрапку)	<i><u>Усе в чеканні: спілі краплі рос, земля і місяць, вишині і тополі, і тиша в тиші, і тумани в полі</u> (Б. Олійник). Багато поетів, а саме: Б. Олійник, Л. Костенко, П. Тичина — оспівували давню й нову красу Києва (З довідника).</i>

тире	після однорідних членів речення перед узагальнювальним словом	<i>Тонкі брови, русяві дрібні кучері, тонкий ніс, рум'яні губи — <u>усе</u> дихало молоддю парубочою красою (І. Нечуй-Левицький).</i>
------	---	---

Зауважте! Якщо однорідними членами, що стоять після узагальнювального слова, речення не закінчується, то перед ними ставиться двокрапка, а після них — тире: Усі квіти: маки, ромашки, волошки — тягнуться до сонця (М. Коцюбинський).

Відокремлення додатків

Відокремлюються **додатки**, що мають значення виключення, виокремлення і вводяться в речення прийменниками **крім, окрім, опріч, замість, за винятком, на відміну від, особливо, наприклад, зокрема**: Микола, замість панського лану, (додаток) вийшов на своє поле (І. Нечуй-Левицький). Окрім кімнат для навчання й відпочинку (означення), споруджено літній і зимовий басейни (3 газети). Додатки відокремлюють **комами**.

Відокремлення обставин

Здебільшого відокремлюються обставини, виражені дієприслівником, дієприслівниковим зворотом, а також іменником у непрямих відмінках чи прислівником. Обставини відокремлюють **комами**.

Зауважте! Дієприслівники легко визначити за суфіксами **-учи-** (-ючи-), **-ачи-** (-ячи-), **-ши-**, **-вши-**, **співаючи, лежачи, прийшовши**

Обставини, виражені	Відокремлюються	Не відокремлюються
дієприслівником	як перед присудком, так і після нього: <u>Падаючи, сніжинки витанцюювали вальс</u> (І. Коваль). <u>Полягали спати, повечерявши.</u>	із значенням способу дії (відповідає на питання як?) після присудка: Пішов козак сумуючи (Т. Шевченко). Цю вправу виконують лежачи.
дієприслівниковим зворотом	як перед присудком, так і після нього: <u>Чому ліси чекають мене знову, <u>на щит піднявши сонце і зорю?</u></u> (Л. Костенко). <u>Швидко повечерявши,</u>	фразеологічного типу: Годі вже панами <u>сидіти згорнувши руки</u> (І. Нечуй-Левицький),

	<i>полягали спати</i> (Панас Мирний).	
прислівником, іменником у непрямих відмінках (частіше з прийменником)	із значенням уточнення місця, часу чи способу дії (при цьому обставин має бути не менше двох, друга з яких відокремлюється, бо вужча за значенням, конкретніша): <u>Деся за селом, на гонах далеких, гасло сонце</u> (А. Головка). <u>Лис Микита обережно, лисячим звичаєм, виліз із нори</u> (І. Франко). <u>Зустрінемося за кілька днів, у п'ятницю.</u>	якщо обставини різні за значенням (одна обставина часу, а друга — місця чи навпаки): <u>Серед ночі над степом</u> ані хмаринки (В. Підмогильний).

Зауважте! Не відокремлюються дієприслівникові звороти-обставини, що приєднуються сполучником *і* як однорідний член речення до інших обставин: Бійці боролися мужньо і не шкодуючи свого життя.

Зауважте! За бажанням автора відокремлюються обставини, що вводяться словами *всупереч, наперекір, попри, залежно від, відповідно до, згідно з, у зв'язку з, на відміну від, особливо*: Звідси, особливо вночі, у всій своїй величі й красі виступає древній і вічно молодий Київ (Я. Баш). *Кожен етап змагання треба проходити згідно з правилами* (З інструкції).

Обов'язково відокремлюються обставини з прийменниками *починаючи з, кінчаючи, незважаючи на*: Незважаючи на несприятливу погоду, ми все ж таки поїхали відпочивати до моря.

Відокремлення означень

Здебільшого відокремлюють означення, що виражені дієприкметниковим зворотом чи прикметниками. Означення, як правило, відокремлюють **комами**, рідше — **тире**.

Зауважте! Для відокремлення означень визначальними стають такі критерії:

- чим виражене означення (прикметником, дієприкметником чи дієприкметниковим зворотом; іменником у непрямих відмінках);
- кількість означень (одне чи кілька);
- місце означення щодо означуваного слова (перед ним, після нього чи на відстані від нього);
- чим виражене означуване слово (іменником, займенником чи, взагалі, пропущене, уявне).

Означення, виражені	Відокремлюються	Не відокремлюються
Узгоджені означення		
дієприкметниковим зворотом	після означуваного слова: День, залитий сонячним теплом (означення), поволі згасав (І. Коваль).	перед означуваним словом: Залитий сонячним теплом (означення) <u>день</u> поволі згасав.
кількома прикметниками чи дієприкметниками	після означуваного слова, якщо перед ним уже є означення: Досвітні огні, переможні, урочі (означення), <i>прорізали темряву</i> <i>ночі</i> (Леся Українка).	якщо перед означуваним словом немає означення, то відокремлення залежить від бажання автора: <u>Огні переможні,</u> <i>урочі</i> (означення) <i>прорізали темряву</i> <i>ночі</i> і <u>Огні, переможні,</u> <i>урочі</i> (означення), <i>прорізали темряву</i> <i>ночі</i> (такі означення частіше відокремлюють, ніж не відокремлюють)
прикметником, дієприкметником, дієприкметниковим зворотом	як перед, так і після означуваного слова, вираженого особовим займенником: <u>Вона, стримана й чемна</u> (означення), <i>була дуже вродливою з лиця</i> (О.Гончар). <u>Стримана й чемна</u> (означення), <u>вона</u>	

	була дуже вродливою з лиця. Щасливі (означення), <u>ми</u> покидали футбольне поле (З газети). Означуване слово-займенник може бути пропущене: Окрилений (означення), <i>покидаю своє весняне пристанище й вирушаю додому</i> (І. Коваль)	
прикметником, дієприкметником, дієприкметниковим зворотом	якщо між означенням і означуваним словом стоять і інші члени речення: Осяяний сонцем (означення), <i>перед нами розкрився зовсім новий світ</i> (О. Довженко). Зорі спадали з неба, білі, непрозорі (означення), і клалися в намети (Леся Українка).	
Неузгоджені означення		
іменниками в непрямих відмінках (з прийменниками чи без них)	як перед, так і після означуваного слова: В окулярах і в чорному платті, трохи манірна (означення), <u>Ліда</u> нагадувала класну наглядачку старих часів (О. Донченко). <i>Вийшов з хати дід Грицай, в одній сорочці, в крамних синіх штаних</i> (означення) (І. Нечуй-Левицький).	
інфінітивом	перед яким можна поставити а саме : <i>Нам випала завидна <u>роль</u> – бути біля джерела оновлення</i> (означення) <i>життя</i> (З газети). <i>Це вже</i>	перед яким не можна поставити а саме : <i>Стала наближатися <u>година</u> вирушати в <u>дорогу</u></i> (означення) (С. Васильченко)

	<i>звичка в мене така – поговорити</i> (означення)! (Б. Харчук).	
--	---	--

Зауважте! Означення, виражене дісприкетником чи дісприкетниковим зворотом, що стоїть перед означуваним словом, відокремлюється комами лише тоді, коли воно має обставинний відтінок причини (перед означенням можна поставити слова будучи, буди): **Знесилений** (означення), кінь зупинився. **Налякані громом** (означення), курчата збилися до купи.

Зауважте! Перед непоширеними означеннями, що стоять у кінці речення, ставиться, як правило, тире: Великі асигнування передбачено на розвиток металургії — **чорної** і **кольорової** (означення) (3 газети).

Відокремлення прикладок

Прикладка - різновид означення, тож і відокремлюється вона в тих же випадках, що й означення:

поширені прикладки після означуваного слова (коми)	<i>Солов'ї, ці невтомні співи весни і кохання</i> (прикладка), <i>заливисто перетьохкуються у вербах</i> (О. Гончар).
поширені прикладки, що стоять перед означуваним словом і мають обставинний відтінок причини (коми)	Оптимістка за характером (прикладка), <i>Соломія</i> знала лишео один спосіб перемогти — <i>зробити краще</i> (В. Врублевська).
поширені прикладки в кінці речення, якщо перед ними можна вставити а саме (тире)	<i>Я тільки тепер побачив село — нуджену купку солом'яних стріх</i> (прикладка) (М. Коцюбинський).
прикладки, уведені словами або, тобто, чи, наприклад, особливо, на ім'я, на прізвище, як-от, а саме (коми)	<i>Лінгвістика, або мовознавство</i> (прикладка), <i>допомагає пізнавати закони мислення</i> (3 газети).
прикладки, що відносяться до особового займенника (коми)	Щасливиця (прикладка), <i>я маю трохи неба і дві сосни в туманному вікні</i> (Л. Костенко).
прикладки, що починаються словом як , якщо мають обставинний відтінок причини (коми)	Як досвідчений драматург (прикладка), <i>Кочерга</i> будує свій твір на контрастному поєднанні драматичних і підкреслено комічних сцен (3 підручника).

Зауважте! Не відокремлюються прикладки із сполучником **як**, коли вони не мають відтінку причини (такі прикладки відповідають на питання **у ролі кого? у ролі чого?**): Тут ідеться про Шевченка як художника.

Зауважте! *Не відокремлюються власні назви, якщо вони стоять після означуваного слова:* Космонавт **Леонід Каденюк** відвідав Технічний ліцей НТУУ «КПІ» м. Києва. *Відокремлення таких власних назв можливе, якщо вони вживаються для уточнення, пояснення загального іменника:* Мій сусід, **Григорій Шиян**, вирішив узагалі не покидати старої хати на високім пагорбі (*О. Довженко*).

Вставні і вставлені слова, словосполучення й речення

Вставні слова, словосполучення й речення виражають особисте ставлення мовця до свого висловлювання й не несуть нової інформації, а лише певним чином оцінюють, уточнюють основне повідомлення. Вставні слова, словосполучення й речення не є членами речення.

Вставлені слова, словосполучення й речення вносять додаткову інформацію в речення, не будучи граматично пов'язані з ним (отже, як і вставні конструкції, вони не є членами речення).

Вставні конструкції відокремлюють на письмі **комами**.

Групи вставних слів за значенням	Найуживаніші вставні конструкції	Приклади
упевненість чи невпевненість	безумовно, безперечно, без сумніву, справді, певна річ, ясна річ, правду кажучи, щоправда, може, мабуть, певно, очевидно, здається, сподіваюся та ін.	<i>Ти мене, кохана, проведеш до поля, я піду — і, може, більше не прийду</i> (М. Рильський).
емоційна оцінка (задоволення чи незадоволення) мовця	на щастя, на диво, на радість, слава Богу, нарешті, на жаль, на сором, як на зло, як на гріх, соромно казати, чого доброго та ін.	<i>Треба пакуватись, а тут, як на лихо, приїхав Мишанецький</i> (М. Коцюбинський).
вказівка на джерело інформації	кажуть, як кажуть, мовляв, чую, бачу, по-моєму, на мою думку, на думку..., за висловом ... та ін.	<i>Там, кажуть, з гір усю країну видно</i> (Леся Українка).

активізація уваги співрозмовника	бачиш, бач, вірите, знаєш, уявляєш, уявіть собі, майте на увазі, зверніть увагу, між нами кажучи, слово честі, чуєте та ін.	<i>Перебування в Києві, уяви собі, багато дало мені для п'єси (О. Довженко).</i>
зв'язок між думками	по-перше, по-друге, з одного боку, з іншого боку, до речі, між іншим, крім того, навпаки, отже, значить, наприклад , зокрема, взагалі, коротко кажучи, зрештою та ін.	<i>Додому я не йшов, а летів, бо, по-перше, міг похвалитися, що мама одразу має школяра не першої, а другої групи, а по-друге, треба було збігати в ліс (М. Стельмах).</i>

Зауважте! Між сполучником і вставним словом обов'язково треба ставити кому: Газик рвонув уперед, замолов колесами, пішов, пішов і, **нарешті**, вибрався на рівне (О. Гончар).

Слова, що завжди є вставними	Слова, що ніколи не бувають вставними
<i>отже</i>	<i>адже</i>
<i>мабуть</i>	<i>навіть</i>
<i>по-перше</i>	<i>принаймні</i>
<i>по-друге</i>	<i>все-таки</i>
<i>щоправда</i>	<i>неначебно</i>
<i>а втім</i>	<i>нібито</i>

Зауважте! Вставлені конструкції беруть у дужки, рідше відокремлюють з обох боків за допомогою тире: Там батько, плачучи з дітьми (а ми малі були і голі), не витерпів лихої долі, умер на панщині! (Т. Шевченко).

Звертання

Звертання — це слово або словосполучення в реченні, що називає особу, до якої звернена мова: **Зоре моя вечірняя**, зійди над горою (Т. Шевченко). Звертання, як правило, має форму кличного відмінка, рідше називного (форма називного відмінка в звертаннях не відповідає нормам української мови). Звертання не є членом речення.

Звертання може виражатися як одним словом (непоширене), так і кількома словами (поширене): Не треба сліз, не хмур, **кохана**, брови й не схиляй лице своє сумне (В. Сосюра). **Бідна волошко**, чому ти у житті, а не на клумбі волієш рости? (М. Рильський).

Звертання обов'язково відокремлюють на письмі з обох боків комами. Якщо звертання стоїть на початку речення, то при окличній інтонації після нього ставлять знак оклику, а наступне слово пишуть з великої літери: **Земле рідна!** Мозок мій світліє і душа ніжнішою стає, як твої сподіванки і мрії у життя вливаються моє (В. Симоненко).

Зауважте! Не відокремлюються комами слова **о, ой**, якщо вони виступають у ролі підсилювальної частки: **О слово!** Будь моїм мечем! (О. Олесь).

СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ

Складним називається речення, що складається з двох або кількох простих, об'єднаних за смыслом та інтонацією: Спішиць (*присудок*) за мною тепле літо (*підмет*), в якому пахнуть (*присудок*) медом трави (*підмет*) (Г. Чубач). Мати сіяла сон під моїм під вікном, а вродив (*присудок*) соняшник (*підмет*) (Б. Олійник).

Складне речення			
сполучникове		безсполучникове	з різними видами зв'язку
складносурядне	складнопідрядне		
<u>Настане</u> (присудок (пр.) <u>час</u> (підмет (під.) - і <u>підє</u> (пр.) <u>вє</u> (під.) в <u>архів</u> (Л. Костенко).	<u>Нехай</u> (пр.) <u>це раз</u> <u>послухаю</u> (пр.), <u>як те море</u> (під.) <u>грає</u> (пр.) (Т. Шевченко).	<u>Защєбєтєв</u> (пр.) <u>соловейко</u> (під.) - <u>пїшла</u> (пр.) <u>луна</u> (під.) <u>гаєм</u> (Т. Шевченко).	<u>Там повєн</u> (пр.) <u>двїр</u> (під.) <u>любїстку,</u> <u>ївїтуть</u> <u>такї жоржїни,</u> <u>ї вишнї чорноокї</u> <u>стоять до</u> <u>холодїв</u> (Л. Костенко).

Складносурядне речення

Складносурядним називають складне речення, частини якого рівноправні за смыслом і пов'язані сурядним зв'язком за допомогою сурядних сполучників: **І сходило** (*пр.*) сонце (*під.*), **і місяць** (*під.*) вставав (*пр.*), **і гуси** (*під.*) кричали (*пр.*) на фоні заграва (Л. Костенко).

Сурядні сполучники	Приклади
єднальні: і, й, та (=і), ні...ні, ані...ані, не тільки...а й, і...і	<u>Задощило</u> (під.), і <u>фільмування довелось припинити</u> (пр.) (О. Гончар).
протиставні: а, але, зате, проте, однак, та (=але)	<u>Слово</u> (під.) – <u>срібло</u> (пр.), а <u>мовчання</u> (під.) - <u>золото</u> (пр.) (Нар. тв.)
розділові: або, чи, то...то, або...або, чи...чи, не то...не то	Чи <u>то шумлять</u> (пр.) <u>так хвилі</u> (під.), чи <u>німфа</u> (під.) <u>плаче</u> (пр.) <u>вслід</u> (О. Пахльовська).

Розділові знаки в складносурядних реченнях

Розділові знаки ставлять на межі між частинами складносурядних речень перед сполучником сурядності: Ні повітря (під.) **не** ворухнеться (пр.), ні пташка (під.) **не** зашебече (пр.) (М. Коцюбинський).

Розділовий знак	Правило	Приклади
кома	частини речення виражають одночасність, послідовність подій або причиново-наслідкові зв'язки	<u>Сичі</u> (під.) <u>в гаю перекликались</u> (пр.), <u>та ясен</u> (під.) <u>раз у раз скрипів</u> (пр.) (Т. Шевченко). <u>Пройшов</u> (пр.) <u>дощ</u> (під.), <u>і дерева</u> (під.) <u>заясніли</u> (пр.) <u>під сонцем</u> (У. Самчук).
тире	частини речення виражають швидко зміну подій чи причиново-наслідкові зв'язки (у другому реченні висновок або наслідок дії першого)	<u>Дмухнув</u> (пр.) <u>вітер</u> (під.) <u>понад ставом — і сліду не стало</u> (пр.) (Т. Шевченко). <u>Дощ</u> (під.) <u>пройшов</u> (пр.) — <u>і Київ</u> (під.) <u>зеленіє</u> (пр.) (М. Рильський).
крапка з комою	частини речення значні за обсягом або в середині них є свої розділові знаки	<u>Річка</u> (під.) <u>широка</u> (пр.) <u>та глибока</u> (пр.), <u>а вода</u> (під.) <u>синя</u> (пр.) <u>та чиста</u> (пр.); <u>і котиться</u> (пр.) <u>вона</u> (під.), <u>виблискуючи та шумуючи</u> (Марко Вовчок).

Зауважте! Не ставиться розділовий знак перед сполучниками **і, й, та (=і), або, чи**, якщо частини складносурядного речення мають

спільний другорядний член, вставне слово або частки **лише, тільки, ще, навіть**: Десь спереду (*обставина*) гукнув (*присудок*) паровоз (*підмет*) почулася (*присудок*) пісня (*підмет*) (О. Гончар).

Не ставиться також розділовий знак, якщо названі вище сполучники поєднують два питальних речення, окличних чи спонукальних: Таке розкішне (*присудок*) над нами небо (*підмет*) і такі ми (*підмет*) до безмежності молоді! (*присудок*) (В. Шевчук); **Коли** в тебе відпустка (*підмет*) і **де ти** (*підмет*) будеш відпочивати? (*присудок*) (З розмови).

Зауважте! У складносурядних реченнях перед сполучником **і, й, та (=і)** ставиться кома або тире, якщо частини виражають причиновонаслідкові зв'язки, — вибір знака обумовлюється в таких випадках бажанням автора (приклади див. вище в таблиці).

Складнопідрядне речення

Складнопідрядним називають складне речення, частини якого не рівноправні за змістом та граматично і поєднані підрядним сполучником чи сполучним словом: Культурна (*пр.*) людина (*під.*) та, яка залишається культурною (*пр.*) на самоті (О. Гончар).

У складнопідрядному реченні є головна частина (схематично її позначають квадратними дужками) і підрядна (схематично її позначають круглими дужками), що приєднується до головної сполучниками підрядності (бо, якщо, що, тому що, як тільки тощо) чи сполучними словами (хто, що, який, чий, котрий, як, коли, де).

Сполучники підрядності	Сполучні слова
сполучник — службова частина мови, тому членом речення не буває	займенник або прислівник — самостійні частини мови, а отже, є членами речення
<i>Мені завжди здавалось</i> (пр.), що у Греції навіть статуї (під.) теплі (пр.) (Л. Костенко).	<i>Музика</i> (під.) — <i>журкіт</i> (пр.) <i>води, що</i> (підм.) <i>струменить</i> (пр.) у фонтанах (О. Гончар).

У реченні *Музика — журкіт води, що струменить у фонтанах* підрядна частина приєднується до головної сполучним словом *що*, яке є займенником (ужите замість іменника «вода») і виконує роль підмета. На місці слова *що* можна поставити іменник *вода* з попереднього речення: *вода* (*під.*) *струменить* (*пр.*) у фонтанах.

Зауважте! Також запам'ятайте й такий спосіб перевірки статусу слова: коли *що* можна замінити словом *який* чи *котрий*, то воно є

займенником, адже сполучники не можуть змінюватися за відмінками і числами чи мати рід (який, котрий — чол. рід, однина, називн. відм.).

Запам'ятайте: підрядна частина здебільшого починається із сполучника чи сполучного слова!

Типи складнопідрядних речень

Тип підрядного речення	Питання / сполучники чи сполучні слова	Приклад
означальне	який? яка? яке? які?	<i>Життя — це оббирання з реп'яхів, що назурами ун'ялися в душу (Я. Костенко).</i>
	спол.: що, щоб, ніби; спол. сл.: який, чий, котрий, що, де, куди, звідки	
з'ясувальне	хто? що? кого? чого?	<i>Не можна допустити, щоб людиною керував страх (О. Гончар).</i>
	спол.: що, як, щоб, мов, ніби, наче, аби, якби, коли, поки, доки, чи спол. сл.: який, чий, котрий, що, де, куди, звідки, як, чому	
обставинне місця	де? куди? звідки?	<i>Тепер я скрізь, де світло і любов (П. Филипович).</i>
	спол. сл.: де, куди, звідки	
обставинне часу	коли? як довго? доки? з яких пір?	<i>Доки сонце зійде, роса очі виїсть (Нар. тв.).</i>
	спол.: як, після того як, відколи, відтоді як, з тих пір як спол. сл.: коли, поки, доки	
обставинне способу дії, міри і ступеня	як? яким способом? якою мірою? наскільки?	<i>Сердега так перелякався, що аж тремтить (Л. Глібов).</i>
	спол.: що, чим...тим, аж, що аж спол. сл.: як, скільки, наскільки	
обставинне порівняльне	як?	<i>Зацвіла в долині червона калина, ніби засміялась дівчина-дитина (Т. Шевченко).</i>
	спол.: як, ніби, наче, мовби спол. сл.: як	
обставинне умови	за якої умови?	<i>Якби ви вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя (Т. Шевченко).</i>
	спол.: якщо, коли, якби, як, раз, аби	
обставинне причини	чому? через що? з якої причини?	<i>Нам з тобою, видно, по дорозі, бо йшли й нікуди не прийшли (Л.</i>
	спол.: бо, що, оскільки, адже,	

	<i>тому що, через те що, внаслідок того що, у зв'язку з тим що</i>	Костенко).
обставинне мети	з якою метою? навіщо? для чого?	<i>Пішла вночі до ворожки, щоб поворожити</i> (Т. Шевченко).
	спол.: <i>щоб, аби, для того щоб, з тим щоб</i>	
обставинне допустове	незважаючи на що?	<i>Хоч не рідний син Ярема, а щира дитина</i> (Т. Шевченко).
	спол.: <i>хоч, хай, незважаючи на те що, дарма що</i>	
обставинне наслідку	умовно можна поставити питання і що ж? і який наслідок?	<i>Теплий туман наливав балку по самі вінця, так що дерева потопали в ньому</i> (М. Коцюбинський).
	спол.: <i>так що</i>	

Зауважте! У підрядних обставинних наслідку кома ставиться перед сполучником **так що**. Якщо кому поставити перед **що**, то утвориться підрядне міри і ступеня: Теплий туман наливав балку по самі вінця так, **що** дерева потопали в ньому.

Безсполучникове складне речення. Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні. Складне речення з різними видами зв'язку

Безсполучниковим називається речення, частини якого пов'язуються без сполучників чи сполучних слів, а лише інтонаційно: Защебетав (присудок) соловейко (підмет) — пішла (присудок) луна (підмет) гаєм (Т. Шевченко).

Розділовий знак	Правило	Приклад
кома	частини виражають одночасність або послідовність подій чи явищ	<i>Малі озера блискають незлісно, колише хмара втомлені громи</i> (Л. Костенко).
двокрапка	а) друга частина розкриває зміст першої, доповнює її, конкретизує: []: [конкретизація].	<i>Наснився мені чудернацький базар: під небом, у чистому полі, для різних людей, для щедрих і скнар, продавалися різні Доли</i> (Л. Костенко).

	б) друга частина вказує на причину того, про що йдеться в першій: []: [причина].	<i>У душі хлопець непокоївся: весна видалася засушливою</i> (Г. Тютюнник).
тире	а) друга частина порівнюється з першою чи протиставляється їй: [] — [порівняння/ протиставлення].	<i>Рада б зірка зійти — чорна хмара заступає</i> (І. Франко). <i>Ще сонячні промені сплять — досвітні огні вже горять</i> (Леся Українка).
	б) друга частина виражає наслідок, різку зміну подій чи є висновком: [] — [наслідок /висновок].	<i>Повіяв вітер по долині — пішла дівровою луна</i> (Т. Шевченко).
	в) перша частина виражає час чи умову: [час/умова] — [].	<i>Назвався грибом — лізь у кошик</i> (Нар. тв.). <i>Ідуть роки — виростають діти</i> (І. Коваль).
крапка з комою	частини не тісно пов'язані за змістом і мають усередині свої розділові знаки	<i>Усміх пославши в останнім промінні, згнуло радісне літо; дощик уїдливій, дощик осінній сіється, наче крізь сито</i> (Г. Чупринка).

Пряма мова

Прямою мовою називається чуже мовлення, передане дослівно, з повним збереженням змісту, форми та інтонації: «А нашому братові, — увернув грізно Чіпка, — треба стерегти свого брата, а не тільки про себе думати» (Панас Мирний, Іван Білик).

Пряма мова зазвичай супроводжується словами автора, які вказують, кому вона належить. Щодо прямої мови вони можуть займати різну позицію (стояти перед прямою мовою, після неї чи усередині неї).

Правило	Приклад
---------	---------

«П», - а	«Не на тебе ждять я буду», — поет відповідає.
«П?» - а.	«Хто ж се я?» — поет питає.
«П!» - а.	«От спасибі!» — крикнув лицар
А: «П».	Тут поет не втернів: «Хто там?»

(А – слова автора, П – пряма мова)

Правило	Приклад
«П, — а, — п».	«Голос маю, — каже лицар, — та не тямлю віршування...»
«П, — а. — П».	«Ні, се я, — озвався голос. — Маю справу пильну дуже».
«П?» — а. — П».	«Що ж? — поет на те говорить. — То за ручку та й до шлюбу!»
«П! - а. - П».	«Годі жартів! — крикнув згорда. — Бо задам тобі я гарту!»

(Леся Українка)

Зауважте! Окремого коментаря потребує випадок, коли слова автора стоять у середині прямої мови. Після слів автора ставиться кома з тире й пряма мова починається з малої літери, якщо слова автора стоять не на межі двох речень прямої мови, а в середині одного речення прямої мови: «Що ви, — кажу, — шукаєте?» (Л. Костенко).

Зауважте! Коли одна частина слів автора стосується тієї частини прямої мови, яка йде перед розривом, а друга — тієї, що йде після нього, то після слів автора ставиться двокрапка й тире, а пряма мова продовжується з великої літери («П, — а: — П».): «Знаю, що по закону, — сердито відповів на те Лозовий і додав: — Вишняку шкода» (В. Дрозд).

Цитата як різновид прямої мови

Цитата — дослівний уривок з чийогось тексту або висловлення для підтвердження якоїсь думки: *Недарма Михайло Коцюбинський називав себе в листах вогне- і сонцепоклонником, а в новелі «Intermezзо» писав: «Сонце! Я вдячний тобі. Ти сієш у мою душу золотий засів — хто знає, що вийде з того насіння. Може, вогні?»* (Н. Калениченко).

Коли цитата оформлюється як пряма мова, тобто супроводжується словами автора, то вживаються розділові знаки, як і при прямій мові: Іван Драч пише про Пабло Неруду: «Цікаво стежити за цим мислителем і витівником, за цим континентом образності...» (Д. Павличко).

Цитати беруться в лапки. Якщо цитата є частиною речення, то вона пишеться з малої літери: Вільгельм фон Гумбольдт наголошував, що «в мові — дух нації» (3 підручника).

Якщо цитата наводиться неповністю, то на місці пропуску ставиться три крапки: Слово для Лесі Українки — це «гострий, безжалісний меч... що здима вражі голови з плеч» (3 підручника).

Коли цитують віршований текст, то його в лапки не беруть, а коли пишуть суцільним рядком, то оформляють як звичайну прозову цитату: Мотив збройного повстання за краще життя звучить у рядках:

Похойайте та вставайте,

Кайдани порвіте

І вражою злою кров'ю Волю окроніте (3 підручника).

СТИЛІСТИКА. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Стилістика — розділ мовознавства, що вивчає стилі мовлення.

Стиль — різновид мови, що об'єднує мовні одиниці за їхнім функціональним призначенням у певну структуру.

Стиль	Ознаки	Функції
Розмовний	вільність, спонтанність, непередбачуваність, емоційність, експресивність, використання несловесних засобів (міміки, жестів)	інформування та контактування мовців
Науковий	точність, логічність, інформативна насиченість, об'єктивність викладу, відсутність образності	пізнання та інформування мовців
Художній	вияв індивідуальності автора, образність, багатозначність, метафоричність	вираження почуттів мовців
Офіційно-діловий	логічність, стандартизованість, однозначність, точність, відсутність емоційності	інформування та волевиявлення мовців
Публіцистичний	логічність, точність, ясність викладу, образність, експресивність	інформування та вплив на слухачів (читачів)
Конфесійний	піднесеність, урочистість, символізм, експресивність, емоційність	спілкування вірян, мова церкви

Варіант №1

Завдання 1-4 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише **ОДНА ПРАВИЛЬНА**. Виберіть правильну відповідь і підкресліть її, наприклад A.

Завдання 1

Через дефіс пишуться всі слова в рядку:

- A. Хата / читальня, сотня / дві, молочно / кавовий, плаче / ридас;
- Б. Сільсько / господарський, блок / система, криваво / червоний, пів / Європи;
- В. Жовто / гарячий, історико / філологічний, біжить / поспішає, туди / сюди;
- Г. Довго / вічний, пів / паляниці, лісо / степ, темно / зелений.

Завдання 2

Простим є речення:

- A. Майстерня, де виготовлялися вітрини, містилася в підвальному приміщенні музею.
- Б. А літо йде полями і гаями, і вітер віє, і цвіте блакить.
- В. Місяць на небі, зіроньки сяють, тихо по морю човен пливе.
- Г. Гірке життя цукор не підсолодить.

Завдання 3

Виділене слово вжите в прямому значенні в реченні:

- A. Зимовий вечір усе ткав і ткав над селом свої *полотна*, і вони ніжно спадали з невидимих верстатів на прихоплену морозцем землю.
- Б. Стояла я і слухала весну, весна мені багато *говорила*.
- В. Вітер з гаєм *розмовляє*, шепче з осокою.
- Г. Бажаний гість *прийшов*, мов місяць зійшов.

Завдання 4

Немає частки в рядку:

- A. Хтозна-скільки часу минуло;
- Б. Таки домігся свого;
- В. Під час виконання службових обов'язків;
- Г. Екс-чемпіон світу.

Прочитайте текст 1. Виконайте завдання 5-7 до нього.

1. Філософ здивував його такими словами «Скажіть матінці цариці, що мені моя сопілка і вівця дорожчі царського вінця». 2. Так і поїхав вірхівець ні з чим. 3. Вельможам невсилки було зрозуміти логіку вчинку Григорія

Сковороди. 4. Як це людина може відмовитися від теплого місця під сонцем, від благ і почестей? 5. Очевидно, він видався їм просто неймовірним диваком, людиною не від світу сього, якими завжди видавалися всі великі філософи тим, хто не годен осягнути значення тих цінностей, про існування яких вони навіть не підозрюють.

Завдання 5

Орфографічна помилка допущена в написанні слова:

- А. Дорожчі;
- Б. Цінностей;
- В. Сонцем;
- Г. Матінці цариці;
- Д. Навіть.

Завдання 6

Пунктуаційна помилка допущена в реченні:

- А. Першому;
- Б. Другому;
- В. Третьому;
- Г. Четвертому;
- Д. П'ятому.

Завдання 7

Вставним словом ускладнене речення:

- А. Першому;
- Б. Другому;
- В. Третьому;
- Г. Четвертому;
- Д. П'ятому.

Завдання 8 - 21 мають чотири варіанти відповідей, з яких лише ОДНА ПРАВИЛЬНА. Виберіть правильну відповідь і позначте її, наприклад А.

Завдання 8

Літеру *c* треба писати в усіх словах рядка:

- А. Бе..принципний, ..кинути, ..писати;
- Б. Пере..кочити, ..фабрикувати, ..худнути;
- В. Бе..печний, ..точити, ро..хвалити;
- Г. ..характеризувати, ро..садник, бе..хмарний.

Завдання 9

Літеру *e* треба писати в усіх словах рядка:

- А. Вин..сений, ш..рочезний, акт..візувати;
- Б. Пл...нарний, тр..тина, л..йт..нант;
- В. Кр..тичний, зал..шити, р..зультат;
- Г. Б..р..жливість, п..рвинний, ж..ве.

Завдання 10

М'який знак не пишеться:

- А. Буквар.., любов.., мен..ший;
- Б. Кос..тя, різ..блений, пот..мянілий;
- В. Виніс..ся, їдал..ня, гордіс..т..;
- Г. Закрпат..с..ка, міц..ніс..т.., від..ділен...

Завдання 11

Подвоєння літер у всіх словах іншомовного походження не відбувається в рядку:

- А. Ір..аціональний, бон..а, мот..о;
- Б. Нет..о, ан..отація, ім...іграція;
- В. Ак..ліматизація, інтермец..о, шас..;
- Г. Лібрет..о, ін..овація, віл..а.

Завдання 12

Закінчення –а у формі родового відмінка мають усі іменники в рядку:

- А. Париж, майдан, град;
- Б. Азот, теніс, мотор;
- В. Львів, атом, гектар;
- Г. Мільйон, синтаксис, листопад.

Завдання 13

Граматичний зв'язок порушений у словосполученні:

- А. Правильна відповідь;
- Б. Розумніший мене;
- В. Ішов вагаючись;
- Г. Ріжучий інструмент.

Завдання 14

Виділене слово є сполучником і його слід писати разом у реченні:

- А. Правда, дими враз щезли, за / те біля сахарні роїлась купа людей і чорніли підводи.
- Б. За / те, що ми тебе скорить зуміли в мудрому пориві, за творчу нашу

- ненасить – я знаю, земле, ти не в гніві.
- В. Як / би я тепер хотіла у мале човенце сісти і далеко на схід сонця золотим шляхом поплисти.
- Г. Вночі все та / ж декорація світу: море, вершини гір, місяць.

Завдання 15

Перед однорідними членами речення потрібно ставити двокрапку, а після них - тире в реченні (розділові знаки пропущені):

- А. Земля зчорнілі ниви переліски гаї отара у долині і люди на нивах по ріллях і дорогах усе обпалено гарячим сонцем.
- Б. Софія зупинилась з тихим хвилюванням охопила очима весь мальовничий краєвид і широку ріку із світлими перекатами і золотисті піщані острівці і далекий протилежний берег зарослий верболозом.
- В. Все зникло наче в казці місто гори поле гай.
- Г. Тут усе рідна мова батьки друзі односельці співи за святковим столом сповнювало серце Іванове радістю так довго очікуваного повернення додому.

Завдання 16

Апостроф пишеться в усіх словах рядка:

- А. Б..юджет, кар..єра, деб..ют, ін..екція;
- Б. Зав..язка, солов..їний, , між..ярусний, матір..ю;
- В. Обов..язок, духм..яний, дез..орієнтація, дит..ясла;
- Г. Моркв..яний, об..їждчик, присв..ята, без..ідейний.

Завдання 17

Закінчення –е у формі кличного відмінка мають усі іменники в рядку:

- А. Командир, студент, голуб;
- Б. Іван, Петрович, скляр, товариш;
- В. Друг, тато, сину, козак;
- Г. Лікар, батько, брат, Петро.

Завдання 18

Обставина допусту є в реченні:

- А. Усі вулиці Вербівки ніби навмисне обсажені вербами.
- Б. Прости мене, я згарячу забувся.
- В. Незважаючи на маленький вітерець, парило й робилося душно.
- Г. Вони рушили безперешкодно всі гуртом із здобиччю до корабля.

проникати в ...;
покласти руку на ...

В усіх фразеологічних зворотах на місці крапок уживається слово:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Завдання 24

У прикметниках вищого й найвищого ступенів порівняння виділіть неправильно утворену форму, запишіть слово правильно.

Легший, найкоротший, самий близький, щонайвищий, тонший, здоровіший, якнайбагатіший.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Завдання 25-27 мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного **ЦИФРОЮ**, доберіть відповідник, позначений буквою, і впишіть її в таблицю. У відведені клітинки впишіть відповіді великими друківаними літерами.

Завдання 25

Відокремлений член речення:

Приклади:

1. Означення.	А. То сказано йому, що князь приймає ,почавши од дванадцятої години.
2. Прикладка.	Б. Малий, сиджу біля вікна і всього боюсь.
3. Обставина.	В. Всі, крім поранених, підвелись і присунулись, до нього.
4. Додаток.	Г. Вірний син трудової поневоленої України, Шевченко став найглибшим виразником народних дум і надій.
Д. Тобі, земле моя рідна і велика, матінко велична, мої всі поривання.

1	
2	
3	
4	

Завдання 26

Односкладне речення:

Приклади:

1. Означено-особове.

А. На ланах співають ще нечасто, і сьогодні в полі день важкий.

2. Неозначено-особове.

Б. Любимо Україну, та не сліпо, ширим серцем, чистою душею.

3. Узагальнено-особове.

В. Уморився, поки хліба наївся.

4. Безособове.

Г. Серед лісу ставок, очеретом

1	
2	
3	
4	

з

одного боку прикрашений.
Д. Тим часом розвиднялося, світало.

Завдання 27

Вид підрядного речення:

Приклади:

1. Означальне.

А. Де воля родиться, там загиба зневіра.

2. З'ясувальне.

Б. Вони танцювали доти, доки зовсім потомились.

3. Обставинне причини.

В. Мабуть, тому що село коло річки близько, таке все свіже, зелене та ярке.

4. Обставинне місця.

Г. Добре тому ковалеві, що на обидві руки кує.

1	
2	
3	
4	

Д. Я збагнула, що забуття не суджено мені.

Прочитайте текст, виконайте подані після нього завдання 28-30, які передбачають вибір речення, що містить певне мовне явище (розділові знаки пропущені). Виберіть правильні відповіді (їх може бути одна, дві, три або більше). Номер вибраного речення позначте в таблиці знаком X.

Текст 2

1. З давніх-давен головний убір був своєрідною візитною карткою його власника. 2. Без шапки не годилося ходити на вулиці в хаті ж навпаки шапку відразу потрібно було зняти. 3. Як надів шапку так вже і козак стверджували січовики. 4. Висока гостра смушкова шапка з суконним червоним дном і срібною китицею зверху була гордістю запорожця. 5.

Часто її вилогами господар користувався як своєрідними кишенями в яких зберігалися тютюн кресало люлька. 6. Шапки на Січі шили курінні майстри кожний курінь мав свій головний убір. 7. Ганьбою для козака було загубити шапку навіть якщо це траплялося на ратному полі.

Завдання 28

Речення з прямою мовою:

1	2	3	4	5	6	7

Завдання 29

Тире треба поставити в реченні:

1	2	3	4	5	6	7

Завдання 30

Кому (коми) треба поставити в реченнях:

1	2	3	4	5	6	7

Варіант №2

Завдання 1-4 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише **ОДНА ПРАВИЛЬНА**. Виберіть правильну відповідь і підкресліть її, наприклад A.

Завдання 1

Через дефіс пишуться всі слова в рядку:

- A. Кінець / кінцем, рано / вранці, ніжно / рожевий, вічно /зелений;
- Б. Північно / східний, генерал / майор, яхт / клуб, старий / престарий;
- В. Гідро / механіка, прем'єр / міністр, видимо / невидимо, глухо / німий;
- Г. Один / однісінький, червоно / гарячий, машинно / тракторний, свят / вечір.

Завдання 2

Простим є речення:

- A. Після того як закінчаться канікули, діти повернуться до рідного міста.
- Б. В небі весело шугають ластівки і співають жайворонки, коли пригріє тепле весняне сонце.
- В. Сумління, як сказав поет, річ тендітна і марка.
- Г. Мені відкрилась істина печальна: життя зникає, як ріка Почайна.

Завдання 3

Виділене слово вжите в прямому значенні в реченні:

- A. Соняшники *горять* на подвір'ях, за огорожами, вони повиходили до самої дороги, тут ростуть на вільному місці, й, дивлячись на них хочеш усміхнутись...
- Б. Несподівано Богдан почув, як у гречках *задзвеніла* бджола.
- В. Лукаш хоче *надрізати* ножем березу, щоб сточити сік.
- Г. Погода *стояла* тепла і сонячна, так що шибки на вікнах аж миготіли.

Завдання 4

Немає частки в рядку:

- A. Незважаючи на обставини;
- Б. Анітрішечки не змінилася;
- В. Тільки що розминулися;
- Г. Екс-директор фірми.

Прочитайте текст 1. Виконайте завдання 5-7 до нього.

1. Один із давніх авторів, змальовуючи побут українців, зазначав: «Їхні левади обсажені вербами; верба це щось таке, що з'єдналося з життям малороса, і його житло так само неможливо уявити без верби, як німця без ковбаси». 2. Верба, певна річ, груш не родить, вона товста та пуста, а вербові дрова – то й смерть готова. 3. Але в той же час вербові пухнасті котики з'являються у березні, коли ще не зійшов сніг і дерева постукують голим мерзлим гіллям. 4. Весною там, де не росли берези і населення не мало змоги добувати солодкий смачний сік, селяни рубали молоді вербові паростки і заливали їх водою. 5. Через два-три тижні цей настій вже можна було вживати як цілющий напій.

Завдання 5

Орфографічна помилка допущена в написанні слова:

- А. Обсажені;
- Б. Неможливо;
- В. З'являються;
- Г. Тижні;
- Д. Два-три.

Завдання 6

Пунктуаційна помилка допущена в реченні:

- А. Першому;
- Б. Другому;
- В. Третьому;
- Г. Четвертому;
- Д. П'ятому.

Завдання 7

Вставним словом ускладнене речення:

- А. Першому;
- Б. Другому;
- В. Третьому;
- Г. Четвертому;
- Д. П'ятому.

Завдання 8 - 21 мають чотири варіанти відповідей, з яких лише ОДНА ПРАВИЛЬНА. Виберіть правильну відповідь і позначте її, наприклад A.

Завдання 8

Літеру *c* треба писати в усіх словах рядка:

- А. Ро..клад, ..кропити, во..з'єднання;
- Б. Бе..козирка, ро..суд, ..полоти;
- В. ..писати, не..проможний, ..хилити;
- Г. Бе..болісний, ..цідити, ро..пач.

Завдання 9

Літеру *e* треба писати в усіх словах рядка:

- А. В..рховина, зап..тання, в..сняний;
- Б. Щ..б..тати, кат..горія, гл..бинний;
- В. Страт..гічний, д..р..гент, ст...хати;
- Г. Пробл..матичний, р..сурси, прод..ш..вити.

Завдання 10

М'який знак не пишеться:

- А. Л..он, уман..с..кий, чес..тю;
- Б. Ковз..кий, шіст..десят, календар..;
- В. Низ..кий, повір..те, воротар..;
- Г. Слиз..ко, відмір..те, хар..ківс..кий.

Завдання 11

Подвоєння літер у всіх словах іншомовного походження не відбувається в рядку:

- А. Фін.., груп..а, терас..а;
- Б. Мадон..а, кор...еспондент, нет..о;
- В. Інтел..ектуальний, ман..а, стакат..о;
- Г. Ніц..а, пан..а, гол..андець.

Завдання 12

Закінчення –а у формі родового відмінка мають усі іменники в рядку:

- А. Граніт, футбол, коридор;
- Б. Хутір, Миргород, явір;
- В. Pamфлет, екзамен, катод;
- Г. Метрополітен, жанр, радіус.

Завдання 13

Граматичний зв'язок порушений у словосполученні:

- А. Виступав хвилюючись;
- Б. Прийшов до нас;
- В. Кращий всіх;
- Г. Прочитавши записку.

Завдання 14

Виділене слово є сполучником і його слід писати разом у реченні:

- А. Що / б не робив, роби тільки найкраще.
- Б. Ну що / б, здавалося, слова?
- В. За / те ми любимо свою Батьківщину, що вона – своя.
- Г. Що / б прийшло на землю сподіване щастя, треба великої праці.

Завдання 15

Перед однорідними членами речення потрібно ставити двокрапку, а після них - тире в реченні (розділові знаки пропущені):

- А. Луки гори пишні сади все зелене і принишкле.
- Б. Скрізь червоно і на небі і на узгір'ях і на горі.
- В. Ах як усього багато неба сонця веселої зелені.
- Г. Ранок зачинався тихий та лагідний все навкіл і трави і дерева і кущі наче завмерло.

Завдання 16

Апостроф пишеться в усіх словах рядка:

- А. Повір..я, сап..янці, т..мянний, в..єтнамка;
- Б. Пам..ятний, інтерв..ю, п..єдестал, кур..єр;
- В. Б..язь, п..юпітр, миш..як, верф..ю;
- Г. Б..юлетень, ад..ютант, ар..єргард, к..юре.

Завдання 17

Закінчення –е у формі кличного відмінка мають усі іменники в рядку:

- А. Човняр, школяр, майстер;
- Б. Читач, добродій, Іван;
- В. Вчитель, бригадир, сокіл;
- Г. Чумак, Гриць, ясен.

Завдання 18

Обставина способу дії є в реченні:

- А. Лукаш дуже молодий хлопець, гарний, чорнобривий, стрункий.
- Б. Зорі тихо тремтять угорі.
- В. Біля столу Максим хвацько вдарив навприсядки.
- Г. Увечері посумую, а вранці заплачу.

Завдання 19

Складна синтаксична конструкція є серед речень:

- А. Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила, тільки чую, душею чую – їм не відрости.
- Б. Мені здається: твої очі в мою душу світять з вишини.
- В. Тоді в мені спалахнула ненависть до тих, що нищили мою любов.
- Г. Минулася буря – і сонце засяяло.

Завдання 20

Слов'янська абетка була створена:

- А. Давньоукраїнськими священнослужителями;
- Б. Проповідниками християнства Кирилом і Мефодієм;
- В. Князем Володимиром Великим;
- Г. Монахом Нестором.

Завдання 21

Складносурядним реченням з єднальними відношеннями є:

- А. Вітру на морі не було, проте клекотав сильний прибій.
- Б. То вітерець дихне, то коник в житі засюрчить.
- В. Багато влітку доводиться на пасіці працювати, але зате взимку можна відпочити сповна.
- Г. На хуторі вмирає день і гасне перестигла бронза пшениць.

У завданнях 22-24 впишіть друкованими літерами відповідь до таблиці, починаючи з першої клітинки зліва. Пам'ятайте: клітинок у таблиці буде більше, ніж букв у слові.

Завдання 22

Упишіть до таблиці форму орудного відмінка числівника *п'ятсот*.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Завдання 23

Прочитайте другу частину фразеологічних зворотів:

- набити ...;
- на швидку...;
- простягати ...;
- по праву...

В усіх фразеологічних зворотах на місці крапок уживається слово:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Завдання 27

Вид підрядного речення:

Приклади:

1. Означальне.	А. Несподівано Богдан почув, як у гречках
2. З'ясувальне.	задзвеніла бджола.
3. Обставинне причини.	Б. Думкою за любими синами вона ішла, куди ішли вони.
4. Обставинне місця.	В. Вже листячко прокинулось в живцях, хоч сніг у лісі сріблиться повсюди.
	Г. Шукаю служника такого, не вельми ціною дорогого, щоб вмів і шить, і варить, і коня доглядать.
	Д. Оскільки електромотора не було, то динамку крутили руками.

1	
2	
3	
4	

Прочитайте текст, виконайте подані після нього завдання 28-30, які передбачають вибір речення, що містить певне мовне явище (розділові знаки пропущені). Виберіть правильні відповіді (їх може бути одна, дві, три або більше). Номер вибраного речення позначте в таблиці знаком X.

Текст 2.

1. Довгим рушником-наміткою жінка покривала голову після одруження чоловіки використовували рушники як пояси. 2. Дівчата що вже могли тримати голку в руках починали вишивати рушники. 3. Не лінуйся дівонько рушники вишивати буде чим гостей шанувати наказувала мати дочці. 4. Досвідчені наставниці привчали непосидючих дівчаток до копіткої праці вишивальниць. 5. Кожна молодиця намагалася вишити для свого коханого рушник який не був би схожий на вироби подруг. 6. У кожної досвідченої майстрині були свої великі і малі секрети за допомогою яких вона досягала особливої соковитості фарб казковості візерунків поетичності сюжетів. 7. Деякі вишивальниці з багатою уявою і звичкою до тонкої неметушливої роботи розміщали на полотні цілі картини.

Завдання 28

Речення з прямою мовою:

- 1 2 3 4 5 6 7

--	--	--	--	--	--	--

Завдання 29

Тире треба поставити в реченні:

1	2	3	4	5	6	7

Завдання 30

Кому (коми) треба поставити в реченнях:

1	2	3	4	5	6	7

Варіант №3

Завдання 1 - 4 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише ОДНА ПРАВИЛЬНА. Виберіть правильну відповідь і підкресліть її, наприклад A.

Завдання 1

Через дефіс пишуться всі слова в рядку:

- A. Ракета / носій, Рава / Руська, зайчик / побігайчик, день / другий;
- Б. Напів / автомат, кіловат / година, пів / місяць, член / кореспондент;
- В. Штабс / капітан, пів / острів, аеро / вокзал, міні / фабрика;
- Г. Супер / обкладинка, стоп / кран, тишком / нишком, зло / ворожий.

Завдання 2

Простим є речення:

- A. Вдарить грім – наче небо навпід розкололось.
- Б. Для неї кожен крок – тяжка робота.
- В. Тут, кажуть, уночі горять вогні болотні чи світяться корчі, зотлілі до трухи.
- Г. Є слова, як жар, пекучі і отруйні, наче чад.

Завдання 3

Виділене слово вжите в прямому значенні в реченні:

- A. Крізь пилюку, по багноці, в холод і завію *прийде* чистою до тебе біла моя мрія.
- Б. По садах пустинних *їде* гордовито осінь жовтокоса на баскім коні.
- В. *Стоять* озера в пригорщах долин.
- Г. *Я дивлюсь* на вишні, в них справді то тут, то там паленіють розпухлі щічки.

Завдання 4

Немає частки в реченні:

- A. *Щоб* прийшло на землю сподіване щастя, треба великої праці.
- Б. *Он* зірка в небі пролетіла.
- В. *Невже* історія нас так нічого й не навчила?
- Г. Зайди у лютому чи квітні, *то* хліб і сіль завжди навпід.

Прочитайте текст 1. Виконайте завдання 5-7 до нього.

1. На самім початку війни Хмельницький призначив Івана Богуна полковником вінницьким і поклав на нього обов'язок оборони західних територій України від шляхти. 2. Вінницькому полковникові доводилося неодноразово вступати в бій з переважаючими силами ворога, але він знову

й знову виходив переможцем. 3. Козацькі літописці оповідають, що Богун часто був у перших рядах свого полку. 4. Так, скажімо під час оборони Вінниці від військ польського гетьмана Калиновського Богун з невеликими загонами робив успішні вилазки. 5. Якось потрапив у оточення.

Завдання 5

Орфографічна помилка допущена в написанні слова:

- А. Територій;
- Б. Невеликими;
- В. Переважаючіми;
- Г. Призначив;
- Д. Обов'язок.

Завдання 6

Пунктуаційна помилка допущена в реченні:

- А. Першому;
- Б. Другому;
- В. Третьому;
- Г. Четвертому;
- Д. П'ятому.

Завдання 7

Вставним словом ускладнене речення:

- А. Першому;
- Б. Другому;
- В. Третьому;
- Г. Четвертому;
- Д. П'ятому.

Завдання 8 - 21 мають чотири варіанти відповідей, з яких лише ОДНА ПРАВИЛЬНА. Виберіть правильну відповідь і позначте її, наприклад A.

Завдання 8

Літеру *c* треба писати в усіх словах рядка:

- А. Бе..перечний, ..фотографувати, бе..пека;
- Б. ..характеризований, ..кріпити, ..коротити;
- В. Бе..суфіксний, во..величити, ..мазати;
- Г. Ро..сипаний, бе..турботний, ..кропити.

Завдання 9

Літеру *e* треба писати в усіх словах рядка:

- А. Пр..цедент, б..регти, зач..пити;
- Б. Зд..рати, пр..тензія, бл..щати;
- В. Зач..пити, д..ректор, тр..мтіти;
- Г. Неприм..рениий, д..формація, п..ріг.

Завдання 10

М'який знак не пишеться:

- А. Тон..ший, Гор..кий, промін..чик;
- Б. Біл..ший, пас..янс, від..їзд;
- В. Матір..ю, віз..міть, десятиріч..;
- Г. Підніс..ся, ц..вях, Ул..яна.

Завдання 11

Подвоєння літер у всіх словах іншомовного походження не відбувається в рядку:

- А. Мул..а, буд..ист, мас..а;
- Б. Бул..а, сюр..еалізм, кас..а;
- В. Піаніс..имо, хоб..і, сум..а;
- Г. Бон.., Іп..олит, марок..анець.

Завдання 12

Закінчення –а у формі родового відмінка мають усі іменники в рядку:

- А. Комбайн, нарис, вальс;
- Б. Сектор, грам, трактор;
- В. Залік, Амстердам, палац;
- Г. Бузок, процент, курінь.

Завдання 13

Граматичний зв'язок порушений у словосполученні:

- А. Сидів думаючи;
- Б. Прийшов по справі;
- В. Виступав хвилюючись;
- Г. Вставати ранком.

Завдання 14

Виділене слово є сполучником і його слід писати разом у реченні:

- А. Ох, як / би ж те сталося, щоб ви не вертались.
- Б. Дівчинка, видимо, сама захотіла переконатися, чи / то справді так, і заляпала босими ніжками по долівці.

- В. Кажуть, начеб / то араби перші вміли робити дзигарі.
- Г. Та / ж сама думка і мені не давала спокою.

Завдання 15

Перед однорідними членами речення потрібно ставити двокрапку, а після них - тире в реченні (розділові знаки пропущені):

- А. Голос духа чути скрізь по курних хатах мужицьких по верстатах ремісницьких по місцях недолі й сліз.
- Б. Тонкі брови русяві дрібні кучері на голові тонкий ніс рум'яні губи все дихало молодою парубочою красою.
- В. Весь берег кручі лози вся округа переповнилась трепетом.
- Г. Всюди і на вулицях і круг стадіону і обабіч дороги до заводу росли молоді осокори клени й каштани.

Завдання 16

Апостроф пишеться в усіх словах рядка:

- А. Без..іменний, нав..ючений, В..ячеслав, розм..якли;
- Б. К..ювет, сіл..ський, сузір..я, Мін..юст;
- В. Монтеск..є, без..ядерний, пан..європейський, кон..юктура;
- Г. Об..єм, черв..як, бур..як, бул..йон.

Завдання 17

Закінчення *-е* у формі кличного відмінка мають усі іменники в рядку:

- А. Ілля, мрія, доня, дід;
- Б. Бабуся, кінь, Жак, подорож;
- В. Теща, душа, молодиця, радість;
- Г. Дуб, борець, сторож, знавець.

Завдання 18

Обставина міри й ступеня є в реченні:

- А. Троянці, в човни посідавши і швидко їх поодпихавши, по вітру гарно поплили.
- Б. Прозору склянку вщерть налито вином червоним і хмільним.
- В. Тривожно і радісно злетіли сірі гуси вгору і полинули, полинули.
- Г. Сідають на озера уночі натомлені в дорозі дикі гуси.

Завдання 19

Складна синтаксична конструкція є серед речень:

- А. Віз наш увесь дерев'яний: дід і прадід були чумаками, а чумаки не любили заліза, бо воно, казали, притягає грім.
- Б. На голос веснянки відкликається зозуля, потім соловейко, розцвітає яріше

дика рожа, біліє цвіт калини, глід соромливо рожевіє, навіть чорна безлиста тернина появляє ніжні квіти.

- В. Дарма що серце чує гострий біль – я прагну знов у шторми й дальні рейси.
- Г. Коли життя ти не учасник, а тільки свідок віддаля, дарма чекатиме прекрасних від тебе подвигів земля.

Завдання 20

Виберіть ненормативний мовний зворот:

- А. ...вжити заходів...;
- Б. ...порядок денний...;
- В. ...приймати участь...;
- Г. ...стан не можна визнати задовільним....

Завдання 21

Складносурядним реченням з протиставними відношеннями є:

- А. А літо йде полями і галями, і вітер віє, і цвіте блакить.
- Б. Десь заблудилась у плавнях, або вовки роздерли її.
- В. Місяць на небі, зіроньки сяють, тихо по морю човен пливе.
- Г. Ясно ще осіннє сонце сяє, та холодом осіннім вже в повітрі потягає.

У завданнях 22-24 впишіть друкованими літерами відповідь до таблиці, починаючи з першої клітинки зліва. Пам'ятайте: клітинок у таблиці буде більше, ніж букв у слові.

Завдання 22

Упишіть до таблиці форму орудного відмінка числівника *вісім*.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Завдання 23

Прочитайте другу частину фразеологічних зворотів:

- до ...;
- брати ... на плечі;
- падати в ...;
- де вже ...не носили

В усіх фразеологічних зворотах на місці крапок уживається слово:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

дистильованої води.
Д. Мене любили, я любив – і це
найбільше в світі щастя.

Завдання 27

Відокремлений член
речення:

1. Означення.
2. Прикладка.
3. Обставина.
4. Додаток.

Приклади:

А. І вибігши із хати, пішов у садок.

Б. Членом «Гарту» я був і сам, як
книжковий ілюстратор.

В. У нашій лоцманівській,
замість тополь, край шляху
виросли металеві щогли,
вищі за всяку тополю.

Г. Не можна, кажуть, людині
помолодшати, а подобрішати
завжди можна.

Д. Налита сонцем і вітрами, хлюпоче
веслами весна.

1	
2	
3	
4	

Прочитайте текст, виконайте подані після нього завдання 28-30, які передбачають вибір речення, що містить певне мовне явище (розділові знаки пропущені). Виберіть правильні відповіді (їх може бути одна, дві, три або більше). Номер вибраного речення позначте в таблиці знаком X.

Текст 2

1. Запорозжці звичайно ж не могли бути повністю відмежовані від світу. 2. Спочатку була залежність від Литви та Польщі. 3. Були тісні контакти з реєстровим козацтвом і навіть степовиками від яких січовики багато чого взяли корисного для себе. 4. Але водночас було й нестримне прагнення жити без вказівок польських королів і українських гетьманів. 5. Прагнення це виражалось в невтомній боротьбі за свої права проти всіх хто посягав на козацьку волю. 6. Ви пани а ми запорозжці пам'ятайте вражі сини що ми вам не хлопці відповідали січовики кожному хто підступався до них з образою. 7. Не плакало січове товариство з біди і не мало журби аж поки всі українські козаки не перейшли під владу Москви.

Завдання 28

Речення з прямою мовою:

1	2	3	4	5	6	7

Завдання 29

Тире треба поставити в реченні:

1	2	3	4	5	6	7

Завдання 30

Кому (коми) треба поставити в реченнях:

1	2	3	4	5	6	7

Варіант №4

Завдання 1 - 4 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише **ОДНА ПРАВИЛЬНА**. Виберіть правильну відповідь і підкресліть її, наприклад A.

Завдання 1

Через дефіс пишуться всі слова в рядку:

- A. Напів / забутий, пів / кілограма, пів / аркуша, пів / України;
- Б. Пів / Києва, Гулак / Артемовський, купівля / продаж, мало / помалу;
- В. Фото / копія, дизель / мотор, всього / на / всього, авіа / квиток;
- Г. Пів / огірка, радіо / товари, міді / спідниця, часто / густо.

Завдання 2

Простим є речення:

- A. Відшуміли сили молоді, інші обживають причали.
- Б. Злякався Пірат і почав гавкати, сам не знаючи на кого.
- В. У хаті холодно і мене морозить.
- Г. А в неї очі – наче за туманом.

Завдання 3

Виділене слово вжите в прямому значенні в реченні:

- A. Блакитними річками *тече* льон.
- Б. Ми просто *йшли*: у нас нема зерна неправди за собою.
- В. Біля самого порога з нами *вітається* задимлена рососою вишня.
- Г. І все це диво *зробило* літо за одну-однісіньку ніч та й пішло собі далі, щоб на світанні, коли я сплю, знову заглянути до нас.

Завдання 4

Немає частки в рядку:

- A. Дим став *немов* густішим, до нього примішалось ще щось.
- Б. Збори почалися *рівно* о другій годині.
- В. *Таж* ми з тобою колись були товариші.
- Г. *Лише* мох вкриває собою оте віковічне, ніким не займане каміння.

Прочитайте текст 1. Виконайте завдання 5-7 до нього.

1. Порубавши більшість козаків, жовніри кинулися на козацького полковника й почали скручувати його. 2. Очевидно, вони вважали, що Богун – уже в них у полоні. 3. Так воно й сталося б, якби не справді багатирська сила полковника. 4. Він легко пострушував із себе ворогів, а потім підхопив із землі шаблю, посік кількох нападників скочив на баского коня й утік з-під самого носа жовнірів. 5. А назавтра знову виводив

невеликий загін з вінницької брами, щоб виснажувати ворога постійними сутичками...

Завдання 5

Орфографічна помилка допущена в написанні слова:

- А. Багатирська;
- Б. З-під;
- В. Невеликий;
- Г. Назавтра;
- Д. Козаків.

Завдання 6

Пунктуаційна помилка допущена в реченні:

- А. Першому;
- Б. Другому;
- В. Третьому;
- Г. Четвертому;
- Д. П'ятому.

Завдання 7

Вставним словом ускладнене речення:

- А. Першому;
- Б. Другому;
- В. Третьому;
- Г. Четвертому;
- Д. П'ятому

Завдання 8 - 21 мають чотири варіанти відповідей, з яких лише ОДНА ПРАВИЛЬНА. Виберіть правильну відповідь і позначте її, наприклад A.

Завдання 8

Літеру *c* треба писати в усіх словах рядка:

- А. ..гаслий, ..клад, ..житися;
- Б. ..зирнутися, бе..крайї, ..чепити;
- В. ..шиток, ..клад, ..гаслий;
- Г. ..хил, ..твердити, ..палахнути.

Завдання 9

Літеру *e* треба писати в усіх словах рядка:

- А. Ж..нитися, заст..лати, прокл..нати;

- Б. Збер..гла, зб..рати, д..густація;
- В. Пр..буток, пр..зирство, метел..ця;
- Г. Д..кларація, стеж..чка, мар..во.

Завдання 10

М'який знак не пишеться:

- А. Ад..ютант, т..мяний, брин..чати;
- Б. Пал..ці, бад..орий, тр..ох;
- В. Мавп..ячий, мад..яр, н..юанс;
- Г. Компан..йон, б..юст, прос..ба.

Завдання 11

Подвоєння літер у всіх словах іншомовного походження не відбувається в рядку:

- А. Колон..а, сес..ія, Агнес..а;
- Б. Жан..а, Рус..о, Кам..іла;
- В. Пен..і, Марок..о, Сав..а;
- Г. Буд..а, Гаван..а, контр..еволуція.

Завдання 12

Закінчення –а у формі родового відмінка мають усі іменники в рядку:

- А. Звір, колектив, землетрус;
- Б. Метр, грам, гопак;
- В. Лиман, став, Дон;
- Г. Хліб, будинок, гнів.

Завдання 13

Граматичний зв'язок порушений у словосполученні:

- А. Чинити по правді;
- Б. Заходи по поліпшенню;
- В. З власної волі;
- Г. Пливти по Дніпру.

Завдання 14

Виділене слово є сполучником і його слід писати разом у реченні:

- А. Я при / тому не був і нічого сказати про це не можу.
- Б. Нартал крутить головою, при / чому кайдани стиха бряжчать.
- В. За моїми відомостями, вони в саду і при / тому в найкращому настрої.
- Г. Все одно, що / б не сталося, ми не розлучимось.

Завдання 15

Перед однорідними членами речення потрібно ставити двокрапку, а після них - тире в реченні (розділові знаки пропущені):

- А. На узліссях ще ростуть гриби червоноголові підосичники зеленуваті й рожеві сиріожки слизькі грузди і запашні рижики.
- Б. Вишні черешні яблуньки ранні груші все стоїть у цвіту.
- В. Вся громадськість повинна взятися за охорону нашої чарівної природи і птахів і звірів і садів і лісів.
- Г. Згадка про рідну землю завжди і в щасті і в горі і в хвилини сумнівів супроводить нас і мабуть супроводитиме до кінця наших днів.

Завдання 16

Апостроф пишеться в усіх словах рядка:

- А. Пір..я, без..язикий, міжгір..я, на подвір..ї;
- Б. П..ять, п..є, ф..юзеляж, комп..ютер;
- В. Солов..ї, цв..ях, підв..ялений, верб..я;
- Г. Під..їзд, мен..ший, різ..бяр, в..язкий.

Завдання 17

Закінчення *-е* у формі кличного відмінка мають усі іменники в рядку:

- А. Мороз, хлопець, каменярь, Мотря;
- Б. Анастасія, береза, доля, садівник;
- В. Сергій, сестра, слухач, острів;
- Г. Ярина, край, хмара, матуся.

Завдання 18

Обставина часу є в реченні:

- А. Як же ти глянеш в очі батькові старому, що згинув від одчаю через тебе?
- Б. Останніми днями у нас погана погода.
- В. Стомились хлопці, присіли спочити.
- Г. Отак жив Чіпка, виростав у голоді та в холоді, у злиднях та недостачах.

Завдання 19

Складна синтаксична конструкція є серед речень:

- А. Подумати, розібратися, де краще лягти, не вистачало ні часу, ні глузду.
- Б. Небо прорізали вогняні стріли, ударив грім, на пильних дорогах знявся вихор, закрутився клубком і помчав у жита.
- В. Як швидко минають дні, коли в людини є хліб і вода, і як повільно течуть вони, коли немає ні ковтка води.
- Г. Дощ поступово затихає; навколо світлішає.

Завдання 20

Спільнокореневі слова, схожі за вимовою і будовою, але різні за значенням, називаються:

- А. Синонімами;
- Б. Антонімами;
- В. Омонімами;
- Г. Паронімами.

Завдання 21

Складносурядним реченням з єднальними відношеннями є:

- А. Ні, любий, я тобі не дорікаю, а тільки сумтно, що не можеш ти своїм життям до себе дорівнятись.
- Б. Не то осінні води шуміли, збігаючи в Дунай, не то вітер бився в заламах провалля.
- В. Бувають дивні на землі діла – серед зими черешня зацвіла.
- Г. Розсуваєш чіпке гілля чагарників – і перед тобою несподівано виблискує вода.

У завданнях 22-24 впишіть друкованими літерами відповідь до таблиці, починаючи з першої клітинки зліва. Пам'ятайте: клітинок у таблиці буде більше, ніж букв у слові.

Завдання 22

Упишіть до таблиці форму орудного відмінка числівника *п'ятеро*.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Завдання 23

Прочитайте другу частину фразеологічних зворотів:

- гаряча ...;
- ...іде обертом;
- світла ...;
- ...стала дріява.

В усіх фразеологічних зворотах на місці крапок уживається слово:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Завдання 24

У прикметниках вищого й найвищого ступенів порівняння виділіть неправильно утворену форму, запишіть слово правильно.

Гладший, подорожчання, щиріший, молодий, більш рішучіший, зеленіший, свіжіший, найкращий.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Завдання 25-27 мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений буквою, і впишіть її в таблицю. У відведені клітинки впишіть відповіді великими друкованими літерами.

Завдання 25

Складнопідрядні речення:

Приклади:

1. Способу дії.	А. Тепла все ще не було, дарма що минуло кілька днів березня.
2. Місця.	Б. Сполохані орли злітають у небо, сполохані жаби стрибають у болото.
3. Часу.	В. А злива так само почала відходити, як і надійшла.
4. Допусту.	Г. Скрізь, де не гляну, сухі тумани розляглися.

1	
2	
3	
4	

- Д. В той час як вербівські бурлаки розмовляли з робітниками, надійшов сам посесор.

Завдання 26

Односкладне речення:

Приклади:

1. Означено-особове.	А. І знову не буде в думках моїх ні мук, ні страждань, ні плачу.
2. Неозначено-особове.	Б. Так шуміть же, гаї неозорі, і, сади, зацвітайте, як дим.
3. Узагальнено-особове.	В. Постанову громадську скасовано, землю зовсім забрано від Дениса.
4. Безособове.	Г. Як і батьків, прізвища не вибирають.

1	
2	
3	
4	

- Д. На полянах поміж дубами викосили траву: свіжіша ще лежить у покосах, а давнішу згорнули в копички.

Завдання 27

Відокремлений член
речення:

Приклади:

1. Означення.	А. Голос його був не рокований, а, навпаки, бадьорий та глузливий.
2. Прикладка.	Б. Пахне грибами й медом, вогкістю пахне тією, що, oprіч назви осiнь, немає iменi їй.
3. Обставина.	В. Стривожені світлом, звiрятка заворушилися, збилися в одну купку.
4. Додаток.	Г. Венера, як правдива мати, для сина рада все оддати.
Д. Хлопчики сиділи на крутому березі, звисивши ноги, і, стежачи за вудочками, вели тиху розмову.

1	
2	
3	
4	

Прочитайте текст, виконайте подані після нього завдання 28-30, які передбачають вибір речення, що містить певне мовне явище (розділові знаки пропущені). Виберіть правильні відповіді (їх може бути одна, дві, три або більше). Номер вибраного речення позначте в таблиці знаком X.

Текст 2

1. Все у нас від нього від хліба. 2. А втім і самі ми кожен із нас дитина своїх батьків свого народу й хліба. 3. Людей які прийшли з доброю місією з чистим серцем чи з доброю новиною на нашій землі завжди зустрічали з хлібиною на вишитому рушнику. 4. Короваєм благословляли у довгу тепер уже двоєдину дорогу одружених молодят без хлібини не можна було зайти у новий дім. 5. Зрештою вся історія нашого народу пов'язана з історією хліба з мистецтвом його сіяти вирощувати косити молотити молоти розчиняти тісто пекти а коли хочете то й гречним вихованим ще з дитинства умінням його їсти. 6. Цілий цикл в якому є свої таємниці досвід розрахунок цикл за яким можна вимірювати літа людського життя. 7. Може тому так трепетно щемить у нас сучасників серце коли зачуємо прадавню пісню в якій дочка благає з чужини Якби мама знали яка в мене біда вони б передали горобчиком хліба...

Завдання 28

Речення з прямою мовою:

1	2	3	4	5	6	7

Завдання 29

Тире треба поставити в реченні:

1	2	3	4	5	6	7

Завдання 30.

Кому (коми) треба поставити в реченнях:

1	2	3	4	5	6	7

Варіант №5

Завдання 1-4 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише ОДНА ПРАВИЛЬНА. Виберіть правильну відповідь і підкресліть її, наприклад A.

Завдання 1

Визначте, у якому рядку в усіх словах є м'які приголосні:

- A. Пісня, світло, ранок, косуля, політ;
- Б. Дятел, сокира, листя, переліт, колиска;
- В. Дядько, лялька, няня, дяк, люлька;
- Г. Ведмідь, ряска, каченя, сопілка, мороз.

Завдання 2

Вкажіть, у якому рядку в усіх словах можливе чергування голосних звуків при словозміні чи словотворенні:

- A. Ворота, вісь, слово, болото, Харків;
- Б. Піч, чекати, вільний, порох, джерело;
- В. Брати, вікно, сон, смерть, ложечка;
- Г. Брехати, земля, гора, берег, лев.

Завдання 3

З'ясуйте, у якому рядку в усіх словах кількість букв відповідає кількості звуків:

- A. Антракт, стерильний, яблуко, копита, завіса;
- Б. Навіювати, пильний, боятися, спокуса, земля;
- В. Скоїти, завести, спокій, пень, кінь;
- Г. Їдять, щабель, розум, місто, розпестити.

Завдання 4

У якому рядку в усіх словах відбувається уподібнення приголосних звуків:

- A. Безжурний, принісши, зшивати, зчепити, зважся;
- Б. Ребро, журба, діжка, стегно, стіл;
- В. Сільський, пісня, кузня, спорт, стіна;
- Г. Радість, вишня, розповідь, казка, вітряк.

Прочитайте текст 1. Виконайте завдання 5-7 до нього.

1. Відомо, що мова кожного народу явище давнє, її коріння сягають у доісторичні часи. 2. Вона є найгеніальнішим наслідком матеріальної і духовної діяльності багатьох поколінь. 3. У великому творчому процесі народжується мова людини, а з нею і найміцніше природне єднання – суспільство, народ. 4. Нації без мов не існують, як не існують мови без

націй. 5. Зникнення з життя якоїсь форми розумного існування – це велика втрата для всього людства.

Завдання 5

Орфографічна помилка допущена в написанні слова:

- А. Не існують;
- Б. Процесі;
- В. Діяльності;
- Г. Розумного;
- Д. Єднання.

Завдання 6

Пунктуаційна помилка допущена в реченні:

- А. Першому;
- Б. Другому;
- В. Третьому;
- Г. Четвертому;
- Д. П'ятому.

Завдання 7

Вставним словом ускладнене речення:

- А. Першому;
- Б. Другому;
- В. Третьому;
- Г. Четвертому;
- Д. П'ятому.

Завдання 8 - 21 мають чотири варіанти відповідей, з яких лише ОДНА ПРАВИЛЬНА. Виберіть правильну відповідь і позначте її, наприклад A.

Завдання 8

Вкажіть, у якому рядку всі слова написано правильно:

- А. Сфотографувати, без клопоту, з шибок, з черги, душчий;
- Б. Безжурний, пісчаний, дьохтю, молодший, ложка;
- В. Стомиться, сцідити, косьба, просьба, книжка;
- Г. Борідка, ягідка, квітка, юшка, дужка.

Завдання 9

У якому рядку всі слова слід писати з апострофом:

- А. Поголів...я, безриб...я, горохв...яний, В...язьма, п...ють;

- Б. Торф...яний, без...язикий, пів...яблука, дит...ясла, пір...я;
- В. Об...ект, ін...екція, св...ятковий, Св...ятослав, роз...яснити;
- Г. Дзв...якнути, р...яст, арф...яр, сузір...я, подвір...я.

Завдання 10

Вкажіть, у якому рядку всі слова пишуться з «ь»:

- А. Прияз...нь, вічніс...ть, кіл...це, намороз..., Ткач...ов;
- Б. Вмивають...ся, присяд...те, майбутн...ого, миш...як, стан...те;
- В. Кур...йоз, медал...йон, компан...йон, інтерв...ю, тон...ший;
- Г. С...огодні, різ...бяр, брен...кіт, ател...є, нян...чити.

Завдання 11

Вкажіть, у якому рядку в усіх словах відбулося спрощення приголосних:

- А. Ненавис...ний, пес...ливий, хвас...ливий, свис...нути, тиж...невий;
- Б. Влас...ний, безвіз...ний, зліс...ний, гіган...ський, кіс...лявий;
- В. Тріс...нути, мас...ний, хворос...няк, виск...нути, пис...нути;
- Г. Сер...це, шелес...нути, гус...нути, ціліс...ний, радіс...ний.

Завдання 12

Виберіть рядок, у якому в усіх словах подвоюється буква *н*:

- А. Електрон...ий, ешелон...ий, лимон...ий, колон...ий, однозмін...ий;
- Б. Бездоган...ий, лавин...ий, смажен...ий, левин...ий, освітлен...ий;
- В. Антен...ий, годин...ик, огнен...ий, страшен...ий, священ...ик;
- Г. Олов'ян...ий, орлин...ий, зчеплен...ий, латун...ий, височен...ий.

Завдання 13

З'ясуйте, у якому рядку всі слова слід писати з префіксом *с-*:

- А. ...крутити, ...хвилювати, ...терти, ...кінчити, ...берегти;
- Б. ...бирати, ...вернути, ...ломити, ...різати, ...розуміти;
- В. ...повіщати, ...коїти, ...коротити, ...хибити, ...пекти;
- Г. ...палахнути, ...казати, ...чистити, ...цідити, ...цілити.

Завдання 14

Знайдіть рядок, у якому всі слова є однозначними:

- А. Корінь, операція, іти, збирати, хмара;
- Б. Бджола, префікс, вельвет, буквар, Дністер;
- В. Реакція, масштаб, лежати, гострий, їсти;
- Г. Атмосфера, білий, говорити, стояти, кипіти.

Завдання 15

Якими лексичними одиницями є підкреслені слова у сполученнях слів лист дуба – сталевий лист?

- А. Синонімами;
- Б. Паронімами;
- В. Антонімами;
- Г. Омонімами.

Завдання 16

Визначте, у якому рядку фразеологізми становлять синонімічний ряд:

- А. Зачепити за живе, зривати маску, розплющити очі, перемивати кісточки;
- Б. Очей не відірвати, ні в казці сказати ні пером написати, хоч з лица воду пий, писана красуня;
- В. Брати на себе, укривати ганьбою, врізати дуба, допікати до живого;
- Г. Обливати брудом, гав ловити, розкривати рота, собаку з'їсти.

Завдання 17

У якому рядку всі слова непохідні:

- А. Бігати, весна, білий, стіл, хата;
- Б. Білити, зачарований, хід, братський, радість;
- В. Темрява, глибина, сіруватий, знаходити, пустеля;
- Г. Біг, ходити, неспокій, дівчинонька, ручка.

Завдання 18

Виберіть рядок, у якому всі займенники змінюються за родами, числами, відмінками:

- А. Ніхто, себе, той, самий, ти;
- Б. Цей, котрийсь, абичий, ніякий, той;
- В. Ніскільки, воно, сам, себе, мій;
- Г. Стільки, абихто, ніщо, деякий, ваш.

Завдання 19

У якому рядку всі дієслова мають однакове граматичне значення способу?

- А. Дзвонять, чуєш, зраджу, будеш творити, запам'ятай;
- Б. Виготовив, скаже, повідомили, розрахуємось, здійснив би;
- В. Зібралися, нашіптує, біжимо, купатиметься, дорожчати;
- Г. Розрізняються, сниться, зацвів, будете кричати, серджусь.

Завдання 20

Словосполучення якого рядка утворено способом керування?

- А. Розумітися на красі, схожий на сонце, піклуватися по-батьківськи, недалеко від школи, п'ять років;
- Б. Серце матері, любити дітей, рідна школа, право будувати, плести з барвінку;
- В. Славити Батьківщину, пісня про щастя, потрібний людям, радісно дітям, готуватися до зустрічі;
- Г. Один із двохсот мільйонів, засівати житом, вчитися у старших, писати красиво, вищий від батька.

Завдання 21

Знайдіть речення, в якому інфінітив входить до складу складеного дієслівного присудка:

- А. Леся Українка прагнула поліпшити світ, звеличити людину.
- Б. Людина здавна примусила вітер служити собі.
- В. Трудно було дитині спіймати химерну мелодію пісні.
- Г. І ти не згадаєш того сироту... Кого ти без мови, без слова навчила очима, душею, серцем розмовлять.

У завданнях 22-24 впишіть друкованими літерами відповідь до таблиці, починаючи з першої клітинки зліва. Пам'ятайте: клітинок у таблиці буде більше, ніж букв у слові.

Завдання 22

Упишіть до таблиці форму орудного відмінка дробового числівника *шість* *десятих*.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Завдання 23

Прочитайте другу частину фразеологічних зворотів:

- дивитися правді в ...;
- куди ... дивляться;
- ... горять;
- робити великі....

В усіх фразеологічних зворотах на місці крапок уживається слово:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Завдання 24

З'ясуйте, від якого з наведених прикметників неможливо утворити ступені порівняння:

Лагідний, стійкий, вразливий, оранжевий, грандіозний, відважний, бережливий, величний.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Завдання 25-27 мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений буквою, і впишіть її в таблицю. У відведені клітинки впишіть відповіді великими друкованими літерами.

Завдання 25

Відокремлений член речення:

Приклади:

1. Означення.	А. Винуватці тої катастрофи – два хлопчики літ семи-восьми та п'ятиліток-дівчинка – наче не чули сердитого материного поклику.
2. Прикладка.	Б. Дорогу до кращих результатів запиняє нам та ж сама темнота молдуван, бо, замість помагати нам у боротьбі, вони шкодять їй, причиняються до розповсюдження філоксери.
3. Обставина.	В. Лиш народи, явлені у Слові, достойно жити можуть на землі.
4. Додаток.	Г. Не вам, в мережаній лівреї донощики і фарисеї, за правду пресвятую стать.
Д. І зовсім інша річ, коли він сам, позичивши в сірка очей, поспішає до тебе на берег.

1	
2	
3	
4	

Завдання 26

Односкладне речення:

Приклади:

1. Означено-особове.
2. Неозначено-особове.
3. Узагальнено-особове.
4. Безособове.

- А. Коли тебе шанують, шануйся й сам.
- Б. На те й ходиться біля винограду, на те й працюється, щоб мати користь.
- В. Коли лежиш в полі лицем до неба і вслухаєшся в многоголосу тишу полів, то помічаєш, що в ній щось є не земне, а небесне.
- Г. Ото ж тая дівчинонька, що сонна блудила: отакуто їй причину ворожка зробила.
- Д. А ти не заплачеш, а ти не побачиш, як ворон клює ті карії очі.

1	
2	
3	
4	

Завдання 27

Вид підрядного речення:

Приклади:

1. Підрядне допустове.
2. Підрядне наслідкове.
3. Підрядне міри і ступеня.
4. Підрядне умови.

- А. Лукаш хоч надрізати ножем березу, щоб сточити сік.
- Б. Дарма що серце чує гострий біль – я прагну знов у шторми й дальні рейси.
- В. Аби можна було прикупити розуму, як сала на ярмарку, прикупив би його цілу бодню.
- Г. Погода стояла тепла і сонячна, так що, шибки на вікнах аж миготіли.
- Д. Молодиця йде замашистою ходою, аж стара ледве поспіває за нею.

1	
2	
3	
4	

Прочитайте текст, виконайте подані після нього завдання 28-30, які передбачають вибір речення, що містить певне мовне явище (розділові знаки пропущені). Виберіть правильні відповіді (їх може бути одна, дві, три або більше). Номер вибраного речення позначте в таблиці знаком X.

Текст 2

1. Для селянина лелека був першим другом і радником. 2. У багатьох оселях поруч з якими він селився його вважали мало не членом сім'ї. 3. Давно помічено що коли лелеки спізнюються з відльотом то зима очікується тепла а якщо поспішають чекай морозів. 4. Їх приліт навесні це перший сигнал час висівати ярі копати городи. 5. Вважалося що коли хто в березні першим побачить лелеку і тричі присяде той щасливо проживе рік. 6. Лелеко лелеко чи до осені далеко запитували у черногузів діти. 7. Люди оберігали і захищали свого пернатого друга від усіляких незгод.

Завдання 28

Речення з прямою мовою:

1	2	3	4	5	6	7
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Завдання 29

Тире треба поставити в реченні:

1	2	3	4	5	6	7
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Завдання 30

Кому (коми) треба поставити в реченнях:

1	2	3	4	5	6	7
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Варіант №6

Завдання 1-14 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише **ОДНА ПРАВИЛЬНА**. Виберіть правильну відповідь і підкресліть її, наприклад A.

Завдання 1

Літеру С треба написати в усіх словах рядка:

- A. ...найшов, ... казати, ...грішити;
- Б. Не..казаний, ...питати, ...хитрив;
- В. Не...рівняний, ...хилитися, ...фотографувати;
- Г. Бе..смертя, не...кінчений, ро...христаний.

Завдання 2

М'який знак не пишеться в усіх словах рядка:

- A. Козац...кий, писар..., піч...;
- Б. Глян...те, Хар...ків, вісім...;
- В. Любов..., матір...ю, мен...ший;
- Г. Кін...чик, тон...ший, різ...бяр.

Завдання 3

Подвоєння літер НЕ відбувається в усіх словах рядка:

- A. Зайчен...я, мит...ю, блажен...й;
- Б. Знан...ь, цуцен...я, питан...я;
- В. Розріс...я, волос...я, стомлен...ий;
- Г. Сказан...ий, юн...ий, з чест...ю.

Завдання 4

Через ДЕФІС пишуться всі слова рядка:

- A. Сільсько/господарський, обліково/фінансовий, кисло/солодкий;
- Б. Прямо/протилежний, 18/річний, жар/птиця;
- В. Пів/огірка, військово/морський, Москва/ріка;
- Г. Науково/технічний, м'ясо/молочний, кіловат/година.

Завдання 5

Літеру Е треба писати в усіх словах рядка:

- A. Пр...зидент, пр...мудрий, пр...стиж;
- Б. Пр...зентація, пр...м'єра, пр...зер;
- В. Пр...д'явити, пр...дставник, пр...мітив;
- Г. Пр...вабливо, пр...красний, пр...дикат.

Завдання 6

РАЗОМ пишуться всі прислівники рядка:

- А. Поза/торік, уві/сні, по/двоє;
- Б. Тим/часово, на/віки, аби/то;
- В. В/зимку, до/пізна, аби/куди;
- Г. Тільки/що, на/тщесерце, що/сили.

Завдання 7

Частка НЕ пишеться окремо з усіма словами рядка:

- А. Не/долюблювати, не/дописаний, не/любить;
- Б. Не/знайомий, не/такий, не/ви;
- В. Не/відомий, не/здатний, не/треба;
- Г. Зовсім не/знайомий, не/може, не/вчить.

Завдання 8

Подвоєння літер ВІДБУВАЄТЬСЯ у всіх словах іншомовного походження:

- А. Хоб...і, пан...о, Гол...андія;
- Б. Брут...о, віл...а, ір...еальний;
- В. Ап...арат, Ізабел...а, шос...е;
- Г. Ак...умуляція, нет...о, Мюл...ер.

Завдання 9

Літера і пишеться в усіх словах рядка після шиплячих та задньоязикових:

- А. Суш...ння, надвеч...р, б'юч...сь;
- Б. Ш...стнадцять, щ...чка, ч...тати;
- В. Вигораюч..., корч...лася, задач...;
- Г. Г...ркий, ж...ноцтво, палаюч... (очі).

Завдання 10

Спрощення НЕМАЄ в групах приголосних слів у рядку:

- А. Випус...ний, хвас...ливий, студен...сякий;
- Б. Аген...ство, свис...нути, чес...ний;
- В. Контрас...ний, щас...ливий, захис...ник;
- Г. Тиж...невий, гіган...ський, шіс...надцять.

Завдання 11

Закінчення О у формі кличного відмінка мають усі іменники в рядку:

- А. Микол..., завод..., кра...;
- Б. Озер..., калин..., мор...;
- В. Країн..., сестр..., хат...;
- Г. Харков..., дядьк..., наді... .

Завдання 12

КОЖЕН із варіантів поданих в дужках синонімів можливий у реченні:

- А. Десять(відсотків, процентів) фруктів цього річного врожаю відправлено до дитячих будинків.
- Б. Депутат (говорив, патякав) чітко, зрозуміло й дотепно.
- В. Батько (їв, жер) поважно, якимось ніби аристократично.
- Г. Знову росіянин полетів (у космос, всесвіт).

Завдання 13

Фразеологічний зворот ужитий у реченні:

- А. Прибуток розраховується на душу населення.
- Б. Її розповідь брала за душу, змушувала людей плакати.
- В. Лаврін зажурено подибавав додому.
- Г. Антиподом Чіпки є дрібний власник Грицько.

Завдання 14

Виділене слово вжите в прямому значенні:

- А. Її **срібний** голос пізнали відразу.
- Б. До кімнати увійшов **схвильований** Роман.
- В. **Шовкова** трава правила йому за постіль.
- Г. **Невміте** небо було таким сірим і холодним.

Прочитайте текст. Виконайте завдання 15-17 до нього.

1) В Україні росте липа *сердцелиста*, європейська і крупнолиста. 2) Трохи *не доїжджаючи* до саду, вони встали з воза і пішли пішки. 3) Його улюбленим числом було *шістнадцять*: стільки разів він був у горах. 4) *Сонце* й спека в'ялили тіло, тому працювали лише увечері, коли ставало прохолодніше. 5) *Хворостняк*, між іншим, ставав дедалі густішим.

Завдання 15

Орфографічна помилка допущена в написанні слова:

- А. Сердцелиста;
- Б. Не доїжджаючи;
- В. Шістнадцять;
- Г. Сонце;
- Д. Хворостняк.

Завдання 16

Пунктуаційна помилка допущена в реченні:

- А. Першому;
- Б. Другому;
- В. Третьому;
- Г. Четвертому;
- Д. П'ятому.

Завдання 17

Вставним словом ускладнене речення:

- А. Перше;
- Б. Друге;
- В. Третє;
- Г. Четверте;
- Д. П'яте.

Завдання 18-25 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише ОДНА ПРАВИЛЬНА. Виберіть правильну відповідь і підкресліть її, наприклад А.

Завдання 18

Применник вжито не вірно:

- А. Посібник *по* фізиці;
- Б. Гуляти *по* місту;
- В. Поїхати *до* міста;
- Г. Тричі *на* день.

Завдання 19

Виділене слово є сполучником і його слід писати разом:

- А. Мови **про/те** в нас не було.
- Б. Дитина сховалася **за/те** дерево.
- В. **Та/ж** думка і мені не давала спокою.
- Г. **Що/б** бути щасливим, треба й самому багато працювати.

Завдання 20

Не є однорідними члени речення (розділові знаки пропущені):

- А. Під вікнами посадила Галя бузку любистку півників та півонії.
- Б. Дивом див було, що те пискляве рожеве безпомічне – то і є людина.
- В. Стояла дівчина на видноті – ставна вродлива.
- Г. Ми їхали порожньою рудуватою дорогою.

Завдання 21

Простим є речення:

- А. Рапгом ззду я почув голос, чистий і гармонійний.
- Б. Що для безсмертя народилось, від зброї смертних не помре.
- В. Луки зазеленіли, і груша біля хати вбралася в листву.
- Г. Дуже розлився Дніпро, затопив луки, і налетіли птахи з далеких країв.

Завдання 22

Немає частки в рядку:

- А. Дарма що холодно;
- Б. Не бракує вміння;
- В. Гарна, немов царівна;
- Г. Тільки-но зайшли.

Завдання 23

Неправильно утворена форма наказового способу:

- А. Стань;
- Б. Станьмо;
- В. Станьте;
- Г. Станемо.

Завдання 24

Поширене означення не відокремлюється комами в реченні (розділові знаки пропущені):

- А. Рожевим цвітом радісно залиті шумлять сади...
- Б. Місто освітлене вогнями лежало в долині.
- В. Осяяні сонцем гори блищать їм кедри і сосни казки шелестять.
- Г. Хороший студент він користувався особливою повагою в колективі.

Завдання 25

Обставина причини Є в реченні:

- А. Дівчина сиділа замислившись.
- Б. Не втомлюючись, молодий і здоровий хлопець міг працювати довго.
- В. Всупереч повідомленням синоптиків, зима видалась морозна й сніжна.
- Г. Нічого сидіти, склавши руки.

Завдання 26-30 мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і впишіть її в таблицю. У відведені клітинки бланка відповідей упишіть великі друковані літери.

Завдання 26

Односкладне речення:

Приклади:

1. Означено-особове.

А. Що посієш, те й пожнеш.

2. Неозначено-особове.

Б. Без мови рідної, юначе, й народу нашого нема.

3. Узагальнено-особове.

В. В університеті не палять!

4. Безособове.

Г. Сад і тіні, тишина, очі сині край вікна.

Д. Може, на зорі літатимеш, сину?

1	
2	
3	
4	

Завдання 27

Відокремлений член речення:

Приклади:

1. Означення.

А. На високому березі, з обшитою каменем набережною, стояло село, незруйноване, мирне.

2. Прикладка.

Б. Так, війни проходять, а герої залишаються й вічно слугують своєму народові.

3. Обставина.

В. А я не знаю нічого ніжнішого, окрім берези.

4. Додаток.

Г. Павло плакав, не помічаючи власних сліз, втупившись затуманеним поглядом кудись у вікно.

Д. До кімнати увійшла дочка, гарна молодичка років тридцяти.

1	
2	
3	
4	

Завдання 28

Вид підрядного речення:

Приклади:

1. Означальне.

А. В важкі хвилини скорбі та недуг я тихо йшов, куди гляділи очі.

2. З'ясувальне.

Б. Так тихо сходить місяця підкова, що аж завмерли гори та ліси.

1	
2	
3	
4	

3. Обставинне місця. В. Віги, що були притрушені снігом зливались над головами в сіру оксамитову шаль.
4. Обставинне способу дії. Г. Незважаючи на холодну дощову погоду, загін вирушив у похід.
Д. Потім добродії почали клопотатися, щоб прийняти Шевченка до академії.

Завдання 29

Правильним є тлумачення фразеологізму:

Фразеологізми:

Значення:

1. Кіт наплакав

- А. Не дуже гарно;
Б. Не дуже мало;
В. Хитро і вміло;
Г. Дуже мало.

2. Хапати зірки з неба

- А. Відрізнитися винятковими здібностями, розумом; зробити щось визначне;
Б. Зробити військову кар'єру;
В. Великі досягнення у спорті;
Г. Займатися астрологією.

1	
2	
3	
4	

3. Сідати не у свої сани

- А. Займати чужу посаду;
Б. Не розуміти суть справи;
В. Братися не за свою справу;
Г. Не мати достатніх коштів.

4. Душа (серце) не на місці

- А. Хтось з хворим серцем;
Б. Хтось схвилюваний, почуває себе дуже неспокійно;
В. Хтось, котрий великодушно пробачає;
Г. Хтось дуже заклопотаний.

Завдання 30

Визначте, якою частиною мови є **виділені** слова в реченні (цифра позначає саме це слово).

(1) *Здавши* документи в штаб, Черниш, (2)*перш ніж* іти в батальйон, з'явився, за (3) *офіцерським* звичаєм, відрекомендуватись (4) *командирові* полку.

- А. Іменник;
- Б. Прикметник;
- В. Дієприкметник;
- Г. Дієприслівник;
- Д. Прийменник;
- Е. Сполучник.

1	
2	
3	
4	

Варіант №7

Завдання 1-14 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише **ОДНА ПРАВИЛЬНА**. Виберіть правильну відповідь і підкресліть її, наприклад A.

Завдання 1

Літеру С треба написати в усіх словах рядка:

- A. ...радіти, ...хотіти, ...берегти;
- Б. ...кликати, ро...питати, ...хопити;
- В. ...пекти, ...гребти, ...крутити;
- Г. ...писати, ...хил, ...колихнути.

Завдання 2

М'який знак не пишеться в усіх словах рядка:

- A. Брин...чати, він...ця, шприц...;
- Б. Німец...кий, волин...ський, мен...ший;
- В. Буд...те, писар..., любов...ю;
- Г. Секретар..., ін...ший, Уман...щина.

Завдання 3

Подвоєння літер НЕ відбувається в усіх словах рядка:

- A. Молодіст...ю, знан...ь, жмен...я;
- Б. Маз...ю, брил...я, огнен...ий;
- В. Варен...ий, незадоволен...ий, їдальн...я;
- Г. Веснян...ий, зроблен...ий, осін...ій.

Завдання 4

Через ДЕФІС пишуться всі слова рядка:

- A. Старо/слов'янський, далеко/глядний, свят/вечір;
- Б. Часто/густо, прем'єр/міністр, гіркувато/солоний;
- В. Синьо/окий, Гуляй/поле, історико/культурний;
- Г. Сміттє/збірник, важко/атлет, пів/Харкова.

Завдання 5

Літеру Е треба писати в усіх словах рядка:

- A. Пр...красно, пр...вабливий, пр...ускіпливий;
- Б. П...р...важно, пр...буття, пр...крутити;
- В. Пр...зирство, пр...стол, пр...подобний;
- Г. Пр...браний, пр...бігти, п...р...гони.

Завдання 6

РАЗОМ пишуться всі прислівники рядка:

- А. У/гості, ні/коли, коли/небудь;
- Б. На/щастя, що/дня, де/інде;
- В. На/жаль, до/сита, по/військовому;
- Г. С/пересердя, в/голос, від/коли.

Завдання 7

Частка НЕ пишеться окремо з усіма словами рядка:

- А. Не/вдячний, не/дослухається, не/раз;
- Б. Не/при людях, не/треба, не/зробить;
- В. Не/зважаючи на, не/той, не/мовля;
- Г. Не/абиякий, не/по-моєму, не/може.

Завдання 8

Подвоєння літер ВІДБУВАЄТЬСЯ у всіх словах іншомовного походження:

- А. Пан...о, Шел...і, груп...а;
- Б. Аб...акан, тер...аса, біл...ь;
- В. Філіп...іни, Тал...ін..., нет...о;
- Г. Бон..., ап...озитивний, Мухам...ед.

Завдання 9

Літера І пишеться в усіх словах рядка після шиплячих та задньоязикових:

- А. Свіж...сть, чуж...сінький, ч...пати;
- Б. Височ...нь, ш...сть, г...ря;
- В. Ж...то, щ...рий, тих...ший;
- Г. К...слий, невмирущ...й, г...рка.

Завдання 10

Спрощення НЕМАЄ в групах приголосних слів у рядку:

- А. Зап'яс...ний, пропус...ний, контраст...ний;
- Б. Реміс...ник, шіс...надцять, чес...ний;
- В. Віс...ник, тиж...невий, проїз...ний;
- Г. Умис...ний, форпос...ний, якіс...ний.

Завдання 11

Закінчення О у формі кличного відмінка мають усі іменники в рядку:

- А. Пісн..., дівчин..., мор...;
- Б. Оксан..., бджілк..., мам...;
- В. Дол..., весн..., лелек...;
- Г. Галин..., дочк..., земл....

Завдання 12

КОЖЕН із варіантів поданих в дужках синонімів можливий у реченні:

- А. (Обличчя, пика) відвідувача почервоніло(а).
- Б. На (лобі, чолі) хлопця вискочила велика гуля.
- В. (Губи, уста) матері шепотіли молитву.
- Г. Південна Америка – (батьківщина, вітчизна) картоплі.

Завдання 13

Фразеологічний зворот ужитий у реченні:

- А. Друге місце на олімпіаді з української – це стало його першою ластівкою у подальших перемогах.
- Б. Династія Романових у Росії правила три століття.
- В. Заспівали його улюблену пісню.
- Г. Прилетіли перші ластівки.

Завдання 14

Виділене слово вжите в прямому значенні:

- А. Зимовий вечір ткав своє **полотно**.
- Б. **Полотно** залізної дороги в цьому місці було пошкоджено.
- В. На стіні музею висіло знайоме мені **полотно**.
- Г. Кайдашиха тонке **полотно** сховала до скрині.

Прочитайте текст. Виконайте завдання 15-17 до нього.

1. Та, мабуть, над усе *до загину* треба віри людині в людину. 2. *Додому* друзі йшли вже значно швидше. 3. *На дворі* було ще темно. 4. Море все зруйнувало *дощенту*. 5. А *згори* кружляючи падали сніжинки.

Завдання 15

Орфографічна помилка допущена в написанні слова:

- А. До загину;
- Б. Додому;
- В. На дворі;
- Г. Дощенту;
- Д. Згори.

Завдання 16

Пунктуаційна помилка допущена в реченні:

- А. Першому;
- Б. Другому;
- В. Третьому;
- Г. Четвертому;
- Д. П'ятому.

Завдання 17

Вставним словом ускладнене речення:

- А. Перше;
- Б. Друге;
- В. Третє;
- Г. Четверте;
- Д. П'яте.

Завдання 18-25 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише ОДНА ПРАВИЛЬНА. Виберіть правильну відповідь і підкресліть її, наприклад А.

Завдання 18

Прийменник вжито не вірно:

- А. *Про* всякий випадок;
- Б. *При* умові;
- В. *На* всяк випадок;
- Г. *Через* вас.

Завдання 19

Виділене слово є сполучником і його слід писати разом:

- А. Життя таке коротке – **то/ж** спішімо робити добро.
- Б. **За/те** ми любимо свою Вітчизну, що вона - своя.
- В. Вночі все **та/ж** декорація світу: море, гори, місяць.
- Г. Молодий бичок крутить головою, **при/чому** ланцюг бряжчить.

Завдання 20

Не є однорідними члени речення (розділові знаки пропущені):

- А. Над містечком стояла тиха місячна літня ніч.
- Б. Усе навкруги застеляла вечірня пахуча мла.
- В. Люблю українську і китайську кухні.
- Г. За шкільними партами схилились чорняві біляві русяві голівки.

Завдання 21

Простим є речення:

- А. Василь згадав ті верби, під котрими він колись гуляв, і потягся на музики.
- Б. Отже, капітал – не особиста, а суспільна сила.
- В. У лісах йому зайшло сонце, і почали виходити зорі.
- Г. Минали літа – росли сини.

Завдання 22

Немає частки в рядку:

- А. Поки що працюю;
- Б. Не раз зустрічалися;
- В. Якби ви знали;
- Г. Так-таки і пішов.

Завдання 23

Неправильно утворена форма наказового способу:

- А. Пробач;
- Б. Пробачте;
- В. Пробачмо;
- Г. Пробачимо.

Завдання 24

Поширене означення не відокремлюється комами в реченні (розділові знаки пропущені):

- А. Це були неприємні і страшні озера з чорною водою і чорними торф'яними берегами.
- Б. Деревця молоді укриті білим пухом тихенько сплять над Волгою в снігу...
- В. Дезорганізований раптовістю нічної атаки ворог не встиг учинити скільки-будь сильного опору.
- Г. Густа мряка чорним запиалом єднала з небом спалену сонцем полонину.

Завдання 25

Обставина причини Є в реченні:

- А. Довго бурхала хуртовина, не затихаючи.
- Б. Через ліс, звиваючись, лягла вузька дорога.
- В. Людина ішла на смерть, високо піднявши голову.
- Г. Натомившись, спить його рідна єдина дитина.

Завдання 26-30 мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і впишіть її в таблицю. У відведені клітинки бланка відповідей упишіть великі друковані літери.

Завдання 26

Односкладне речення:

1. Означено-особове.
2. Неозначено-особове.
3. Узагальнено-особове.
4. Безособове.

Приклади:

- А. Удосвіта встанеш – більше діла зробиш.
- Б. У штабі Черниша трохи знали.
- В. Як чудесно жити, як творить чудесно!
- Г. Відчиняю квартиру, вдихаю свіже морозне повітря.
- Д. А тим часом весною пахне.

1	
2	
3	
4	

Завдання 27

Відокремлений член речення:

1. Означення.
2. Прикладка.
3. Обставина.
4. Додаток.

Приклади:

- А. Сьогодні навіть Брянський, завжди стриманий і замкнутий, охоче відкривався товаришам.
- Б. Аспарагус і традисканція, так звані ампельні рослини, стали для Зої найулюбленішими у господарстві.
- В. Сухі листки спадали з дерев і, черкаючись один об один, створювали ледь уловлюваний шум.
- Г. І перебралась вона до дочки, бо в неї не було родини, окрім дочки-єдиниці.
- Д. А злива так само швидко почала відходити, як і надійшла.

1	
2	
3	
4	

4. До сьомого
поту

- А. Робити все дуже вдало;
- Б. Працювати професійно;
- В. Працювати важко, але не професійно;
- Г. Багато працювати, до знемоги.

Завдання 30

Визначте, якою частиною мови є виділені слова в реченні (цифра позначає саме це слово):

У час (1)*найвищого* розквіту культури українського (2)*бароко* було збудовано (3)*перший* поверх Софійської дзвіниці, прийдіть і погляньте, яка (4)*ж* це краса!

- А. Іменник;
- Б. Прикметник;
- В. Прислівник;
- Г. Числівник;
- Д. Частка;
- Е. Сполучник.

1	
2	
3	
4	

Варіант №8

Завдання 1-14 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише **ОДНА ПРАВИЛЬНА**. Виберіть правильну відповідь і підкресліть її, наприклад A.

Завдання 1

Літеру С треба написати в усіх словах рядка:

- A. ...томлений, ро...мінати, чере...плічник;
- Б. Бе...кінечний, ...перечатися, ро...кладати;
- В. Бе...край, ...тиснути, ...гаслий;
- Г. ...повідатися, ...хвильований, не...казанний.

Завдання 2

М'який знак не пишеться в усіх словах рядка:

- A. Бояз...кий, перевір..., Натал...чин;
- Б. Різ...кий, спіл...ник, місц...;
- В. Кін..., лікар..., голуб...;
- Г. Ін...ший, дон...чин, піч....

Завдання 3

Подвоєння літер НЕ відбувається в усіх словах рядка:

- A. Вітальн...я, щоден...о, роз...найомитися;
- Б. Мільйон...ий, молодіс...тю, Поліс...я;
- В. Повніс...тю, жмен...я, захоплен...ий;
- Г. Невин...ий, бездоган...ий, щаст...я.

Завдання 4

Через ДЕФІС пишуться всі слова рядка:

- A. Пів/України, будь/коли, кінець/кінцем;
- Б. Розтяг/стиснення, тихо/тихо, казна/який;
- В. Що/небудь, пів/огірка, діаметрально/протилежний;
- Г. Світло/водо/лікування, гей/гей, кіловат/година.

Завдання 5

Літеру Е треба писати в усіх словах рядка:

- A. Завм...рати, пр...д'явити, Пр...балтика;
- Б. Пр...рода, пр...вабливо, лож...чка;
- В. Мар...во, пр...краси, п...рила;
- Г. Пр...дтеча, сон...чко, бр...хати.

Завдання 6

РАЗОМ пишуться всі прислівники рядка:

- А. Що/вечора, на/далі, на/роз хват;
- Б. По/чім, ані/теленя, поки/що;
- В. В/купі, раз/у/раз, по/перше;
- Г. Як/найкраще, по/троє, у/двох.

Завдання 7

Частка НЕ пишеться окремо з усіма словами рядка:

- А. Не/дуже, не/зручно, не/веселий;
- Б. Не/мій, не/сміється, не/дозволений;
- В. Не/широкий, не/з'ясовані, не/поспішаючи;
- Г. Не/пахнуть, не/можна, зовсім не/цікавий.

Завдання 8

Подвоєння літер ВІДБУВАЄТЬСЯ у всіх словах іншомовного походження:

- А. Нет...о, Шіл...ер, грип...;
- Б. Пан...о, тер...аса, Міс...урі;
- В. Ніц...а, ін...овація, ван...а;
- Г. А...позитивний, тер...арій, барок...о.

Завдання 9

Літера і пишеться в усіх словах рядка після шиплячих та задньоязикових:

- А. Ч...стий, г...ркий, вч...ти;
- Б. Бдж...лка, пекуч...сть, ч...пати;
- В. Щ...чка, творч...сть, площ...на;
- Г. Ш...стсот, ж...ноч...й, сміюч...сь.

Завдання 10

Спрощення НЕМАЄ в групах приголосних слів у рядку:

- А. Хворос...няк, учас...ник, балас...ний;
- Б. Ремісниц...во, пес...ливий, студен...ський;
- В. Зап'яс...ний, турис...ський, чес...ний;
- Г. Форпос...ний, проїз...ний, улес...ливий.

Завдання 11

Закінчення У у формі кличного відмінка мають усі іменники в рядку:

- А. Син..., батьк..., дід...;
- Б. Гриц..., хлопч..., лейтенант...;
- В. Колег..., Ярослав..., слухач...;
- Г. Харков..., вулиц..., тат... .

Завдання 12

КОЖЕН з варіантів поданих в дужках синонімів можливий у реченні:

- А. Все, про що говорила Галя, Степан брав (близько, недалеко) до серця;
- Б. Мій батько все життя чесно заробляв (гроші, капітал);
- В. (Кістяк, скелет) його винаходу і був саме у тій програмі;
- Г. Так сталося, що саме цигани часто (дурять, обманюють) людей.

Завдання 13

Фразеологічний зворот ужитий у реченні:

- А. Потім збіглися люди і почали дивуватись;
- Б. І кури, і малі курчата клювали зерно разом;
- В. На цій лекції дехто навіть носом клював;
- Г. Написана олією картина висіла над роялем.

Завдання 14

Виділене слово вжите в прямому значенні:

- А. **Чайник** закипів, і Катя розлила усім чай;
- Б. Її **роботяці** руки ніколи не знали спочинку;
- В. Приїхав батько – відразу **море** радості;
- Г. Рідна мати завжди **пожаліє** й приголубить.

Прочитайте текст. Виконайте завдання 15-17 до нього.

1. Я син свого часу і весь належу сучасникам своїм. 2. Сосновий ліс майже повністю був спиляний і вивезений до Німеччини. 3. Ще з юнацьких літ І. Гончар був національно свідомою людиною. 4. Єднаймося усім миром і родом у святому ореолі рідної неньки України!. 5. У кожному ділі є свої майстри і своє так би мовити натхнення.

Завдання 15

Орфографічна помилка допущена в написанні слова:

- А. Сучасникам;
- Б. Спиляний;
- В. Німеччини;
- Г. Юнацьких;
- Д. Ореолі.

Завдання 16

Пунктуаційна помилка допущена в реченні:

- А. Першому;

- Б. Другому;
- В. Третьому;
- Г. Четвертому;
- Д. П'ятому.

Завдання 17

Вставним словом ускладнене речення:

- А. Перше;
- Б. Друге;
- В. Третє;
- Г. Четверте;
- Д. П'яте.

Завдання 18-25 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише ОДНА ПРАВИЛЬНА. Виберіть правильну відповідь і підкресліть її, наприклад А.

Завдання 18

Прийменник вжито не вірно:

- А. Із-за вас;
- Б. Від самої згадки;
- В. До смаку;
- Г. Через необережність.

Завдання 19

Виділене слово є сполучником і його слід писати разом:

- А. **За/те** оповідання його похвалили.
- Б. **Про/те** діло вони більше ніколи не згадували.
- В. Дай мені, Вітчизно, та для пісні сили, **що/б** тебе в цій пісні славить і любить.
- Г. **Що/б** я не говорив, вона не повірить.

Завдання 20

Не є однорідними члени речення (розділові знаки пропущені):

- А. Перед очима розстилася широкий рівний степ увесь укритий то виноградом то пшеницею то кукурудзою то зеленою травою.
- Б. Прокинувся чоловік ні світ ні зоря і хоч тобі очі виколи.
- В. Ми часто робимо дурниці думками вчинками пером...
- Г. Лекцію прочитав О. Черевко ректор ХДУХТ доктор технічних наук професор.

Завдання 21

Простим є речення:

- А. Пам'ятаєте, який у мене веселий дід був?
- Б. Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила.
- В. То дощ, то сніг, то знову дощ, і листя лопотіло.
- Г. А тим часом місяць пливе оглядять і небо, і зорі, і землю, і море.

Завдання 22

Немає частки в рядку:

- А. Якщо хочеш – заходь;
- Б. Хай живе мій народ;
- В. Ходи ж зі мною;
- Г. Чим би то вас утішити.

Завдання 23

Неправильно утворена форма наказового способу:

- А. Пиши;
- Б. Пишімо;
- В. Пишемо;
- Г. Пишіть.

Завдання 24

Поширене означення не відокремлюється комами в реченні (розділові знаки пропущені):

- А. Ось повільно бредуть хмарки схожі на білих лебедів.
- Б. Цим виготовленим спеціально для мене подарунком я дорожу найбільше.
- В. І сама Галя з чудовими очима з народною пісню з голосом як шовк дуже підходила під його ідеал.
- Г. Атоли тобто кільцевидні коралові острови трапляються найчастіше у Тихому океані.

Завдання 25

Обставина причини Є в реченні:

- А. Дівчина співала гарно і чисто.
- Б. Привітавшись, гості заходили до хати.
- В. Вночі скрипів і осипався клен.
- Г. Сонце, поволі спускаючись на захід, більшає, немов росте.

Завдання 26-30 мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і впишіть її в таблицю. У відведені клітинки бланка відповідей упишіть великі друковані літери.

Завдання 26

Односкладне речення:

1. Означено-особове.
2. Неозначено-особове.
3. Узагальнено-особове.
4. Безособове.

Приклади:

- А. Попав, як сліпий на стежку.
- Б. Нас зустрічають хлібом-сіллю.
- В. Не їсться, не п'ється і серце не б'ється.
- Г. Чи довго, браття, будете мовчати?
- Д. Яка краса відродження країни!

1	
2	
3	
4	

Завдання 27

Відокремлений член речення:

1. Означення.
2. Прикладка.
3. Обставина.
4. Додаток.

Приклади:

- А. Шевченко, відомий всьому світові поет, для України – зірка першої величини.
- Б. Сашко, наперекір усьому світові й усім людям, був дуже щасливий.
- В. Промовила конвалія: «Прощай, гаю милий!»
- Г. На його дворі, замість похилої, старої хатини, стояв веселий новий будинок.
- Д. Горять в росі ранкові доли, багаті різнобарв'ям трав.

1	
2	
3	
4	

Завдання 28

Вид підрядного речення:

1. Означальне.
2. З'ясувальне.

Приклади:

- А. Орудював він косою, як добрий маляр пензлем, - легко і вправно.
- Б. Та я щасливий тим, що маю

3. Обставинне місце.
4. Обставинне.
спосіб дії.

- справжніх друзів.
В. І все, куди не йду,
холодні трави сняться.
Г. ...А більший меншого
тусає та ще й б'є,
затим що сила є.
Д. В імлістій долині, що осіяна
срібним промінням місяця, стояли
лани золотого жита й пшениці.

1	
2	
3	
4	

Завдання 29

Правильним є тлумачення фразеологізму:

- Фразеологізми:
1. Зробити з мухи
вола

Значення:

- А. Зробити щось значне, чого не
могли зробити раніше;
Б. Дуже перебільшувати щось;
В. Одна з циркових вистав;
Г. Значний, довгоочікуваний успіх.

2. Сухим вийти
з води

- А. Працювати водолазом;
Б. Зробити щось гарне, але
так, щоб не дізналися,
хто зробив;
В. Уникнути небажаної
роботи;
Г. Уникнути заслуженого
покарання, залишатися безкарним.

1	
2	
3	
4	

3. Велике серце

- А. Мати злість на когось;
Б. Хвороба серця;
В. Хтось здатен гаряче й дуже
відчувати, бути чуйним, добрим;
Г. Закохана людина.

4. Варфоломійська
ніч

- А. Будь-яка трагічна історична подія;
Б. Масове, жорстоке побиття
беззахисних людей;
В. Коли цілу ніч іде дощ;
Г. Сюжет із Біблії.

Завдання 30

Визначте, якою частиною мови є **виділені** слова в реченні (цифра позначає саме це слово):

(1)*З-поміж* (2)*безлічі* книг, з якими має справу історія світової літератури, (3)*поодинокі* виділяються ті, (4)*що* ввібрали в себе науку віків і мають для народу значення заповітне.

- А. Іменник;
- Б. Прислівник;
- В. Прийменник;
- Г. Частка;
- Д. Сполучник;
- Е. Займенник.

1	
2	
3	
4	

Варіант № 9

Завдання 1-14 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише **ОДНА ПРАВИЛЬНА**. Виберіть правильну відповідь і підкресліть її, наприклад A.

Завдання 1

Літеру С треба написати в усіх словах рядка:

- A. Бе...пека, ...сипати, ...хотіти;
- Б. ...касувати, ...порядити, ...хвалити;
- В. ...хилитися, ...шити, ро...хитати;
- Г. ...казати, ...твердити, ро...казати.

Завдання 2

М'який знак не пишеться в усіх словах рядка:

- A. С...віт, (на)сторін...ці, палац...;
- Б. Радіс...т..., ніч..., місц...;
- В. Яч...мін..., торіш...ній, дон...чин;
- Г. Корист...ю, щас...тя, брин...чати.

Завдання 3

Подвоєння літер НЕ відбувається в усіх словах рядка:

- A. Павутин...я, пташен...я, бажан...ий;
- Б. (З)чест...ю, обпечен...ий, жадан...ий;
- В. Сприян...я, заврожен...ий, цін...ий;
- Г. Ран...ій, доч...ин, зміїн...ий.

Завдання 4

Через ДЕФІС пишуться всі слова рядка:

- A. Навчально/виховний, червоно/гарячий, авто/страда;
- Б. Гори/цвіт, кіловат/година, жовто/блакитний;
- В. Дівчина/грузинка, пів/години, сільсько/господарський;
- Г. Пів/Києва, фінансово/економічний, екс/президент.

Завдання 5

Літеру Е треба писати в усіх словах рядка:

- A. Пр...рода, пр...м'єра, пр...погано;
- Б. Справ...дливий, пр...власнювати, л...гітимний;
- В. М...даль, р...актор, пр...подобний;
- Г. Пр...зирство, гр...міти, пр...красно.

Завдання 6

РАЗОМ пишуться всі прислівники рядка:

- А. На/прикінці, без/вісти, після/завтра;
- Б. По/змосі, в/низу, без/пуття;
- В. Над/вечір, на/поруки, з/розгону;
- Г. На/бік, по/переду, без/упину.

Завдання 7

Частка НЕ пишеться окремо з усіма словами рядка:

- А. Не/гарно, не/досить, не/врожай;
- Б. Не/треба, не/вчений, не/дарма;
- В. Не/цілком, не/старий, не/долюблювати;
- Г. Не/любити, не/цей, не/може.

Завдання 8

Подвоєння літер ВІДБУВАЄТЬСЯ у всіх словах іншомовного походження:

- А. Тал...ін, біл...ь, Рос...іні;
- Б. Тер...иторія, контр...еволуція, гет...о;
- В. Шос...е, Гаван...а, Філіп...іні;
- Г. Бас...ейн, Бон... , ак...лематизація.

Завдання 9

Літера і пишеться в усіх словах рядка після шиплячих та задньоязикових:

- А. Свіж...сть, щ...т, ж...нка;
- Б. Г...ркий, нижч...й, х...трий;
- В. Ч...пати, співуч...сть, біл...ший;
- Г. Г...ря, щ...рий, ш...сть.

Завдання 10

Спрощення НЕМАЄ в групах приголосних слів у рядку:

- А. Студен...ський, тос...но, бряз...нути;
- Б. Пес...ливий, рис...нути, зап'яс...ний;
- В. Контрас...ний, захис...ник, турис...ський;
- Г. Марксист...ський, реміс...ник, захис...ний.

Завдання 11

Закінчення Е у формі кличного відмінка мають усі іменники в рядку:

- А. Харков..., місяц..., учител...;
- Б. Слухач..., Петр..., лікар...;
- В. Орл..., товариш..., Марі...;
- Г. Земл..., Києв..., козач... .

Завдання 12

КОЖЕН з варіантів поданих в дужках синонімів можливий у реченні:

- А. Видобування (вугілля, чорного золота) дорого коштує Україні.
- Б. Учитель не повинен (кричати, горлати) на дітей.
- В. Полк (крокував, чимчикував) чітко й злагоджено.
- Г. Ще зовсім малим (Т.Шевченко, Кобзар України) залишився сиротою.

Завдання 13

Фразеологічний зворот ужитий у реченні:

- А. Ні рибу, ні м'ясо він чомусь не любив.
- Б. Сашка з собою не взяли, бо був він ні риба ні м'ясо.
- В. Друзі стояли в черзі довго й змерзли.
- Г. Каміння змерзлось, і його важко розбивати.

Завдання 14

Виділене слово вжите в прямому значенні:

- А. Він завжди вірив, що **правда** переможе.
- Б. Люблю Ліну Костенко і часто **її** читаю.
- В. Каблучка з **брильянтом**, звичайно, коштує дорого.
- Г. Босими ногами **ступала** тихо ніч.

Прочитайте текст. Виконайте завдання 15-17 до нього.

1. Павло Чубинський - український етнограф, поет, автор гімну «Ще не вмерла Україна». 2. Никифор, мабуть, і сам допуття не знав деяких моментів своєї біографії. 3. Поезія Василя Стуса виходить далеко за межі того експериментального бунтарства, часто дилетантської показової інтелектуалізації вірша, що були притаманні творам багатьох його ровесників. 4. Музика завжди очищає душу, підносить людину над буденністю. 5. Людські пісні найглибша мука, найвища радість на землі.

Завдання 15

Орфографічна помилка допущена в написанні слова:

- А. Не вмерла;
- Б. Допуття;
- В. За межі;
- Г. Ровесників;
- Д. Буденністю.

Завдання 16

Пунктуаційна помилка допущена в реченні:

- А. Першому;
- Б. Другому;
- В. Третьому;
- Г. Четвертому;
- Д. П'ятому.

Завдання 17

Вставним словом ускладнене речення:

- А. Перше;
- Б. Друге;
- В. Третє;
- Г. Четверте;
- Д. П'яте.

Завдання 18-25 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише ОДНА ПРАВИЛЬНА. Виберіть правильну відповідь і підкресліть її, наприклад А.

Завдання 18

Применник вжито не вірно:

- А. Туга по Батьківщині;
- Б. Через помилку;
- В. Наді мною;
- Г. Видно по очах.

Завдання 19

Виділене слово є сполучником і його слід писати разом:

- А. *Що/б* ви сказали коли *б* я не приїхав?
- Б. Нагородили його *за/те*, що переміг у змаганні.
- В. *Як/би* оті проміння золоті у струни чарами якими обернути...
- Г. *Та/ж* думка і мені не давала спокою.

Завдання 20

Не є однорідними члени речення (розділові знаки пропущені):

- А. І так повзла зима заметільна сніжна морозна і чарівна.
- Б. Сьогодні я обов'язково зайду провідаю хворого друга.
- В. Тут зайві печаль чи смуток чи гнів.
- Г. Велика мудрість прихована в народних прислів'ях і приказках

афоризмах і метафорах.

Завдання 21

Простим є речення:

- А. Рідний дім залишається в серці, як далеко від нього не йди.
- Б. Роби як слід, то й добре буде.
- В. І тепла радість обняла його душу, йому схотілося плакати і співати.
- Г. Лаврін не поганяв волів, а тільки дивився на Мелашку.

Завдання 22

Немає частки в рядку:

- А. Не так сталося;
- Б. Ранок тільки-но почався;
- В. Ні до кого звернутися;
- Г. Зроблю все заради тебе.

Завдання 23

Неправильно утворена форма наказового способу:

- А. Їстимуть;
- Б. Їж;
- В. Їжте;
- Г. Їжмо.

Завдання 24

Поширене означення не відокремлюється комами в реченні (розділові знаки пропущені):

- А. Прямодушне дівча воно й не підозрівало як бракувало тоді ще віри в себе цьому похмурому документалістові.
- Б. Налякані чужим голосом птахи з тривожним писком круtilись над головою Соломії.
- В. Сірий припорошений весняною пилюкою степ збігає на південь і стигне там голуби маревом...
- Г. Народжений матір'ю-кріпачкою і сам кріпак він (Шевченко) став борцем революціонером титанічної сили.

Завдання 25

Обставина причини Є в реченні:

- А. Андрій і Тарас мовчки вечеряли.
- Б. Прощаючись, Багіров відкликає Юрка вбік.
- В. Не повіривши, солдат кинувся знов до хати.
- Г. Голуби злетіли високо в небо.

Завдання 26-30 мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і впишіть її в таблицю. У відведені клітинки бланка відповідей упишіть великі друковані літери.

Завдання 26

Односкладне речення:

1. Означено-особове.
2. Неозначено-особове.
3. Узагальнено-особове.
4. Безособове.

Приклади:

- А. Кров людська - не водиця – проливати не годиться.
- Б. Не можна нелюба любить...
- В. Завтра зранку вийду до криниці й наберу водиці.
- Г. Лежиш у полі лицем до неба й вслухаєшся в тишу полів.
- Д. На те коня кують, щоб не спотикався.

1	
2	
3	
4	

Завдання 27

Відокремлений член речення:

1. Означення.
2. Прикладка.
3. Обставина.
4. Додаток.

Приклади:

- А. Ягід навколо, особливо дикої малини, була сила- силенна.
- Б. Співа моя душа, прозора і крилата, любові сповнена до всього і усіх.
- В. На щастя, Соломія вхопилась за очерет і вилізла з болота.
- Г. Тайга, тобто заболочений хвойний ліс із домішками осики, тягнеться на сотні кілометрів.
- Д. Всупереч зовнішній легковажності, дівчина уміла зберігати таємниці.

1	
2	
3	
4	

Завдання 28

Вид підрядного речення:	Приклади:
1. Означальне.	А. Мова – наша зброя, якою ми служимо народіві, що нас породив, вигодував і виховав.
2. З'ясувальне.	Б. Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуться.
3. Обставинне місця.	В. Батюшка так вертівся на лаві, немовби сидів на жару.
4. Обставинне Шурою вже способу дії.	<p>Г. Здавалося, що вони з

знайомі давним-давно.
Д. Де розвідники проходили, ніщо не брязнуло, не тріснуло, не хруснуло.</p> |

1	
2	
3	
4	

Завдання 29

Правильним є тлумачення фразеологізму:

Фразеологізми:	Значення:
1. Носити на руках	<p>А. Працювати важко, з малим результатом;
Б. Займатися лише ручною працею;
В. Виявляти велику увагу до когось, віддавати перевагу комусь;
Г. Віддячити комусь за щось.</p>
2. Наставляти на розум	<p>А. Працювати медпрацівником;
Б. Працювати педагогом;
В. Даючи розумні поради, навчати і повчати;
Г. Критично ставитись до когось.</p>
3. Дамоклів меч	<p>А. Меч одного з давньогрецьких героїв;
Б. Зброя, і все, що пов'язане з нею;
В. Зброя, якою обов'язково одержують перемоги;</p>

1	
2	
3	
4	

4. Пройти вогонь
і воду

Г. Постійна загроза, небезпека,
неприємність.

А. Воювати і залишитись живим;

Б. Робити відчайдушні вчинки,
не роздумуючи, жертвуючи усім;

В. Працювати пожежником;

Г. Вистояти у важкі часи.

Завдання 30

Визначте, якою частиною мови є **виділені** слова в реченні (цифра позначає саме це слово):

Брянський оцінював бій не лише за його (1)*остаточними* результатами, (2)*хоч* це було, звичайно, головне, а ще й за тим, як (3)*цей* бій був підготовлений, (4)*проведений*, як розгортався, як переборювалися складні ситуації і несподіванки...

А. Іменник;

Б. Прикметник;

В. Займенник;

Г. Дієприкметник;

Д. Сполучник;

Е. Частка.

1	
2	
3	
4	

Варіант №10

Завдання 1-14 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише **ОДНА ПРАВИЛЬНА**. Виберіть правильну відповідь і підкресліть її, наприклад A.

Завдання 1

Літеру С треба написати в усіх словах рядка:

- A. Не...рівнянний, ...хитрив, ...найшов;
- Б. ...казати, ...питати, ...міг;
- В. ...нітвся, ...ляквся, бе...системний;
- Г. ...хотіти, ...хил, ...питав.

Завдання 2

М'який знак не пишеться в усіх словах рядка:

- A. Секретар..., любов..., мен...ший;
- Б. Різ...бяр, кобзар..., Ігор...;
- В. Пісен..., перевір..., голуб...;
- Г. Брин...чати, кін...чик, товар... .

Завдання 3

Подвоєння літер НЕ відбувається в усіх словах рядка:

- A. Солов'їн...ий, прикордон...ий, часн...я;
- Б. Горобин...ий, ден...ий, порожн...ій;
- В. Завойован...ий, бджолин...ий, щоден...ик;
- Г. Зарєстрован...ий, порос...я, орлин...ий.

Завдання 4

Через ДЕФІС пишуться всі слова рядка:

- A. Кінець/кінцем, дівчина/красуня, міні/футбол;
- Б. Пів/яблука, контр/адмірал, тишком/нишком;
- В. Не сьогодні/завтра, купівля/продаж, свят/вечір;
- Г. Північно/західний, зоре/пад, національно/свідомий.

Завдання 5

Літеру Е треба писати в усіх словах рядка:

- A. Т...пер, тр...мтіти, пр...мудрий;
- Б. Пр...амбула, пр...зирство, тр...вога;
- В. Пр...зидент, д...мократія, пр...був;
- Г. Пр...гарний, пр...тулок, д...р...гент.

Завдання 6

РАЗОМ пишуться всі прислівники рядка:

- А. До/чиста, на/зовні, в/цілому;
- Б. До/купи, на/дворі, до/дому;
- В. На/жаль, за/молоду, без/кінця;
- Г. До/смерті, по/суті, з/середини.

Завдання 7

Частка НЕ пишеться окремо з усіма словами рядка:

- А. Не/абиякий, не/захотів, не/долік;
- Б. Не/вже, не/дочувати, не/сміливий;
- В. Не/ржавіючий, не/веселий, не/тільки;
- Г. Не/зовсім, не/поспішаючи, не/раз.

Завдання 8

Подвоєння літер ВІДБУВАЄТЬСЯ у всіх словах іншомовного походження:

- А. Тон...а, віл...а, Жан...а;
- Б. Ван...а, шас...і, Ваг... ;
- В. Пан...а, ін...овація, ап...лікація;
- Г. Брут...о, ан...отация, сум...а.

Завдання 9

Літера і пишеться в усіх словах рядка після шиплячих та задньоязикових:

- А. Сух...ший, інш...й, к...слий;
- Б. Височ...нь, ч...тати, веч...рній;
- В. Заг...н, щ...чка, служ...ння;
- Г. Ж...то, ш...рокий, ш...сть.

Завдання 10

Спрощення НЕМАЄ в групах приголосних слів у рядку:

- А. Тиж...невий, чес...ний, хворос...няк;
- Б. Пристрас...ний, пропус...ний, щас...ливий;
- В. Хвас...нути, пис...нути, аген...ство;
- Г. Випус...ний, гіган...ський, шіс...надцять.

Завдання 11

Закінчення Е у формі кличного відмінка мають усі іменники в рядку:

- А. Сестр..., чумач..., Пушкін...;
- Б. Богдан..., радост..., душ...;
- В. Місяц..., Василівн..., голуб...;
- Г. Перемог..., друж..., орл... .

Завдання 12

КОЖЕН з варіантів поданих в дужках синонімів можливий у реченні:

- А. Директор тихо (засміявся, зареготав).
- Б. Петренка призначено головним (архітектором, зодчим).
- В. Прокидався Роман завжди (рано, ні світ ні зоря).
- Г. Його (біографія, життєпис) зайняла (зайняв) півсторінки.

Завдання 13

Фразеологічний зворот ужитий у реченні:

- А. Дівчина схилила голову й засміялась.
- Б. Ніхто, як звичайно, нічого не бачив і не чув.
- В. Його права рука майже не ворухнулась.
- Г. Отже, сьогодні Микола – права рука директора.

Завдання 14

Виділене слово вжите в прямому значенні:

- А. Як і багато років тому, *село* знов чекає змін.
- Б. Колесо відірвалося від воза й *покотилось* вниз.
- В. У Марії вже не лишилося й *кrapлі* надії.
- Г. *Покотилося* сонце за річку.

Прочитайте текст. Виконайте завдання 15-17 до нього.

1. Деревина явора одна з найцінніших з-поміж деревних порід в Україні. 2. Кує у лісі зозуля, птах-віщун. 3. На весні однією з перших розквітає на лісових галявинах пухнаста сон-трава. 4. Настав час, коли полтавська Богданівка стала мистецькою столицею Катерини Білокур. 5. Отже, завжди критично і вдумливо аналізуйте свої помилки.

Завдання 15

Орфографічна помилка допущена в написанні слова:

- А. З-поміж;
- Б. Птах-віщун;
- В. На весні;
- Г. Полтавська;
- Д. Критично.

Завдання 16

Пунктуаційна помилка допущена в реченні:

- А. Першому;
- Б. Другому;

- В. Третьому;
- Г. Четвертому;
- Д. П'ятому.

Завдання 17

Вставним словом ускладнене речення:

- А. Перше;
- Б. Друге;
- В. Третє;
- Г. Четверте;
- Д. П'яте.

Завдання 18-25 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише ОДНА ПРАВИЛЬНА. Виберіть правильну відповідь і підкресліть її, наприклад А.

Завдання 18

Прийменник вжито не вірно:

- А. Біля входу;
- Б. За життя;
- В. На очах;
- Г. В п'ять годин.

Завдання 19

Виділене слово є сполучником і його слід писати разом:

- А. Наша сила – *то/ж* лавина...
- Б. Остап *тим/часом* усе походжав, поглядав, розмірковував.
- В. *Що/б* Вам подарувати?
- Г. *Як/би* я була зіркою в небі, я б не знала ні туги, ні жалю.

Завдання 20

Не є однорідними члени речення (розділові знаки пропущені):

- А. Нагріте за день запашне сіно довго тримало тепло.
- Б. Весільний обряд складається з трьох частин а саме заручин сватання і весілля.
- В. Встановленню контакту з людьми допомагає голос вибір слів конструкція речень і навіть дихання під час мовлення.
- Г. У маминій сумці я знайшов цукерки печиво фрукти.

Завдання 21

Простим є речення:

- А. На хвилинку раптом стихли голоси і спинилися тіні.
- Б. Учітеся, брати мої, думайте, читайте!
- В. Дзвеніли жайворонки, і степ тремтів сонячно.
- Г. Синіють води, зеленіє яр, і стеляться сліпучі краєвиди.

Завдання 22

Немає частки в рядку:

- А. Ще не дописаний лист;
- Б. Що ж до мене – поїду;
- В. Цебто мені прийти треба;
- Г. Нехай буде завжди мир.

Завдання 23

Неправильно утворена форма наказового способу:

- А. Поміркуй;
- Б. Поміркуймо;
- В. Поміркуйте;
- Г. Поміркуємо.

Завдання 24

Поширене означення не відокремлюється комами в реченні (розділові знаки пропущені):

- А. Налита сонцем і вітрами хлюпоче веслами весна.
- Б. У червонім намисті зав'язана великою хусткою Марта була б дуже гарною молодницею.
- В. Згори мені було видно все село велике незграбно розкидане між яругами та косогороми.
- Г. Омиті росами квітки розтулюють повіки.

Завдання 25

Обставина причини Є в реченні:

- А. Сонце, заходячи, рожевим блиском залило воду.
- Б. Незважаючи на сильні морози, озимі дружно зазеленіли весною.
- В. Друзі сперечалися гаряче й довго.
- Г. Повечерявши, полягали спати.

Завдання 26-30 мають на меті встановлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений

БУКВОЮ, і впишіть її в таблицю. У відведені клітинки бланка відповідей упишіть великі друковані літери.

Завдання 26

Односкладне речення:

1. Означено-особове.
2. Неозначено-особове.
3. Узагальнено-особове.
4. Безособове.

Приклади:

- А. Просять дотримуватися тиші.
- Б. От і весно. Проминула зима...
- В. За всіх скажу, за всіх переболію...
- Г. Не так сталося, як гадалося.
- Д. Спочатку ідеш в гори, потім переварюєш враження.

1	
2	
3	
4	

Завдання 27

Відокремлений член речення:

1. Означення.
2. Прикладка.
3. Обставина.
4. Додаток.

Приклади:

- А. Чіпка, вибившись із сил, лежав.
- Б. Отже, цього року іспити будуть проходити інакше.
- В. Орфографію, або правопис, повинен знати кожен.
- Г. Вишня, вся біла й кучерява, стояла ніби наречена.
- Д. За винятком баби Оришки, малий Чіпка нікого не любив

1	
2	
3	
4	

Завдання 28

Вид підрядного речення:

1. Означальне.
2. З'ясувальне.
3. Обставинне місця.
4. Обставинне способу дії.

Приклади:

- А. Ходив чумак до голубого Дону, де давній предок умочив шолом.
- Б. Пішла вночі до ворожки, щоб поворожити.
- В. Ніколи не думайте, що ви вже все знаєте.
- Г. Щасливий той, кому пером дано небачене

1	
2	
3	
4	

у звичному відкрити.
Д. Робіть так, як вважаєте потрібним і кращим.

Завдання 29

Правильним є тлумачення фразеологізму:

Фразеологізми:	Значення:
1. Поставити хрест
(на чомусь)	А. Допомогти у похованні людини;
Б. Остаточо не повірити у щось,
відмовитись від чогось;
В. Остаточо досягти результату;
Г. Вийти на пенсію і вже більше не працювати.
2. Ахіллесова п'ята	А. Недоречно щось зроблено;
Б. Невиліковна хвороба;
В. Найбільш уразливе місце у когось;
Г. Щось не зовсім зрозуміле.
3. Віддати Богові
душу	А. Померти;
Б. Стати ченцем або священником;
В. Бути віруючою людиною;
Г. Нічого не роботи, надіючись на щось чи когось.
4. Землю рити	А. Працювати простим робітником;
Б. Не мати вищої освіти;
В. Не бути ледарем, працювати;
Г. Швидко діяти, виявляти велику активність для досягнення мети, найчастіше з користі.

Завдання 30

Визначте, якою частиною мови є **виділені** слова в реченні (цифра позначає саме це слово):

(1) *Розбуджена* свіжим весняним повітрям, гіркуватим присмаком свіжо-зеленої землі, невтомним (2) *щебетанням* жайворонка у високості, трубним криком журавлів, відчуває людина стремління пригорнути (3) *весь* голубий світ; і вона робиться добрішою, (4) *відвертішою*.

А Іменник;

Б. Займенник;
В. Дієприкметник;
Г. Дієприслівник;
Д. Прикметник;
Е. Прислівник.

1	
2	
3	
4	

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Автоматизована навчальна система української мови (електронний підручник): Науковий керівник: к. філол. н., доц. Л.А. Алексієнко// Мова.info (дійсне на 10.03.09)
2. Анніна І.О., Горюшина Г.Н., Гнатюк І.С., Жайворонок В.В. Російсько-український словник. – К.: Абрис, 2003. – 1424 с.
3. Арделян М.В., Ковалевська Л.П. Українська мова: тестові завдання. Навчально-методичні матеріали для слухачів усіх спеціальностей вечірньої та денно-заочної форм навчання з дисципліни «Українська мова» для підготовчих курсів. - Харків, ХДУХТ, 2008. – с.86.
4. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія: Підручник. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь, 2002. – 1440с.
6. Горпинич В.О. Українська морфологія. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2002. – 350 с.
7. Ділова українська мова: Теорія.Практика. Самостійна робота: Навч. посіб. для студ. вузів.- К.: Центр навчальної літератури, 2004.- 304с.
8. Єгорова Т.Д. Практичний курс української мови: навч. посіб. / Т.Д.Єгорова – К.: ЦНЛ, 2007. – 160 с.
9. Козачук Г.О. Українська мова для абітурієнтів: Навч. посіб. - 3-те вид., стер. – К.: Вища шк., 2001. – 272 с.
10. Кононенко П.П. та ін. Українська мова: Навч. посібник. – 3-те вид., перероб. – К. : Либідь, 1992. – 224 с.
11. Мамрак А.В. Українська ділова мова: комп'ютерна версія: навч. посіб. / А.В.Мамрак. – К.: ЦУЛ, 2004. – 232 с.
12. Мацько Л.І., Мацько О.М., Сидоренко О.М. Українська мова: Навчальний посібник. - Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2003. – 480 с.
13. Паламар Л.М., Бех О.А. Практичний курс української мови : Навч. посібн. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
14. Лексичні та синтаксичні особливості наукового стилю української мови: монографія / С.М. Руденко [та ін.]. – Харків: ХДУХТ, 2013. – 193 с.
15. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля, 2006. – 716 с.
16. Стратегічні напрямки розвитку підприємств харчових виробництв, ресторанного господарства і торгівлі: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю з дня народження

доктора технічних наук, професора, члена-кореспондента ВАСГНІЛ
Беляєва М. І.: в 2ч. – Харків: ХДУХТ, 2008. – 435 с.

17. Сучасний словник іншомовних слів / Уклад. О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с.

19. Сучасна українська мова. Синтаксис (у двох частинах): Навчальний посібник :для іноземних студентів / Л.П. Дідівська, Г.Д. Швець – Ч. 1 – К.: Фенікс, 2014. – 181 с.

20. Сучасна українська мова. Синтаксис (у двох частинах): Навчальний посібник для іноземних студентів / Л.П. Дідівська, Г.Д. Швець – Ч. Тести. – К.: Фенікс, 2014. – 77 с

21. Тестові завдання до навчального комплексу з української мови / Л.Б. Бей. – Х.: ХНУ імені В.Н. Карабіна, 2012. – 92 с.

22. Українська мова: Навч. посіб. для старшокл. та вступн. до вузів Укр./ Л.П.Гнатюк, О.В.Бас-Кононенко.- 3-тє вид., виправ. і доп.- К.: Знання-Прес, 2004.- 259с.

23. Українська мова для іноземних студентів I-IV курсів [Текст] навч. посібник / М.В. Арделян [та ін.] – Х. ХДУХТ, 2010. – 311 с.

24. Шевченко Л.Ю. та ін. Сучасна українська мова: Довідник (Л.Ю. Шевченко, В.В. Різун, Ю.В. Лисенко); За ред. О.Д. Пономаріва. – К. : Либідь, 1993. – 192с.

25. Широков В. А., Шевченко І. В., Рабулець О. Г., Костишин М., Пешак М. М. Словники України - інтегрована лексикографічна система [Електронний ресурс]: Парадигма. Транскрипція. Фразеологія. Синонімія. Антонімія. Електронний ресурс / НАН України; Український мовно-інформаційний фонд. – К., 2001. – 1 електрон. опт. диск (CDR) – (Словники України).

26. Шкуратяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: Навч. посіб. для студ. пед. навч. заклад.- К.: Либідь, 2000.- 688с.

27. Ющук І.П. Практикум з правопису української мови. – 4-те вид. – К. : Освіта, 2000. – 254 с.

28. Ющук І.П. Українська мова. – К. : Либідь, 2004. – 640 с.

ЗМІСТ

Вступ	3
Лексикологія	4 - 6
Фразеологія	6
Будова слова та словотвір	6-9
Морфологія. Іменник	9-16
Прикметник	16-19
Числівник	20-24
Займенник	24-25
Дієслово	26-31
Дієприкметник. Дієприслівник	31-33
Прислівник	33-36
Службові частини мови та вигук.	36-37
Прийменник	
Сполучник	37-39
Частка	39-40
Вигук	41
Синтаксис. Словосполучення	41-42
Головні члени речення	42-45
Другорядні члени речення	45-46
Класифікація речень	46-48
Односкладні речення	48-49
Ускладнені речення	49-52
Двокрапка й тире при однорідних членах речення	52
Відокремлені члени речення	53-57
Вставні і вставлені слова, словосполучення й речення	58-59
Звертання	59-60
Складні речення. Складносурядні речення	60-62
Складнопідрядні речення.	62-64
Безсполучникові речення	64-65
Пряма мова	65
Цитата як різновид прямої мови	66
Стилістика. Розвиток мовлення	67
Тестові завдання	68-144
Список використаної літератури	145-146
Зміст	147

Навчальне видання

Укладачі:

АРДЕЛЯН Марина Володимирівна

БОРИСОВА Аліна Олексіївна

КОРОЛЬ Аліна Валентинівна

ПРАКТИКУМ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Навчально-методичний посібник
для студентів-іноземців усіх факультетів
з дисципліни «Українська мова як іноземна»

Підп. до друку Формат 60 x 84 1/16 Папір газетн. Друк. офсет. Ум.
друк. арк. Обл.-вид. арк.

Ум. фабр.-відб. Тираж 100 прим. Зам.

Харківський державний університет харчування та торгівлі

61051 Харків-51, вул. Клочківська, 333

ДОД ХДУХТ 61051, Харків-51, вул. Клочківська, 333